

Fig. 1. Kirken set fra nordøst. KdeFL fot. 1998. - *The church seen from the north-east.*

VÆR KIRKE

VOER HERRED

Præsten Ove af Vær var blandt dem, der 1340¹ bevidnede, at Lars Truedsen skænkede alt sit gods i Tvingstrup til »det nyopførte« Kristi legemsalter i Århus domkirke (jfr. s. 82). Sognet er omtalt 1465;² kirken første gang 1524,³ da den bidrog med 15 mk. til en ekstraskat, den såkaldte landehjælp.

1572⁴ sad kongen inde med patronatsretten, men både konge- og kirketienden var på samme tid bortfæstet til ejeren af sognets *hovedgård* Stensballegård, Folmer Rosenkrantz (jfr. gravsten nr. 1). Dennes ene-

ste søn Gert (†1600) var gift med Anne Friis (jfr. prædikestol og fherkabsstole), der i enkestand 1604 fik livstidsbrev på tienderne, men øjensynlig har mistet dem efter indberetninger om, at kirken var i sløj forfatning; 1626⁵ fik hun dem tilbage. Efter Anne Friis' død tildeltes kirketienden 1630⁶ vistnok Mogens Pax (jfr. fglasmalerier og klokke, skænket af dennes søn Christoffer), der var gift med en niece af Gert Rosenkrantz. Sammen med andre kirker i herredet solgtes Vær kirke 1673⁷ til rentemester Henrik Müller, der

Fig. 2. Kirken set fra sydøst. KdeFL fot. 1998. - *The church seen from the south-east.*

1661⁸ havde købt Stensballegård af Christoffer Pax' enke, Hilleborg Bille. 1690⁹ tilhørte gården Müllers arvinger, men kort tid efter erhvervedes den af baron Frederik Krag¹⁰ (jfr. †)altertavle, †fontehimmel, lyskrone nr. 1 og gravkapel med epitaf) via hans anden kone, Charlotte Amalie Griffenfelds mødrene arv. Hun var eneste barn af Karen Nansen og rigskansler Peder Griffenfeld. Også senere ejere af Stensballegård, der 1748 ophøjedes til stamhus, lod sig begrave i kirken eller på kirkegården (jfr. inventaroversigt samt gravminder med en indledning (s. 4894) om kirken som Griffenfelds sidste hvilested). Kirken forblev under Stensballegård til 1. april 1971, da den overgik til selveje.

I det frugtbare, kuperede område nord for Horsens fjord rejser kirken sig på en højning i en åslignende formation, der strækker sig i øst-vestlig retning. På hver side af kirkebakken er der småsøer, som medvirker til at give beliggenheden karakter og en betydelig landskabelig kraft. Bortset fra præstegården vestfor står kirken alene og er synlig inden for en stor omkreds. Fra den større af søerne, Vær Sø, på kir-

kens sydside, strømmer en bæk til den østre vig af fjordarmen Nørrestrand. Den forlængst forsvundne *hovedgård* Værholm lokaliseres i landskabet vest for kirken. Sognets eksisterende hovedgård er den ovennævnte Stensballegård, der ligger nærmere fjorden og indtil 1971 stod som kirkens ejer.

Betinget af terrænet spidser den langstrakte *kirkegård* til i sin østre ende, hvor en mindre *udvidelse* fandt sted 1871. Mod vest er arealet øget o. 1950 med en ca. 15 m bred strimmel af præstegårdsjorden. Der er tre *indgange*: Hovedport i nord og låger i vest og øst. Porten rummer indkørsel og fodgængeradgang med gitterfløje ophængt på murede, hvidkalkede piller, hvis udformning går tilbage til et projekt fra 1971 af Aage C. Nielsen og Poul Andersen, Århus. Såvel lågen til præstegården som den i øst har jerngitterfløj ophængt på træstolper. I de sparsomme kilder er indgangene kun omtalt få gange; først 1748,¹¹ da synet konstaterede, at der ingen mangler var ved port og låger, dernæst

1822,¹² da man bemærkede sig, at der var lagt en ny tjernrist i østre indgang. 1853 blev indkørselsporten fornyet.

Hegningen udgøres på alle sider af lave markstødsdiger, der på grund af terrænfald delvis har karakter af støttemur.¹³

Bygninger m.v. I kirkegårdens nordvestre hjørne står et teglhængt ligkapel med facader af brudsten, opført efter tegning 1963 af H. P. Nielsen, Odder. Ved dets opførelse sløjfedes en forgænger på omtrent samme sted; det var bygget 1919 og svarede til det ved kirken i Serridslev. Overvejelser i sidste halvdel af 1980'erne resulterede i, at der efter forslag af Schütze og Rasmussen, Odder, i sammenhæng med præstegården er rejst en fløj med kontor og maskinrum.

Parkeringspladsen på nordsiden, ved kirkegårdens vestre ende, er anlagt 1976. Nær ved kapellet står en stor kastanie, ellers er kirkegården nærmest bar, men dog fuldstændig præget af de skovlignende omgivelser, der indtil for få år siden dækkede naboarealer i øst, syd og vest. Elmesyge har ryddet ud på skråningen ned mod søen på kirkens sydside, men nattergalene er der fortsat. Ved våbenhuset og foran de tilstødende afsnit af kirken er terrænet gruslagt i tilslutning til gangarealerne, mens der i øvrigt er græsbanke langs murene.

En murhæget *gravplads* er i 1930'erne indrettet på sydsiden af Vær Sø for ejerne af Stensballegård og familie.

BYGNING

Kirkens kerne er kor og skib, der er opført af granitkvadre o. år 1200. I den sene middelalder er der tilføjet tårn i vest og våbenhus i syd. Ved omdannelser og en tilføjelse i løbet af 1700'erne satte kirkeejeren på Stensballegård det nuværende præg på rum og bygning. Omstændighederne lader formode, at første fase var Frederik Krags indretning af tårnets nederste stokværk som gravkapel for sig og sin familie, hvilket antagelig gennemførtes i sammenhæng med andre aktiviteter i kirken o. år 1700. Øjensynlig med Anders Kruse som arkitekt underkastedes kirken 1788-89 en større ombygning, der omfattede dels ny gavlf på våbenhuset, dels en udbygning på skibets nordside med opgang til den 1906 fjernede tårnskabs-

stol. Utvivlsomt er det ved samme lejlighed, at loftene i skib og våbenhus blev pudset og forsynet med trukne gesimsler. Jfr. desuden ndf. om kirken som ramme om rigskansler Peder Griffenfeldts sidste hvilested. Orienteringen har en ringe afvigelse mod nord.¹⁴

På grundplanen iagttages et mindre knæk mellem korets og skibets akser. Om denne skævhed røber en etapevis opførelse er usikkert. Et kvadrat synes begge steder at have været den grundlæggende figur ved planens *afsætning*; for korets vedkommende benyttet som den udvendige længde og bredde, for skibets som forholdet mellem rummets bredde og længde, der er 1 til 2.

Materialet er granit, der udvendig er tilhugget til skråningsokkel og regulære kvadre, indvendig er anvendt som rå kamp. I hvert fald skibets vestgavl har i facaden haft kvadre op til tagtrekantens top, mens der indvendig optræder bandede blokke og enkelte kvadre. Sidstnævnte ligger bl.a. i kanten og tegner i dag et ældre tag (ca. 75 cm under det nuværende).

Begge *portaler*, der har rektangulære åbninger og i siderne er opbygget med kvadre, er bevaret. Den søndre, der indvendig er 133 cm bred, er dog ændret ved borthugning af anlagsfremspringene.¹⁵ Norddøren aflæses indvendig som en niche (220x130 cm), udvendig (fig. 7) er den overdækket med en skævt tagformet overligger. Her måler åbningen over den gennemløbende sokkel 206x130 cm. De afrensede kvadre har en påfaldende koloristisk effekt. Soklen, hvis skrånkant her som overalt er stejl, er under portalen udført med to lange, sorte blokke.

Ingen oprindelige *vinduer* spores; utvivlsomt har der været tre i koret og to i hver af skibets langsider. På kirkegården er placeret en buet *overligger* af rødbrun granit (58x126 cm, den ene side lodret) med en 71 cm bred vinduesåbning; desuden et fragment samt brudstykke af en *sålbænk*.

Tilføjelser og ændringer i den sene middelalder omfatter i hvert fald tårn og våbenhus, der kan være bygget i de første årtier af 1500'erne.

Det relativt lille *tårn* er på en syld af marksten rejst af munkesten i munkeskifte over nogle lag

Fig. 3. Kirken set fra sydøst over Vær Sø. KdeFL 1998. - *The church seen from the south-east.*

af granitkvadre, tre i syd og vest, ét i nord. På sidstnævnte facade studeres det oprindelige murværk bedst, mens de andre er stærkt skalmurede i nyere tid. Tårnrummet synes fra begyndelsen at have stået i åben forbindelse med kirkens indre og har i vestsiden haft et vindue, hvis overdækkende stik skimtes i etagen over. Rummets nuværende udformning med en rundbuet arkade i fuld bredde mod skibet samt et langsgående tøndehvælv med stikkappe i nordsiden skyldes den senere omdannelse til gravkapel (s. 4904).

Der er udvendig opgang til tårnets øvre etager via en højtiddende, fladbuet, 64 cm bred

åbning på nordsiden. En stige til opstigning er tidligst nævnt 1616.¹⁶ Mellemstokværket har i sydsiden en fladbuet, udvendig tilmuret åbning (102x68 cm). Ellers præges denne etage og navnlig klokkestokværket af fornyelser. En tegning fra slutningen af 1600erne¹⁷ lader antage, at tårnet fra først af var afsluttet med et tværstillet sadeltag og kamtakke gavle. Bortset fra den ovennævnte bemærkning om stige er tårnet først omtalt 1811-12,¹⁸ da synet fandt mangler ved blyet. I mellemtiden må en eller flere istandsættelser have fundet sted, hvorved toppen er blevet ændret. Vindfløjens årstal 1764 (s. 4875) kunne angive et passende tidspunkt, men det

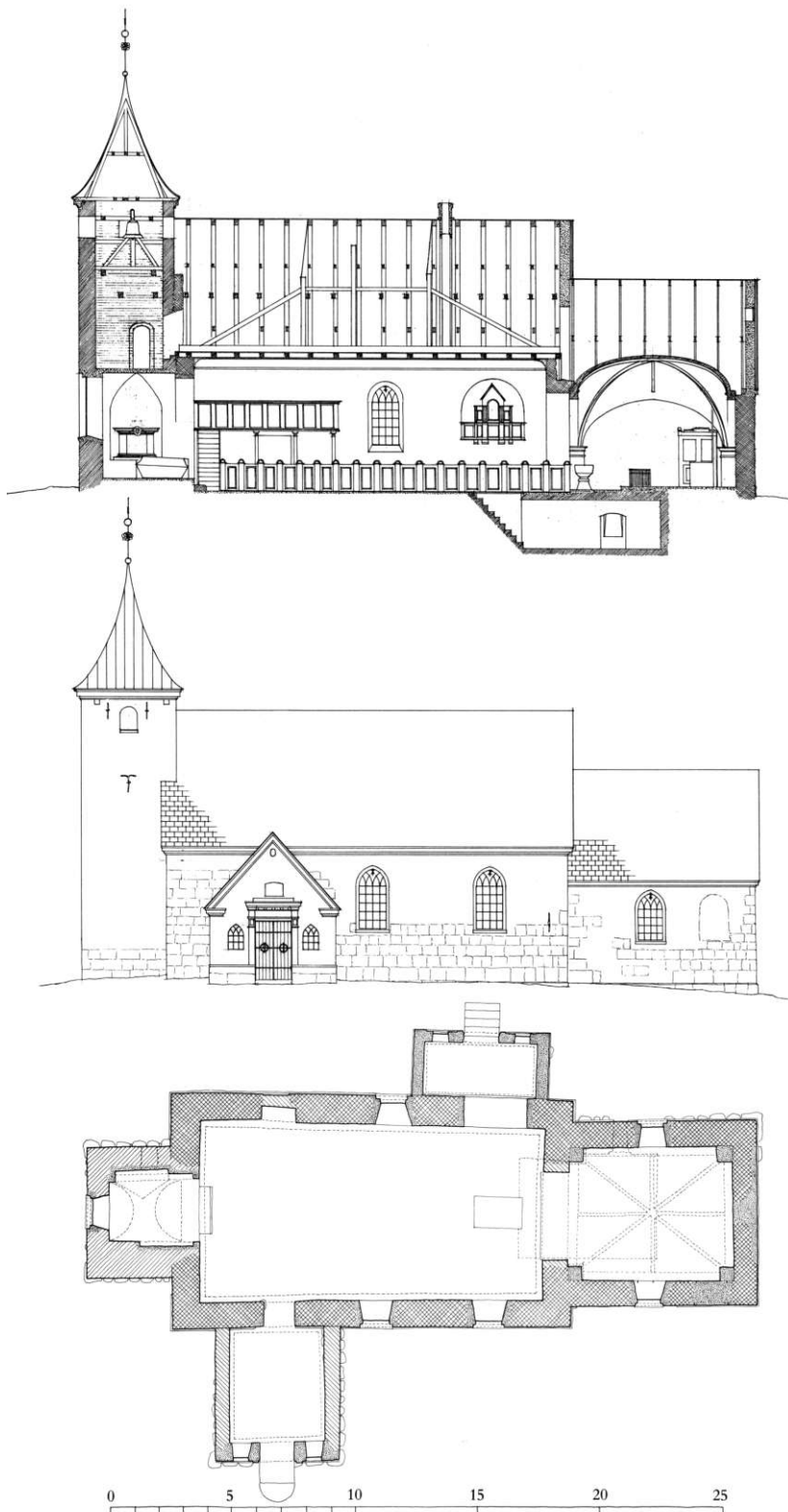

Fig. 4. Snit, opstalt og grundplan 1:300. Målt af hhv. E. Bryndum 1937 og Mads Hjuler og Kurt P. Lorenzen 1987, tegnet af hhv. E. Bryndum 1937 og KdeFL 1998. - *Longitudinal section, south elevation and ground-plan.*

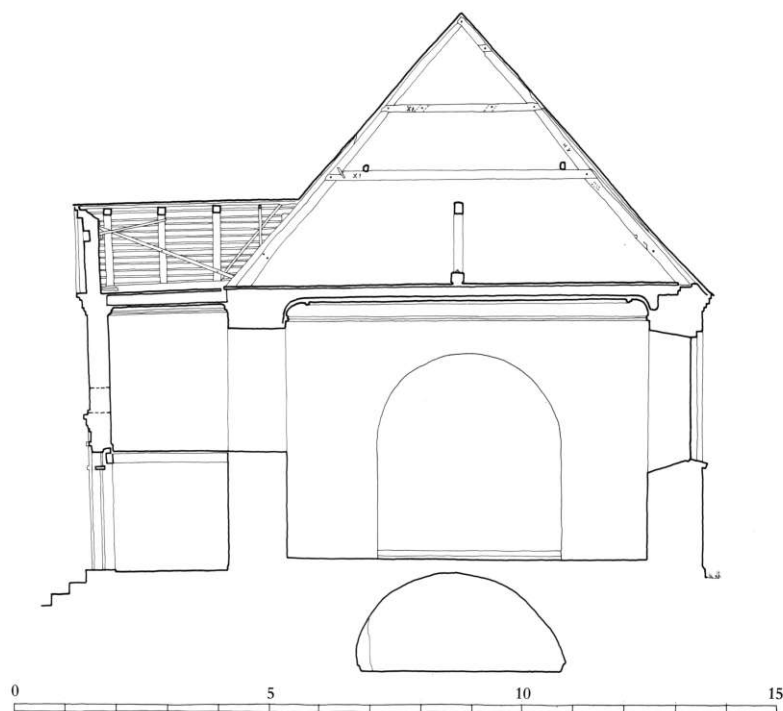

Fig. 5. Snit i tilbygning (s. 4872) og skib med gravrum (s. 4906) 1:150. Målt af Mads Hjuler og Kurt P. Lorenzen 1987, tegnet af KdeFL 1998. - Section through annex and nave (including burial chamber beneath the floor).

kan ikke udelukkes, at det spændstige pyramidespir allerede var sat op som et led i kirkens renovering o. år 1700 (jfr. ndf.). 1858²⁰ konstaterede synet, at spiret var blevet ombygget og på ny hængt med bly.

Våbenhuset foran syddøren er i sin kerne senmiddelalderligt, opført overvejende af munkesten i munkeforbandt. Nærmest skibet indgår i vestfacaden et parti af fem kvaderskifter. Som led i en ret omfattende ombygning af hele kirken i slutningen af 1780'erne (jfr. ndf.) blev våbenhuset forsynet med murede gesimser og gavlen fornyet i det nyklassicistiske formsprog (fig. 6), som utvivlsomt med rette tilskrives den produktive bygmester i Horsens, Anders Kruse. På en foroven aftrappet sokkel står portalindfatningen, hvorover er indmuret en sandstensplade med versalindskrift, der meddeler »Repareret anno MDCCLXXXVIII«. Indgangen flankeres nu af spidsbuede vinduer, formentlig indsat ved midten af 1800'erne og stemplet »Stallknecht Horsens«, mens en oval åbning øverst i gavltrekanten er tilmuret.

Tilbygningen på skibets nordside (fig. 7) må være samtidig med fornyelsen af våbenhusets gavl og udgøre et led i den modernisering, som kirkeejeren satte i værk 1788-89.²¹ Bygningens formål var at huse forrum og opgang til den

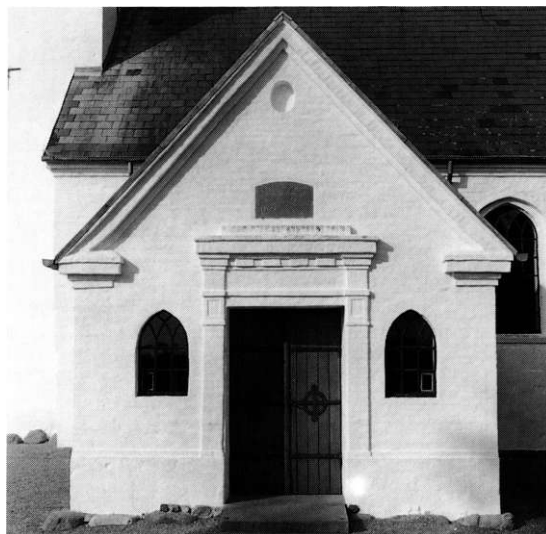

Fig. 6. Våbenhus (s. 4872). Henrik Wichmann fot. 1998. - The porch.

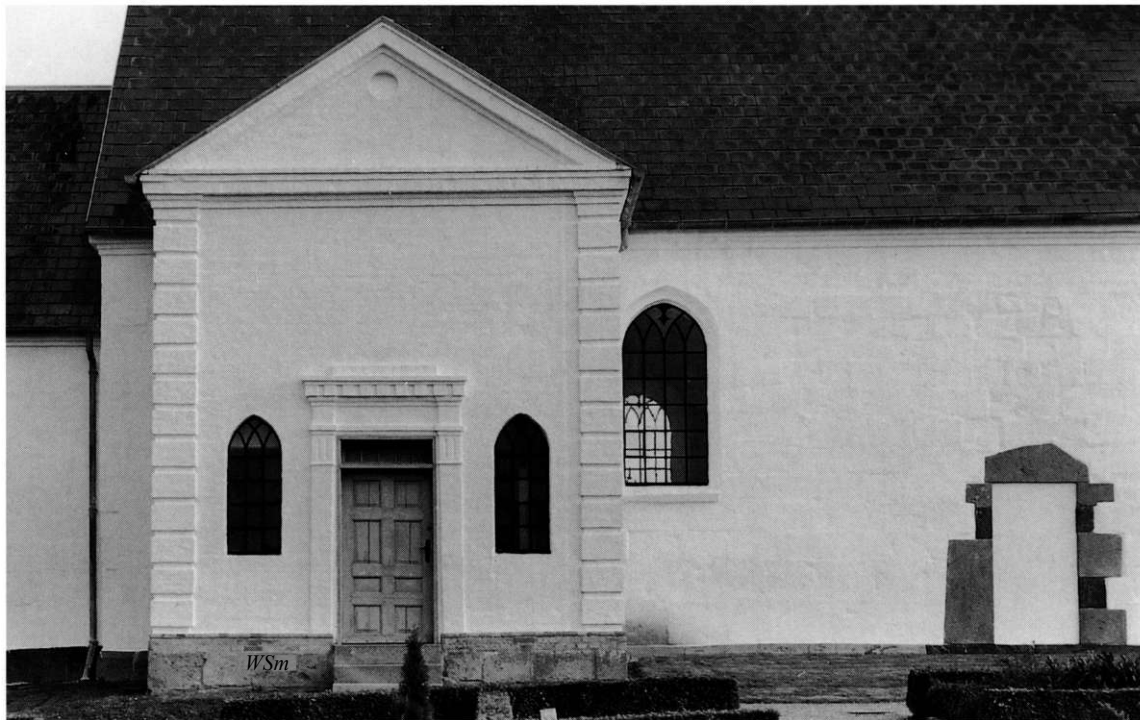

Fig. 7. Udsnit afkirkens nordside med tilbygning fra 1788-89 (s. 4872) og oprindelig portal (s. 4869). KdeFL fot. 1998. - *Detail of the north side of the church with annex from 1788-89.*

1906 fjernede tårnerskabsstol (s. 4888). Dens udvendige højde er som det antagelig samtidig forhøjede skibs, og de to afsnit har fælles, muret gesims. Det arkitektoniske udtryk svarer i alt væsentligt til våbenhusets front, dog medfører gavltrekanstens lave taghældning i forening med hjørnernes kvaderpilastre en kraftigere betoning af bygmesterens nyklassicistiske formsprog. Ligesom i våbenhuset flankeres portalen af spidsbuede vinduer, der er fremmede for den antikinpirerede stil. Det omgivende murværk ses begge steder at være ændret ved indsætning af de nuværende jernstel, der også er stemplet »Stallknecht Horsens« og utvivlsomt hører sammen med en fornyelse af kirkens vinduer ved midten af forrige århundrede. Den oprindelige lyskilde har været to, nu tilmurede, halvrunde åbninger (ca. 42x60 cm), der iagttages på begge murens sider med én over hvert af de spidsbuede vinduer. De er placeret i harmonisk samspil med portalen og hjørnepilastrenes kvadre.

I bygningens indre, hvis eksisterende indretning går tilbage til installation af orgel 1906, le-

der en trætrappe langs vestvæggen op til en øvre etage, der ved en stor, rundbuet arkade i skibets nordmur står i åben forbindelse med kirkens indre.

Kirkens *vedligeholdelse* og tilstand før 1780erne er i de skriftlige kilder kun berørt et par gange. Tidligst i Anne Friis' ejertid (s. 4867) og i 1661,²² da bygningen beskrives som meget brøstfældig, eftersom »den ikke får andet end kvæg- og korntiender«. Svenskekrigene har nok ikke bedret situationen. 1702²³ skrev synet, at kirken var repareret for to år siden, »hvorfor ingen brøst kan ses«. Den afkirkeejeren Frederik Krag (s. 4867) gennemførte hovedstandsættelse har der ovenfor været hentydet til; arbejdet må sandsynligvis have omfattet tårnummets omdannelse til gravkapel og som en mulig krone på værket tillige opsætning af pyramidespir på tårnet. Ved midten af 1700erne fandt synene »ingen mangler«. 1789²⁵ skrev man, at ved en betydelig hovedreparation i samme og foregående år havde geheimerådinde Sophie Magdalena von Gram (gift Krag-Juel-Vind) (på den umyndige

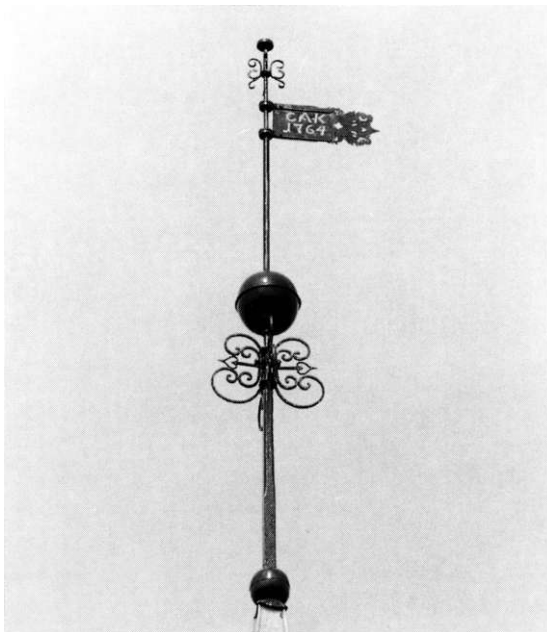

Fig. 8. Tårnspirets vindfløj med årstallet 1764 (s. 4875). KdeFL fot. 1998.- *Weathervane surmounting the tower.*

kirkeejers vegne, jfr. s. 4896) sat kirken i »fortræffelig stand«; synet 1803¹¹ måtte supplere karakteristikken med en bemærkning om, at kirken også er »ziirlig og pyntelig«. En nærmere beskrivelse af denne hovedreparation foreligger ikke, men ud over den omtalte ombygning af våbenhuset og tilføjelse af nordre udbygning synes entreprisen at have omfattet en mindre forhøjelse af skibet samt opmuring af gesimser, hvor sådanne endnu ikke fandtes. Skibets og våbenhusets pudsede lofter går formentlig også tilbage til denne lejlighed. Kun sporadisk fremgår, at der samtidig har været iværksat adskillige, nu ikke kendte ændringer, f.eks. af vinduer, døre og gulve, hvilket har været nødvendigt for at opnå en tidssvarende helhed.

I 1850erne synes at være foretaget en omfattende renovering, hvorved den ældre tilstand blev forstyrret. Der lagdes nye gulve, nogle døre blev skiftet ud, og vinduerne fik deres nuværende form; muligvis er den accentuering med mørk kalkning af visse arkitektoniske led, der kendes fra ældre afbildninger,²⁶ påført ved denne lejlighed. Loftets malede kassetter og an-

den rumdekoration, der fremgår af ældre fotografier (jfr. fig. 14), kan gå tilbage til disse år. Omkring århundredskiftet blev i hvert fald korets vægge asfalteret, pudset og malet med oliefarve²⁷. 1921 blev et ønske om frilægning af skibets lofts bjælker konverteret til hvidtning. Aage C. Nielsen og Poul Andersen, Århus, forestod i begyndelsen af 1970erne renovering af kirkens indre med foranledning i etablering af nyt varmesystem.

Gulvmaterialet er i koret og våbenhuset gule klinker på fladen, lagt i sildebensmønster, i gangen ligger ottekantede, gule teglfliser i kombination med små, grå, kvadratiske, og der er trægulve i stolestaderne. Også bag alteret er der trægulv,²⁸ som er malet svarende til fliserne i skibet. I tårnrummet består belægningen af grå og enkelte røde ølandsfliser, der må være lagt som et led i rummets indretning som gravkapel. De nævnte klinker kan skyldes et ønske fra synet 1909, mens teglfliserne og (resterne af) det tilsvarende malede trægulv i koret sandsynligvis hidrører fra en indvendig renovering i 1850erne.²⁹ Den eneste ældre hentydning til gulve er fra 1748,¹¹ da synet bemærkede, at gulvet inden for kirkedøren skulle repareres med 100 sten.

Alle *vinduer* er spidsbuede, og undtagen i nordre udbygning og i våbenhuset er de udvendig falsede; indvendig er alle smigede. Den eksisterende udformning stammer utvivlsomt fra den omtalte renovering i 1850erne. Korets nordvindue er genåbnet 1991 efter at have været blændet en årrække. Som nævnt registreres på jernstællene i tilbygningernes vinduer stemplet »Stallknecht Horsens«. Fra tiden før hører vi kun, at der 1830³⁰ var indsat to nye i nordsiden, og at der 1617¹⁶ skulle »gøres et stort afnyt« samt, at glarmesteren skulle »ordne« de andre. Det er selvsagt usikkert, om dette »nye« er identisk med det nu tilmurede, som iagttages østligt på korets sydfacade og indvendig delvis dækkes af hvælvet.

Tagmateriale. Tårnets pyramidespir er klædt med bly, senest renoveret 1987, øvrige tage er siden 1877 hængt med skifer. Første gang tage nævnes er 1838-39,¹² da blyet skulle fornyes på

skibets nordside og den tilstødende udbygning, mens taget på tårnet og på koret blot skulle ses efter. 1876 noterede synet, at der lå tagsten på skibets sydside, men overalt var der utætheder, hvorfor man indstillede og fik ministeriets tilladelse³¹ til at lægge skifer i stedet. *Tagværkerne* i kor og skib består næsten udelukkende af egetømmer; i koret er der ét lag hanebånd. Ældre nummereringer og udstemninger vidner om omflytninger og tidligere brug.

Opvarmning foregår ved hjælp af radiatorer og fyr i kapelbygningen, installeret i begyndelsen af 1970'erne, da en ældre *†*kalorifer blev fjernet. Første gang opvarmning nævnes er 1883, da synet foreslog opstilling af *†*kakkelovn ved skibets nordre langvæg.

Tårnspirets *vindfløj* (fig. 8), der er anbragt på en høj stang med kugle over volutbøjler, bærer årstallet 1764 og initialerne for kirkeejer Charlotte Amalie Krag (jfr. s. 4913 og 4919).

*†*Glasmalerier. Iflg. Abildgaard var der på flere ruder i vinduet ved prædikestolen indbrændt familien Pax' våben (jfr. s. 4867).

*†*KALKMALERIER

Ved en restaurering 1898³² iagttog Eigil Rothe rester af kalkmalerier i korbuens samt på korets og skibets vægge. Efter at væggene var asfalteret, pudset og malet med oliefarve, dekoreredes korets ribber og buer samt korbuens. Denne dekoration overmaledes o. 1950. Ved hovedistandsættelsen i begyndelsen af 1990'erne registreredes de forskellige malelag, før de igen blev dækket af hvidtekalken.

1) Ældst, formentlig fra middelalderens slutning, er to store, seksbladede passerrosetter med vekselvis røde og sorte blade mod hvid bund med rødt fiskebensmønster; cirklerne er trukket op med sort og har små, røde stråler; placeret på *korbuens vanger*, én i nord og én i syd.

2) Efterreformatorisk, formodentlig fra 1500'ernes sidste del, malet oven på rosetterne og muligvis på det meste af *korbuens underside*. 1898 iagttog Rothe i buens top et »temmelig stort rektangulært Felt med matrøde Renæssanceornamenter«. Motivet på buens sydside tolkede

Fig. 9. Rødhåret figur, Kristus?, majuskelindskrift og ornamenter. Kalkmaleri fra 1500'ernes sidste del(?) på korbuens sydside (s. 4875). Carsten Larsen fot. 1991. - Red-haired figure, Christ?, inscription in majuscules and ornament. Mural painting from the latter part(?) of the 16th century.

han som Kristus med rigsæble i hånden, stående i en rundbuet arkade. Over og omkring Kristi hoved sås stærkt afblegede minuskier: »Jeg er Veien, Han som ... ved mig bliver salig«. Ved hovedistandsættelsen 1991 (jfr. ovf.) kunne kun dele af en rødhåret persons hoved og skulder identificeres foruden fragmenter af skriftbåndet (fig. 9). Herover var rankeslyng med frugter malet med hhv. rød og sort kontur. På sydvingen registreredes 1898 derudover Maria med udslået hår og krone samt det nøgne Jesusbarn på armen. Intet af dette blev genfundet 1991, kun svage rester af et skriftbånd over en stor skål(?) samt ranker som nordvingens (fig. 10).

3) Sandsynligvis fra o. 1600. Horisontale og vertikale akantusranker, der snor sig omkring en stang, malet en grisaille mod rødbrun baggrund, afdækkedes 1991 på *skibets vægge*. Rankerne har sandsynligvis indrammet billedscener, hvorafkun én (med et bræddegulv) kunne identificeres under nordpulpituret. Dekorationen, der formentlig har fortsat over begge skibets døre med et ca. 15 cm bredt bånd, var bedst bevaret på nordvæggen.

Fig. 10. Fragmenteret indskrift over skål? Kalkmaleri fra 1500rnes sidste del(?) på korbuens nordside (s. 4875). Carsten Larsen fot. 1991. - *Fragmentary inscription above a bowl? Mural painting from the latter part(?) of the 16th century on the north side of the chancel arch.*

4) Fra 1600rne eller 1700rne. Rester efter en sort bemaling på *korsets sydvæg* og en (blå)grå i *skibet*, iagttaget 1991, formentlig udført i forbindelse med en begravelse.

5) 1898 (jfr. fig. 36) maledes i koret sik-sak-mønstre på ribberne, ranker på buernes underside og musetrappefriser langs kanten. Et parti står fremdeles uovermalet i skriftestolen (jfr. fig. 27). Korbuens underside fik en blå farve og på triumfvæggen langs kanten af korbuens maledes en indskrift med tidstypiske majuskler: »Hvor elskelige ere dine Boliger Herre Zebaoth. Dav: Ps: 84: v.2:«. Ved buen til gravkapellet i tårnet registreredes 1991 ligeledes farvespor.

INVENTAR

Oversigt. Af inventar fra middelalderen findes nu kun en romansk døbefont, sammensat af en kumme, der vistnok oprindelig har stået i kirken, og en fod, som muligvis stammer fra den nærliggende Ås ÷kirke. At også Vær har haft et gyldent alter fortæller et lille fragment fra o. 1200, fundet i koret 1972. I årtierne efter reformationen blev anskaffet nye alterstager og dåbsfad. Herefter har kirkeejere på Stensballegård sat sit præg på kirkens inventar. Gert Rosenkrantz (s. 4867) skænkede formentlig prædikestolen, dateret

1587, og 1593 ÷herskabsstolene med våbenskjolde tilhørende ham selv, hans søster, Birgitte Rosenkrantz og ægtefællerne Anna Friis og Claus Nielsen Glam-bæk. Gennem Birgitte Rosenkrantz gik Værholm og Stensballegård i arv til hendes døtre, der blev gift med brødrene Morten og Mogens Pax. Sidstnævntes søn, Christoffer Pax, anskaffede 1637 en ny klokke. Ved århundredets slutning stod Frederik Krag og Griffenfjelds datter, Charlotte Amalie, for udsmykningen af kirkerummet. 1691, året efter giftermålets indgåelse, skænkede de nyt altersølv, som i dag benyttes i Serridslev (Nebel sogn). 1693 skænkede de et ÷fontelåg til minde om sønnen Erik, to år senere en lysekroner og 1699 en altertavle, muligvis også et alterbord, til minde om deres søn Peters fødsel 19. juli. Kirkerummets mest omfattende ændring, der fremdeles præger interiøret, blev foretaget 1788-89, da geheimerådinde Krag-Juel-Vind, Sophie Magdalene von Gram, renoverede kirkens indre. Det meste af inventaret blev erstattet af nyt, mens enkelte dele blev ændret efter tidens smag. I koret blev altertavlen ombygget, og nye skrifte- og degnestole blev forbundet med alterbord og -tavle med to portaler. Den romanske font måtte vige pladsen for en mindre af træ. På nordvæggen over for prædikestolen blev bygget en (÷)herskabsstol med malerier af evangelisterne, Salvator Mundi og Moses; de er nu genanvendt i skrifte- og degnestolene. (÷)Herskabsstolen blev møbleret med ti *stole, to *sofaer og en *bænk, alt i Louis XVI stil. ÷Stolestader og ÷herskabsstolene fra 1593 blev ved samme lejlighed fjernet til fordel for nye stolestader, og i stedet for ÷vestpulpituret blev to nye pulpitureturer med malerier af apostle og profeter opsat langs skibets syd- og nordvæg, således at der var frit udsyn til gravkapellet i tårnrummet. Næste slægtled, sønnen Jens Carl Krag-Juel-Vind og hustru Mette Johanne Reedtz, skænkede 1792 et nyt altersæt udført af Nicolai Brandt, Horsens, som en kopi af det fra 1688. Fra samme mesters hånd stammer det lille fine be-trettelsessæt fra o. 1800.

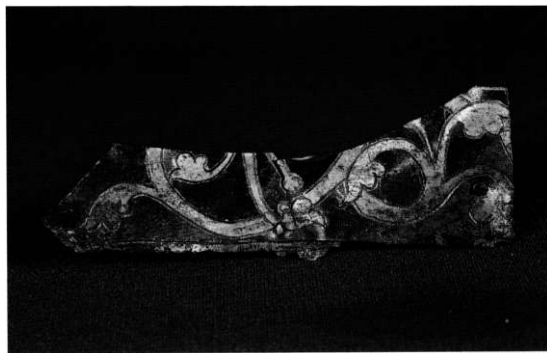

Fig. 11. Fragment fra gyldent alter, o. 1200, 1:2 (s. 4877). NM fot. 1972(?). - *Fragment from a golden altar, c. 1200.*

Fig. 12. Indre set mod øst. Henrik Wichmann fot. 1998. - *Interior to the east.*

Nu står kirkerummet med hvidkalkede vægge og inventar i lyse, støvede grønne og blå nuancer med stedvis forgyldning, farvesat 1975 af Ernst Trier. Kun alterbordets tidligere bemaling i gråt og rødbrunt samt altertavlens stærke blå farve og forgyldning vidner om en ældre staffering. Efter renoveringen 1788-89 stod inventaret i hvidt, perlegråt, grågrønt og brune nuancer samt forgyldninger. Denne farveholdning, der kan følges over fire farvelag, er med mindre variationer blevet bibeholdt frem til vor tid.

Alterbord (jfr. fig. 13), o. 1700,³³ af fyr, 148x96 cm, 102 cm højt. Forsiden har to glatte fyldinger, de to sider hver én (bredere), alle omgivet af samme bløde karnisprofil, som findes på hhv. pulpiturenes brystning og et ryglæn på en af nordpulpiturets bænke. På bordets bagside en låge med smedjærnsbeslag; bordpladen fornyet 1821.¹² Inden en renovering af alterpartiet 1975, da det blev malet i to støvede, grønne farver og fik forgyldte profiler, stod bordet med en staf-

fering, der formentlig var samtidig med altertavlen (jfr. ndf.).¹¹ I fyldingerne var en groft udført marmorering i grå nuancer inden for rødbrunt rammeværk (jfr. fig. 27).

(†)*Alterbordsforside*. Fragment, o. 1200, formentlig fra et »gyldent alter«, (fig. 11), fundet 1972 i gulvets sandlag. Det består af en skæv afbrudt, 0,5 mm tyk og 10,1 cm lang kobberplade. På forsiden, der har lueforgyldning med brunfernis, ses en ranke med indridset konturstreg. Ranken har lighedstræk med nogle fragmenter fra Råsted og »det gyldne alter« fra Lisbjerg (nu i NM inv.nr. D804/1972).³⁴

Alterklæde, fra 1970ernes begyndelse, af beige velour; nu ude af brug. †*Alterklæder*. 1661 nævnes i inventariet et gammelt alterklæde.²² 1821 bemærkede synet, at en ny, smuk alterbeklædning var anskaffet,¹² og o. 1900 smykkedes bordet af rødt fløjel med latinsk kors (jfr. fig. 14).

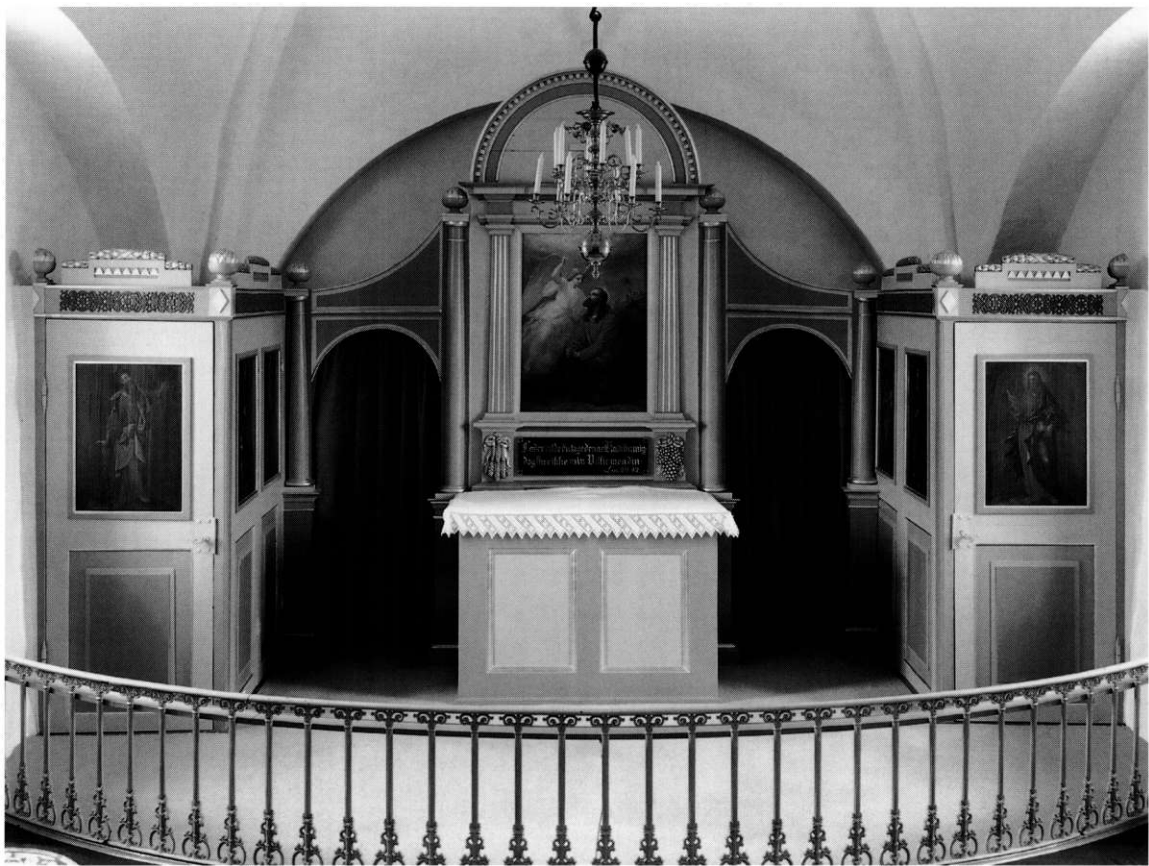

Fig. 13. Korparti med altertavle fra 1699, ombygget og udvidet med arkader, skrifte- og degnestol 1788-89 (s. 4878, 4887). Maleri fra 1873, af F. L. Storch (s. 4878). Henrik Wichmann fot. 1997 - *Chancel with altarpiece from 1699, rebuilt and enlarged with arcades, confessional and parish clerk's pew, 1788-89. Painting by F.L. Storch, 1873.*

Altertavle (fig. 13), 1699, iflg. indskrifttavle på bagsiden skænket af baron Frederik Krag og Charlotte Amalie Griffenfeld; totalt ændret og sammenbygget med skrifte- og degnestol ved en hoveddistandsættelse af kirken 1788-89, iværksat af geheimerådinde Krag-Juel-Vind²⁴ (Sophie Magdalene von Gram).³⁵ 1873 indsattes et nyt maleri, Kristus i Getsemane, af Frederik Ludvig Storch.

Alterpartiet med de to ovennævnte stole fremstår nu som et helstøbt, lidt provinsielt, nyklassicistisk arrangement. Selve tavlen består af fodstykke, storfelt med maleri, gesims og halvcirkulært topstykke. I fodstykket er et forsænket indskriftfelt mellem postamentfremspring, dekoreret med kornaks og drueklaser i relief hhv. mod nord og syd. På fremspringene står kanne-

lerede pilastre, som bærer gesimsen, der ligeledes har indskriftfelt, flankeret af fremspring; topstykket har i midten latinsk kors foruden profillister og tandsnit langs yderkanten. På baggrund af farveanalyser udført 1971 antages, at såvel fodstykkets indskriftplade, de vertikale brædder på begge sider af maleriet, de gennemløbende, vertikale brædder på tavlens bagside samt en indskrifttavle samme sted hidrører fra den oprindelige tavle. Den var ifølge en beskrivelse 1702 »gjort i løvværk og næsten over alt forgyldt«. ¹¹

Maleri, 1873, signeret i nedre venstre hjørne »F. Storch 1873« (for Frederik Ludvig Storch), olie på lærred, 108x76 cm. Motivet er Bønnen i Getsemane Have, hvor Kristus, i rød kjortel og blå kappe, halvt knælende i bøn, med blikket

Fig. 14. Indre set mod øst med ÷herskabsstol (s. 4888) ved skibets nordvæg. Ældre fot. i NM. - *Interior to the east.*

Fig. 15. Disk, 1792(?), udført af Nicolai Brandt, Horsens (s. 4881). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Paten, 1192(?)*, made by Nicolai Brandt, Horsens.

følger den store, næsten lysende engels håndbevægelse. I baggrunden ses Jerusalems mur med en palme foran.³⁶ Et ældre *†maleri* nævnes 1873.³²

Tavlen står, efter renovering 1975, med bemaling i tre støvede, grønne nuancer og beige samt forgyldning på lister og ornament. I fodstykkets sortmalede indskriftfelt står med gyl-den fraktur: »Fader vilde du tage denne Kalk fra mig: ...« (Luk. 22,42), formentlig fra før 1873, samtidig med *†maleriet* (jfr. ovf.). Af de mange farvelag, der registreredes 1971, er det ældste en hvid bemaling dækket af blå farve, som i dag fremstår som mørk gråblå. Samtidig med denne bemaling er antagelig den sortmalede indskrift-plade på tavlens bagside, hvorpå der med gulnet skriveskrift læses:

»A° 1699 den 19 Julii
Paa PETER KRAGH hans Fødselsdag
Hvis Nogen spør om dette,
Baron og Frieherinde KRAGH
Lod denne Tavle sette;
Dig Gud til Tåk, dit Huus til Pryd,
Den unge KRAGH et Minde;
Lad dem, O! Gud! i Lyst og Fryd
Din store Godhed finde!«

På selve altertavlen lå over det inderste lag en bemaling i grågrønne nuancer med hvidt på pilastre og fremspring samt forgyldning på enkelte profilled og ornament. Denne farvesætning, der stemmer overens med de lukkede skrifte- og degnestoles ældste lag (jfr. ndf.), stammer antagelig fra 1788-89. Sandsynligvis ved en renovering 1821¹² maledes tavlen med perlegråt og brunt samt blågrå marmorering. Et lag mørkeblå maling herover er nok fra 1874;³² snitværk og profillister var forgyldte. De to yngste bemalinger var hvidgrå med hhv. gulbrun tone og rødligt skær samt forgyldte detaljer.

Altersølv. Hovedkirken Vær og annekskirken *†Nebel* har i perioder tilsyneladende benyttet samme altersæt eller byttet sæt, således at *†Nebel* oftest har haft det ældste. Et *†sæt*, iflg. Pontoppidan med indskriften: »Sören Mund og Frue Kirsten Glambek 1518«,³⁷ var 1768 i *†Nebel*, men noteredes 1771 i begge kirker. Et andet sæt, kalk, disk og oblatæske, fremstillet 1688 af

Fig. 16. Alterkalk, o. 1900, med krucifiks fra 1792(?). (s. 4881). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Chalice, c. 1900, with crucifix from 1792(?)*.

Fig. 17. Oblatæske, 1792, udført af Nicolai Brandt, Horsens, skænket af Jens Carl Kragh-Juel-Vind og Mette Johanne Reedtz (s. 4881). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Wafer box, 1792(?)*, made by Nicolai Brandt, Horsens, donated by Jens Carl Kragh-Juel-Vind and Mette Johanne Reedtz.

københavnersølvmeden Marcus Resenhoff og skænket 1691 af Frederik Krag og Charlotte Amalie Griffenfeld, formentlig til Vær, benyttedes her 1702¹¹ og 1768, men kom siden til †Nebel, formodentlig 1792, da Vær fik sit nuværende sæt, hvoraf kun disk og oblatæske er bevaret. 1878 overførtes det til den s.å. opførte kirke i Serridslev (Nebel sogn).

Kalk (fig. 16), o. 1900, sandsynligvis udført som kopi af †kalk fra 1792 og med genanvendt krucifiks fra denne, som formentlig var udført af Nicolai Brandt, Horsens (1787-1813); uden stempler.³⁸ Den 22 cm høje kalk har rund fod, næsten svarende til Vedsløts fra 1786 (s. 4685) og pånitted krucifiks med »INRI« graveret med skriveskrift. Kristus, hvis lændeklæde har stor knude i højre side og lange, flyvende snipper, hænger dybt i armene og er identisk med figuren på oblatæsken (jfr. ndf.). Kalken har over den stejlt opdrevne fod en fladtrykt knop og indknebet øvre skaftled; bægeret har udkrænget mundingsrand. En †kalk er nævnt i inventariet 1661.²²

Disk (fig. 15), formentlig fra 1792, udført af Nicolai Brandt, Horsens, 15,5 cm i tv. På den 2,5 cm brede fane graveret cirkelkors med initialerne »I.N.R.I.« med skriveskrift. Under

bunden mestermærke (Bøje II, 1982, nr. 6190). En †disk er 1661 registreret sammen med ovf. nævnte †kalk.

Oblatæske (fig. 17), o. 1790, udført af Nicolai Brandt, Horsens og skænket 1792 af kirkejeeren. Den ovale æske er 12 cm lang, 10,5 cm bred og 4,4 cm høj. Form og udsmykning er en gentagelse af den tidligere æske, nu i Serridslev (jfr. s. 4880). På det let buede låg er pånitted et krucifiks, svarende til kalkens (jfr. ovf.). Derudover er på begge sider af korset graveret givernes initialer med skriveskrift: »JCKJW« og »MJR« under syv takkede friherrekroner for Jens Carl Krag-Juel-Wind og Mette Johanne Reedtz samt årstallet 1792 og to krydsende palmegrene samlet med silkebånd bag korsstammen. Under bunden mestermærke (Bøje II, 1982, nr. 6190).

Alterkande, o. 1850, af sort porcelæn med forgyldt kors og kanter, 30,5 cm høj, fra Den kgl. Porcelænsfabrik. Nu ude af brug. †*Vinflaske*, af sølv, indvendig forgyldt, omtales 1702.¹¹

Berettelsessæt. 1)(Fig. 18), o. 1800, udført af ovennævnte Nicolai Brandt, Horsens, og sva-

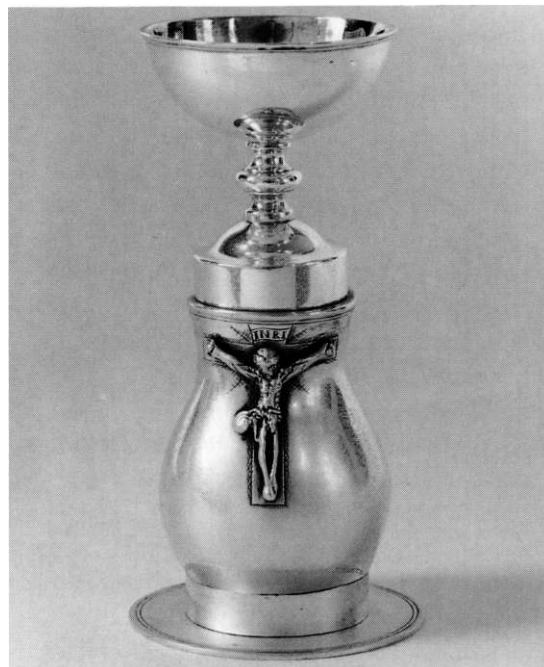

Fig. 18. Berettelsessæt, o. 1800, udført af Nicolai Brandt, Horsens (s. 4881). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Communion set for the Sick, c. 1800*, made by Nicolai Brandt, Horsens.

Fig. 19. Alterstager, o. 1550 (s. 4882). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Altar candlesticks, c. 1550.*

rende til det i Katstrup fra 1798 (s. 4715) og et i nabokirken Søvind. Sættet består af tre dele, samlet højde 14 cm; den 6,2 cm høje kalk har fladtrykt knop og lavt bæger; foden fungerer som låg for den 9 cm høje, pæreformede flaske, der igen hviler i den kombinerede disk og oblatæske, 7 cm i tv. På flaskens korpus er pånippet en støbt Kristusfigur på et graveret, latinsk kors med INRI-skilt med versaler, stråler ved kors-skæringen og skygger langs siderne. Under flaskens bund tre stempler (fig. 78), to gange mestermærke (Bøje II, 1982, nr. 6190) og et af Horsens' bymærker med årstallet 1737 (Bøje II, 1982, nr. 6104). 2) Fra 1990erne, aftin, bestående af kalk med rund fod samt cylindrisk skaft og bæger, 13 cm højt, disk, 9 cm i tv., cylindrisk oblatæske, 6,5 cm høj, og seks særkalke, 7,3 cm høje, alt stemplet »DESIGN EB 93% TIN DANMARK«. Til sættet hører desuden en lille flad vinflaske af rustfrit stål; alt placeret i lille vinrødt skrin med rødt foer.

Alterstager (fig. 19), o. 1550, 30 cm høje, nært beslægtet med dem i Grædstrup (s. 3951). Foden er rund med tre rundede, trappeformede led.

Det svagt koniske skaft består af fire cylindrisk formede afsnit mellem led med spidsovalt tværsnit; lydeskålen er næsten som foden, blot lidt mindre. På fod, skaft og lydeskål er graveret dobbeltlinjer. Lysetorn af bly. Stagerne er tidligst nævnt 1661.²² *Syvstage*, såkaldt Grundtvigsstage, 1958, af rødlig messing, 48 cm høj. På skaftets standkant graveret med versaler: »Væhr kirke 1958«.

Messehagel, 1899,³² af rødt silkefløj, med gyldent rygekors og kanter. †*Messehagler*. 1661 omtales én af rødt fløj, 1702 beskrevet som gammel, dog brugelig og med »kors af virked sølv«. Samtidig nævnes en ganske ny og kostbar hagel med guldkniplinger.¹¹ Formentlig var det sidstnævnte, der o. 1834 overførtes til †Nebel, efter at kirkeejeren havde bekostet en ny og smuk til Vær.¹²

Alterskranke, o. 1860, bueformet med støbets balustre identiske med Hansteds (s. 4844), med kannelerede søjler med rankekapitel; baser og skafternes nedre del er omgivet af rocailler. Håndliste af træ. Opsat i en bue på tværs af korrummet. Malet 1975 i behvidt og støvet grønt.

Døbefont (fig. 20), romansk, med kumme af grovkornet rødlig, fod af grålig granit, 96 cm

Fig. 20. Romansk døbefont, af granit (s. 4882). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Romanesque granite font.*

Fig. 21. Udfolding af fontens fod 1:12 tegnet af J. Magnus Petersen 1874 (s. 4883). - *Reliefs on the font base.*

høj. Iflg. M. Mackeprang (Døbefonte, s. 138, 258, 261-62) er kummen en variant af Horsens-typen. Den 51 cm høje, bægerformede kumme er 76 cm i tv. m., 32 cm dyb og har på siderne gruppens sædvanlige, horisontale tovsnoningsopdeling med parvist modstillede løver, adskilt af tovsnoningsindrammede ornamentstriber samt bægerblade forneden, alt i lavt relief. Den adskiller sig dog i den håndværksmæssige udførelse og i enkelthederne fra de øvrige i gruppen. Løverne, der har vidt åbne gab med næsten snabellignende snude og lang, spillende tunge, har næsten nøjagtig samme hoved som på beslægtede vestfynske fonte (Kullerup og Age-drup). De runde øjne og manken, sidstnævnte med parallelle riller over skulderpartiet, og halen, som føres mellem bagbenene, op foran kroppen og ender som en bladdusk over ryggen, ligner heller ikke typens sædvanlige. I den ene ornamentstribe er der i stedet for den sædvanlige ranke eller blomst hugget en mandsling en face med hænderne i siderne. På de ovf. omtalte fynske fonte ses en maske, ligeledes en face, mellem løverne. På kummens mundingsrand er diagonalt over for hinanden to udhuggede fordybninger, ca. 6 cm brede og 2-3 cm dybe, nu fyldt med rødlig cement, til fontelågets (jfr. ndf.) fastgørelse.

Den keglestubformede, 45 cm høje fod med øvre vulst er ikke ualmindelig for gruppen (fig.

21). Tilsyneladende er dens øvre tv. m. $1\frac{1}{2}$ -2 cm mindre end kummens, hvorfor samlingen er foretaget med cement. Dekorationerne, der er hugget i lidt lavere relief end kummens, virker fremmedartede og står tilsyneladende alene i det danske fontemateriale. Lige under vulsten ses en krans af nedadvendte bægerblade, afpasset i størrelse og placering efter motiverne nedenunder. Disse består af to modstillede løver, to kors og en seksbladet roset med en lilje eller anden blomst ovenover. Løverne, der er forskellige i størrelse, er af en anden type end kummens. De har mandelformede øjne, ingen tunge i gabet og en hale, der ender i hhv. en to- og tredelt dusk over ryggen. Det ene kors står på en høj og har ved siderne et mindre kors og et træ(?); på tværstammen et hjerte og ved korsskæringen en nagle(?). På det andet kors sidder på hver arm en fugl, mens arealet herunder er sik-sakstribet. På kummens nordside ses spor af grå maling.³⁹ Nu opstillet ved korbuen.

Fonten er tidligst nævnt 1661,²² 1702 omtalt som »af sten«.¹¹ Blev formentlig anvendt frem til 1788-89, da den erstattedes af en mindre af træ (jfr. ndf.) og hensattes uden for kirken. Her blev kummen 1848 iagttaget af Fr. Høegh-Guldberg, der ved sin tiltrædelse som sognepræst s.å. fik den genopsat i kirken på en fod af cement. Den nuværende granitfod, tilkommet 1874 ved Høegh-Guldbergs mellemkomst, skulle angive-

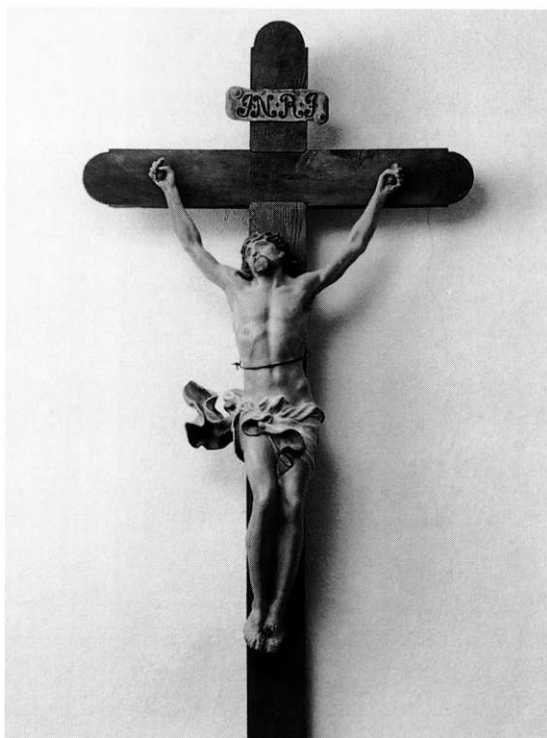

Fig. 22. Krucifiks, 1800rnes sidste halvdel(?), figur af tin, korstræ af eg (s. 4884). Henrik Wichmann fot. 1998 - *Crucifix, second half(?) of the 19th century, pewter figure and oak cross.*

ligt stamme fra den nærliggende, nedbrudte Ås \dagger kirke og være gravet op på Tvingstrup Mark ikke langt fra kirkepladsen; den stod 1874 ved en stalddør på Serridslevgård.⁴⁰

\dagger Døbefont. Formentlig ved reoveringen 1788-89 erstattedes ovennævnte font af én af træ, der 1848 stod i kirken, omtalt som en »træopsats«, der s.å. måtte vige pladsen til fordel for stenfonten (jfr. ovf.).⁴¹ Formentlig malet ligesom det øvrige inventar 1821.¹²

Dåbsfad (fig. 23), o. 1550, sydtysk arbejde af drevet og punslet messing, næsten svarende til Beders (s. 2294), 66 cm i tvm., 8 cm dybt og med 10,5 cm bred fane. I bunden det habsburgske kejservåben⁴² omgivet af en bogstavbort med fraktur, en frise med springende hjort-og-hund mellem egetræer og firbladsroset samt stemplet blomsterbort. På fanen stemplede rosetter samt hjort-og-hund frise og blomsterbort svarende til bundens.

\dagger *Dåbsfad*, tidligst nævnt 1661,²² 1702 omtalt som et lille messingbækken.¹¹

Dåbskande, o. 1910, aftin, i skønvirkestil. Den 32 cm høje kande har rund fod, leddelt, konisk korpus og kantet hank; på korpus graveret blomstermotiv, på foden »Væhr kirke« med versaler. Under foden tre stempler, sammenskrevet »HB«, »Danmark« i oval og »2019«. Nu ude af brug.

\dagger *Fontelåg*, skænket 1693 af kirkeejeren (s. 4868), 1702 omtalt som »et låseligt dække« med stafferet billedhuggerarbejde.¹¹ En indskrift gives af Søren Abildgaard 1771, da han over fonten så det »hængende Træ Dækkels«:

»Aar sexten hundrede tre og halvfembsinds tífue
Der man af iulius 1 Maane den lod skrifve
Dend ottend Dag da blev af ædle Baron Krag
og Friherinde Kier til huer Mands velbehag
Foræret denne Dæk til disse døbevande
som Sønner Erick Krag skal til amindels stande
Gif Self o Pagtens Gud ved Daabens Pagt og Flod
At Kragens ædle Huus mehr og mehr Rod«.

Låget fjernedes formentlig 1788-89 i forbindelse med anskaffelse af ovf. omtalte \dagger døbefont.

Krucifiks (fig. 22), formentlig fra 1800rnes sidste halvdel, men med 1700rnes stiltræk, Kristusfigur og INRI-skilt, som iflg. undersøgelse 1971

Fig. 23. Dåbsfad, o. 1550, sydtysk arbejde (s. 4884). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Baptismal dish, c. 1550, south German work.*

Fig. 24. Indre set mod vest. Henrik Wichmann fot. 1998. - *Interior to the west.*

er aftin,⁴³ korstræet afeg. På det ca. 120 cm høje kors med afrundede ender hænger den ca. 80 cm høje, velproportionerede og muskuløse Kristusfigur dybt i armene. Han er fæstnet til korset med kun to nagler, én gennem hver hånd; tidligere har der været en tredje mellem fødderne, der ikke er placeret over hinanden, men parallelt. Hovedet er presset tilbage mod korsstammen og blikket rettet opad. Han har flettet tornekrone, langt hår, der hviler på skuldrene, kort hageskæg og lille overskæg. Det folderige lændeklæde, der ender i en stor flyvende snip ved hans højre side, er bundet om hoften med et reb. Krucifiksets tinstøbte dele har tilsyneladende kun ét farvelag over en undermaling, mens træet står blankt. Karnationen er lys gråbrun med påmalet side- og naglesår samt bloddråber, hår og skæg er brunt, tornekrone grøn og lændeklædet hvidt med blå foer. På ældre fotografier ses krucifikset på triumfvæggen (jfr. fig. 14), hvor det stadig hænger, nu nord for korbuens

Prædikestol (fig. 25), 1587, iflg. reliefskåret årstal, bekostet af kirkeejeren (s. 4867) Opbygning og detaljer til dels beslægtet med Kattrups (s. 4718). Opgang og bærestolpe fra o. 1902 (jfr. gravsten nr. 1). Nu med bemaling fra 1973. En *†himmel* omtales 1702.¹¹

Kurven består af fire fag, men kan, pga. indskriftens manglende begyndelse (jfr. ndf.), tidligere have haft et femte. Felterne har lavt postament, højt, todelt storfelt og gesimsfelt, adskilt af hhv. postamentfremspring, kannelerede halvsøjler med pæreformet prydbælte og kugleformet kapitæl. Storfelterne afsluttes foroven med en profileret gesims, mens den kronende gesims har tandsnit. I hvert af felterne er forneden en arkade, flankeret af kannelerede pilastre med profilkapitæler, buen prydes af æggestav og tungebort; i sviklerne treblade. De øvre felter med reliefskåret ornamentik er alle forskellige. Regnet fra øst ses: 1) En lille kanneleret halvsøjle og rullekartouche omgivet af akantusblادرanke. 2)

Fig. 25. Prædikestol, 1587, formentlig skænket af Gert Rosenkrantz (s. 4885). Henrik Wichmann fot. 1997. - *Pulpit, 1587, probably donated by Gert Rosenkrantz.*

Løvehoved en face i cirkel med tungebort omgivet af beslagværk. 3) Våbenskjold med Rosenkrantzvåbenet med roseprydet hjelm og vesselhorn samt hjelmklæde udformet som akantusbladranker. 4) Ornament af akantusblade, nærmest af form som en vase. De to sidstnævnte ornament har nære paralleller i to felter på nabokirken Søvind's ti år ældre prædikestol. I gimsfrisens profilindrammede indskriftfelter (første del af indskriften mangler) står med reliefversaler: » ... in Christvm electi svnt ano 1587« (... til Kristus ... de er udvalgte, år 1587). I postamentets felter stod en indskrift, der formentlig blev fjernet 1788-89, men delvis kunne læses 1971: »[Verbum] Domini manet in [æternum]« (Herrens ord forbliver evindelig).⁴⁴ Et foto fra o. 1900 viser nederst på kurven støbte, gennembrudte hængestykker fra o. 1850, beslægtet med de støbte borter på skrifte- og degnestol (jfr. ndf.).

Stolen står siden 1973 med to gråbeige nuancer på rammeværket og guld på profillister, i felterne blå bund med detaljer i sølv, guld og

gråt; på våbenet derudover rødt og blå. Undersøgelsen 1971 tydede på, at stolen har stået umalet indtil 1600rnes slutning; 1702 omtalt som stafferet.¹¹ Stolen har under den nuværende bemaling fire eller fem farvelag. På det ældste var rammeværket brunmalet, søjlerne hvide med guld, baser og kapitæler blå; i arkaderne var der primitive malerier. Denne farveholdning er senere delvis ændret ved, at rammeværket forandredes til gråhvidt og baser og kapitæler til okkergult. Antagelig i forbindelse med kirkerummets renovering 1788-89 er stolen blevet hvidmalet med forgyldninger. Herover lå to næsten identiske lag: rammeværk, søjler og vandrette profiler hvide, ornament og indskrift forgyldte og brun bund i alle felterne, det ældste lag muligvis fra 1821;¹² yngste lag viste mørkeblåt i felternes bund. Stolen er tidligst nævnt 1702.¹¹ Opsat i skibets sydøstre hjørne.

Fig. 26. Detalje fra stolestader fra 1788-89, opklappelige sæder med støtteben (s. 4887). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Detail of pews from 1788-89, tip up seats with props.*

Fig. 27. Skriftestolen med åbne døre, skranke og bænk samt rester af kalkmalet udsmykning synlig (s. 4888, 4876). NM fot. 1971(?). - *Confessional with doors open, rail and bench, as well as fragmentary ornamental mural painting.*

Stolestader, sandsynligvis fra kirkerummets renovering 1788-89. De glatte gavle, der smykkes af tre kannelurer over opklappelige sæder med støtteben (fig. 26), krones af rundbuede topstykker, hvis form er et ekko af altertavlens. Der er 15 gavle i syd og 18 i nord. De oprindelige låger med spejlfyldinger er fremdeles i brug. Ryglænene, der nu er skråtstillede, har rektangulære, liggende spejlfyldinger og salmebogshylder, formentlig udført 1971. Samtidig blev nye stader, svarende til de ældre, opsat over den nedlagte kalorifergrav, mens enkelte klapsæder blev fornyet. I syd er der fremdeles *hatteknager* af metal på ryglænenes bagside.

Stolestaderne står siden 1971 i to støvede blå nuancer med detaljer i lys beige samt forgyldning på profiler og i kannelurer. Undersøgelser samme år viste, at stolene havde farvelag, der svarende til alterpartiets; ældste bemaling var perlegrå med grågrønne og brunlaserede enkeltheder. Laget herover var ligeledes perlegråt,

men med gråhvidt og brunt, muligvis fra 1821.¹² Herover var en tæt gulgrå farve, muligvis med stedvis forgyldning. De to yngste lag, der blev fjernet før nymalingen, var hvidgrå med mørkeblåt på lågernes rammeværksprofil og marmorering i spejlfyldingerne, hhv. hvidgrå med svagt rødtligt skær samt stedvis forgyldning.

†*Stolestader*, tidligst omtalt 1614, da nogle stole midt i kirken blev repareret;¹⁶ de stammede sandsynligvis fra 1593 og har i så fald været samtidige med nedennævnte †herskabsstole.

Armstol til præsten, o. 1900, afbejdsset eg, med udskårne ornamenten på ryg og sider, armlæn af tykke rundstave, identisk med stolen i Ørridslev (s. 4755); i korets nordvesthjørne. To *borde*, o. 1900, af samme materiale og udførelse som stolen og svarende til dem i Ørridslev (s. 4755). Det ene i (†)herskabsstolen, det andet bag alteret.

Skrifte- og degnestol (jfr. fig. 13), 1788-89, er bygget op ad væggen på begge sider af alteret og

forbundet med altertavlen ved buede portaler mellem halvsøjler på høje postamenter. Herved dannes bag alteret et rum, der benyttes som sakristi. De to i det ydre ensartede stole er begge mod vest lukket med en ét fag bred dørføj og mod alteret af to tilsvarende fag. I hvert fag er forneden en spejlfyldning, mens der foroven er et sekundært indsat maleri. Indtil 1906 sad her gardiner (jfr. fig. 14). Foroven afsluttes stolene af en smal frise, siden o. 1850 med blystøbt rankeornament, topstykke med laurbærranker samt vaser med halvcirkulær skål med laurbærblade som øvre afslutning. I nordre stol har fagene ind mod alteret kunnet fungere som en foldedør, der kunne skydes mod øst. (fig. 27). Hele siden har således kunnet åbnes, men har samtidig været delvist lukket af en indenfor stående 79 cm høj skranke. Iflg. mundtlig tradition i sognet betegnes den nordre stol som »skriftestolen«, hvilket understøttes af, at ikke kun én person har kunnet skrifte inde i stolen, men flere sammen udenfor, hvilket i 1700erne nærmest har været sædvane.⁴⁵ Den søndre stol er konstrueret på samme måde, men har ikke kunnet åbnes mod alteret; hverken hængsler eller sømhuller er registreret.

Malerierne, o. 1788, som indtil 1906 sad i (†)herskabsstolen (jfr. ndf.) og nu er fordelt med tre i hver stol, måler 71x52 cm. I de to døre ud mod koret gengives hhv. Moses med Lovens tavler i nord og Salvator Mundi i syd. Fagene ind mod alteret prydes af fire stående evangelister med deres symboler; fra nordvest Mattæus med englen, Markus med løven, Lukas med oksen og Johannes med ørnen. Malerierne, der må være malet af samme kunstner som dem i pulpiturenes brystning (jfr. ndf.), er udført på groft tilhuggede træplader, tilsyneladende direkte på træet. Baggrunden er brunlig, men har tidligere haft mørkere draperi på begge sider svarende til de ndf. omtalte malerier af Martin Luther og Philip Melanchthon. Figurernes karnation er hudfarvet, hår og skæg brunt og dragterne i røde, grønne, blå og gule nuancer. Fra 1907 hang mindst fem af malerierne på korets nordvæg i profilerede rammer, som nu ligger på loftet, men svarer til dem, der i dag indrammer de

to reformatorers billeder (jfr. s. 4893). Stolenes træværk står nu i støvet grønt i to nuancer med detaljer i beige, brunt og lys blå samt forgyldning. Ved undersøgelsen 1971 blev registreret fem farvelag svarende til altertavlens. Ældst var perlegråt på halvsøjler og rammeværk, mens fyldingerne stod grågrønne og brunlaserede. I frisen var indrammet rankeværk i hvidt; på søjlernes profilled forgyldning. Herover lå endnu et perlegråt lag med hvidgråt i fyldinger og brune friser og vaser, muligvis fra 1821.¹² Næste farvelag var gulgråt med forgyldte detaljer. De to øverste lag var hvidgrå med hhv. gulbrun tone og svagt rødligt skær, begge med forgyldte lister.

†*Skrifte- og degnestole* omtales 1702 som »vel indrettet og stafferet«.¹¹

En (†)*herskabsstol* (jfr. fig. 14), 1788-89, ved skibets nordmur, østligst, fjernedes delvis 1906, hvorefter et ÷orgel 1907 blev anbragt på dens plads (jfr. ndf.).³² Den lukkede stol optog overetagen i den dertil opførte bygning på skibets nordside (jfr. s. 4872) og strakte sig i skibet hen over stolestaderne, kun hvilende på det udkrægende bjælkelag. Stolen og senere også ÷orglet havde opgang gennem tilbygningen. Stolens synlige sider, mod midtgang og vestpulpiturer, havde hhv. fire og to fyldingsfag, mens den tredje nærmest var bygget op ad triumfvæggen (jfr. fig. 14). Mellem den profilerede fodliste og kronlisten med tandsnit havde hvert fag to fyldinger; den nederste med de malerier, der nu sidder i skrifte- og degnestolen (jfr. ovf.), den øverste formentlig forsynet med gardiner. Herskabsstolen er tidligst nævnt 1869;³² 1880 noterede F. Uldall, at malerierne trængte til restaurering.

**Møbler* fra (†)herskabsstolen (fig. 28), fra o. 1790. Iflg. mundtlig tradition i familien Krag-Juel-Vind-Friis har et møblement i Louis XVI stil, fra 1700ernes slutning, bestående af to sofaer, en bæk og 10 stole (fremdeles i familiens eje), oprindeligt stået i kirken. Stolene har skjoldformet, polstret ryglæn og sæde samt lige, kantede ben, hvorafkun de forreste er udsmykket, med bladformet base og foroven drejede rondeller. Sofaerne har svungne armlæn og ryg i ét, og de

forreste ben er som stolenes, mens bagbenene er svungne på rokokomanér. Bænken er lav og lige med ben og ornamentter svarende til stolenes. Nuværende bemaling er benhvid med forgyldte profiler og ornamentter. Ved en undersøgelse 1998 blev iagttaget yderligere tre farvelag; ældst var en perlegrå bemaling med forgyldte detaljer, antagelig fra o. 1790, derover lå en olieforgyldning undtagen på de enkelte deles bagside, der må formodes at have stået op ad væggene. Over dette lag var et heldækkende gråhvidt lag. Efter herskabsstolens nedtagelse 1906 er møblementet sandsynligvis blevet overført til Stensballegård; herfra senest 1917 til Helle Vibeke Krag-Juel-Vind-Friis.

†*Herskabsstole*, fra 1593, omtalt 1771 af Søren Abildgaard som de østligste stolestader, med våbenskjolde og initialer på gavlene for Stensballegårds og Værholms ejere, Gert Folmersen Rosenkrantz og hustru Anne Friis, Gerts søster Birgitte og hendes mand Claus Nielsen Glam-bæk, samt nogle af deres aner (jfr. aner på gravsten nr. 1). Sidstnævntes plads i slægterne er tilkendegivet ved bogstaverne M (mødrene våben), MM (moders mødrene våben) og FM (faders mødrene våben) efter deres initialer (jfr. Gørding, DK. Ribe s. 2992). Iflg. S. Abildgaard sås på mandssiden fra øst våbnerne og initialerne: »Pogvisk GRM.« for Gert Rosenkrantz (moders) Mødrene, formentlig Birgitte Laurids-

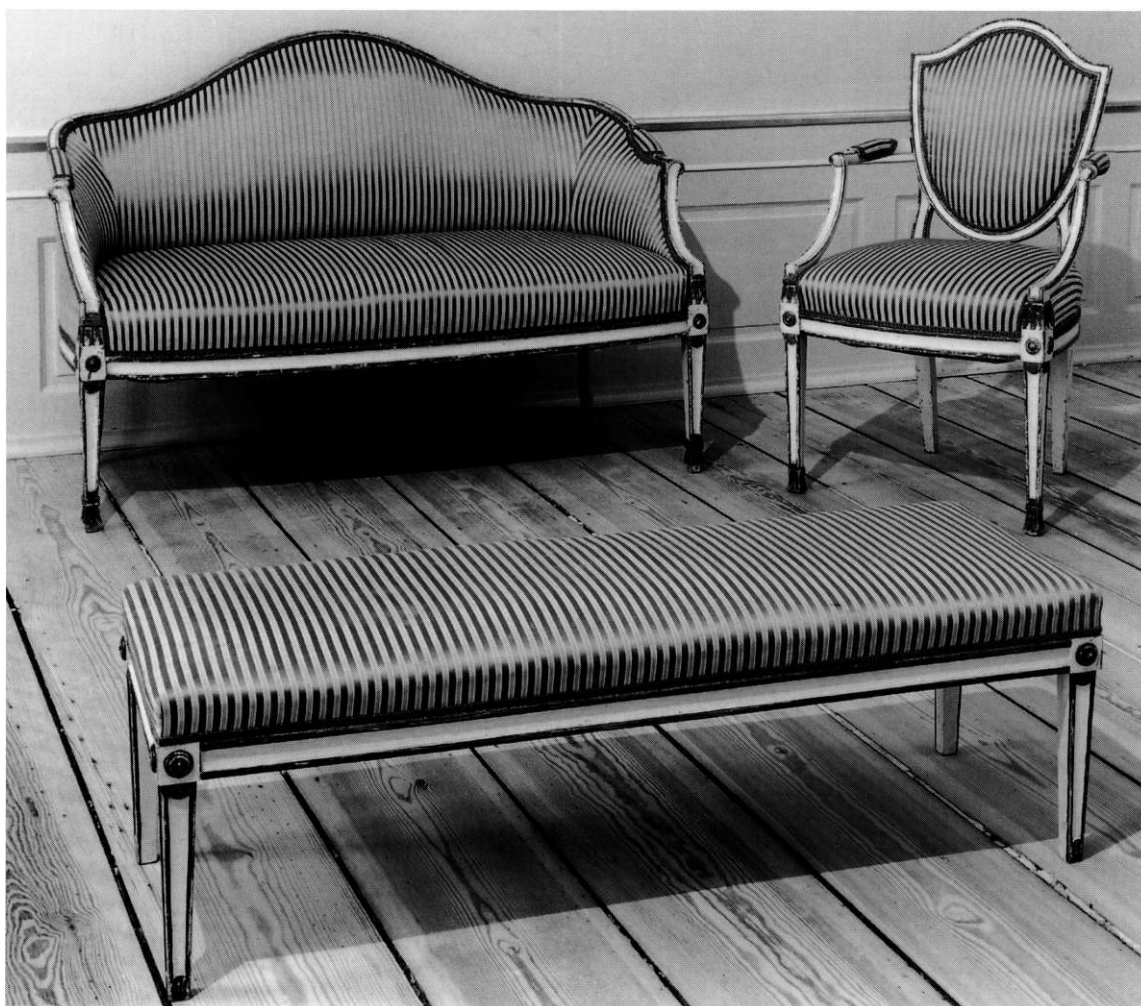

Fig. 28. *Møbler fra †herskabsstolen, fra 1700ernes slutning (s. 4888). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Furniture from the close of the 1700s from the †manorial gallery.

Fig. 29. Stolestader på sydpulpitret fra 1788-89, nedtaget o. 1973 (s. 4891). Henrik Wichmann fot. 1998 - *Pews in the south gallery from 1788-89, dismantled c. 1973.*

datter Knob. Der kan her både være tale om, at våbenerne er forvekslede, da Birgitte Knobs næsten er identisk med familien Pogwischs, hhv. springende og oprejst hvid ulv i blå (familierne var muligvis af fælles herkomst), og at våbenet er angivet som mødrene og ikke moders mødrene.

»Glambek C.G.B. 1593« for ovennævnte Claus Nielsen GlamBæk, »Skaktavle Friis, AF.« for Anne Friis, »Rosenkrantz GRK.« for Gert RosenKrantz og »Gyldenstjerne G.R.M.M.« for Gert Rosenkrantz Moders (Mødrene), men mest sandsynligt hans mor Margrethe Gyldenstjerne; våbnet angivet som moders mødrene i stedet for mødrene (jfr. ovf.). På kvindesiden antagelig også fra øst sås: »Ulfelt A.F.F.M.« for Anne Friis Faders Mødrene. Anne Friis' farmoder var Sofie Albertsdatter Glob, hvis våbenskjold med tre søblade omkring en kugle er svært at forveksle med Ulfeldtslægtens valrav (halvt ulv, halvt ørn), »Rosenkrantz B.R.K. 1593« for de ovennævnte Birgitte RosenKrantz, »Rosenkrantz G.R.K.« for Gert RosenKrantz og »Skaktavle Friis A.F.« for Anne Friis samt »Gyldenstjerne A.F.M.« for Anne Friis Mødrene, dvs. hendes moder Ingeborg Christoffers-

datter Gyldenstjerne. Våbnerne i hhv. nord og syd var placeret således, at ægteparrenes har stået over for hinanden (jfr. Klovborg s. 4277). Kun Gert Rosenkrantz' og Anne Friis' aner er repræsenteret blandt de øvrige våbener - Birgitte Rosenkrantz' dog gennem broderens. Stolene nævnes 1633, da der var en tvist mellem kirkeejeren Mogens Pax på Stensballegård og broderen Morten Pax på Værholm, begge svigersønner til ovennævnte Birgitte Rosenkrantz og Claus Nielsen Glambæk. Stolene, som lensmand på Skanderborg, Laurits Ebbesen og Århusbispen, Morten Madsen havde udlagt til Morten Pax, tilhørte broderen, og nye skulle derfor findes til herskabet på Værholm.⁴⁶ 1661 oplyses, at lensmand på Tyrrestrup i nabosognet Søvind, Ebbe Gyldenstjerne, der var nevø til førortalte Anne Friis, 1657 havde indsat to stole øverst i kirken, hvor der var plads, en på hver side,²² antagelig ud for korbuen, hvor der også efter 1788-89 står stole (jfr. ovf.).

Bænke, 1800rne?, seks i alt; tre ens, med udsvjefede ben, to ens, med skråtstillede ben og en meget enkel, alle lyst gråmalede.

†*Pengeblok* (jfr. fig. 14), o. 1857,¹⁹ formentlig af støbejern og magen til Katstrup (s. 4722). Formodentlig frem til 1907 i midtgangens sydside, foran syddøren.

Pengebøsser, skænket 1907, to ens, af messing, klokkeformet og med pengetragt, af Frijsenborgs sædvanlige type, 23,5 cm høje, svarende til bl.a. dem i Ørridslev (s. 4756). På korpus

Fig.30. Klingpung, 1800rne(?) (s. 4891). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Offeritory purse, 19th century(?)*.

Fig. 31a-d. Malerier fra syd- og nordpulpitur, o. 1788-89 (s. 4892). a. Jakob d.æ., b. Johannes, c. Filip og d. profeten Daniel. Henrik Wichmann fot. 1998. - *Paintings from the north and south galleries, c. 1788-89. a. James the Elder, b. John, c. Philip and d. the prophet Daniel.*

graveret med tidstypiske versaler: »Til de fattige M:K-I-V-F 1907« for kirkeejeren Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs til Frijsenborg. Opsat på begge sider af syddøren.

†*Pengetavler*, omtalt 1702,¹¹ den ene til Helsingørs skole og hospital, den anden til sognets fattige.

Klingpung (fig. 30), 1800rne?, af messing. Den ret usædvanlige pung, 19 cm høj, består af en oval æske med lukketøj i den ene langside og i den ene ende pålodet pengetragt, der har huller til påsyrning af klæde. På den anden langside er fæstnet en skaftholder med en 3,5 cm høj for-sølvet klokke; nyere skaft.

Dørfløje. 1) 1821?, fløjdør mellem skib og våbenhus, hver fløj med tre spejlfyldinger; malet i to støvgrønne nuancer. 2) 1907, fløjdør i våbenhuset, af lakeret egetræ; hver fløj består af fem vertikale planker sammenholdt af tre gangjern, det midterste med cirkelkors. Her sad tidligere, iflg. J. M. Thiele, en jernbundet *†dørfløj*, der skulle stamme fra Serridslevgård.⁴⁷

Pulpiturer (jfr. fig. 36), 1788-89, langs nord- og sydvæggen i skibets vestre del, med genanvendte dele fra ældre *†pulpitur* (jfr. ndf.) På brystningen samtidige malerier af apostle og profeter, formentlig udført af samme maler som

malerierne i skrifte- og degnestolen (jfr. ovf.).⁴⁸ Hvert pulpitur bæres af otte stolper, hvoraf nogle er genbrugt fra det ældre pulpitur. Stolperne mod midtgangen har pålmede lister og drejede rondeller. På hver brystning, der for-neden og foroven afsluttes hhv. af fodliste og (nu forhøjet) gesims, er der 11 fyldinger med malerier. Hvert malerifelt, med lysningsmål 89x49 cm, er på langsiderne indrammet af samme bløde karnisprofil, som findes på alterbordet, mens kortsiderne har skråkant. Opgang langs vestvæggen til hvert pulpitur. På nordpulpituret er bevaret de smalle stolestader, hvis enkle gavle har rundt topstykke, og ryglæn blot bestående af en afrundet, påsømmet lægte, bortset fra det østligste, hvor der er et lige ryglæn med fyldinger indrammet af den samme karnisprofil som pulpiturets malerier. Sydpulpiturets stole med *hatteknager* af metal (fig. 29) blev nedtaget o. 1973 og ligger nu på loftet.

Pulpiturernes rammeværk står siden 1975 i to støvede grønne nuancer samt forgyldte detaljer i harmoni med det øvrige inventar.

Gemt under en (sekundært?) påsat gesims var et malet indskriftbånd, afdækket 1975 og s.å. ændret til indskriftfelter. Båndet var brunt med de nedenfor afbildede figurers navne med gul-

Fig. 32. Kirkestævnetavle, 1800rne(?) (s. 4893). Henrik Wichmann fot. 1998. - Notice-board for parish meetings, 19th century(?).

brune versaler, sikkert tilhørende den oprindelige bemaling fra 1788-89 ligesom malerierne. På sydpulpitret ses fra sydøst: apostlene Peter, Paulus, Andreas, Jakob (den ældre) og Johannes (fig. 31a og b), Tomas og profeterne Esajas, Jeremias, Hoseas, Joel og Amos. På nordpulpitret fra nordøst: apostlene Judas (Taddæus), Simon (Zelotes), Mattias, Bartolomæus, Filip (fig. 31c), Jakob (den yngre) og profeterne Ezekiel, Daniel (fig. 31d), Jonas, Mikas og Habakkuk. Flere af apostlene og evangelisten Johannes (på degnestolen, jfr. s. 4888) er malet efter forlæg, som er benyttet til pulpitur eller herskabsstol bl.a. i Tyrstrup o. 1650 (DK. Sjyll. s. 296f.) og i Seest og Folding fra hhv. 1716 og 1739 (DK. Ribe s. 2601f. og 2862f.). Såvel apostle som profeter er ligesom malerierne i skrifte- og degnestolen (jfr. ovf.) malet på groft tilhuggede plader, muligvis uden kridtgrund. De stående fi-

gurer gengives mod en brun baggrund og er iklædt dragter i røde, brune, gule og blå nuancer samt hvidt. Ved undersøgelsen 1971 blev på pulpiturets rammeværk iagttaget fire malelag; det ældste, samtidigt med skrifte- og degnestolens fra 1788-89, var brunt med okkergult på maleriernes profillister. Herover var perlegråt, muligvis med brune detaljer, formentlig fra 1821,¹² derefter en tæt gulgrå farve og sidst en hvidgrå med gulbrun tone.

†*Vestpulpitur*, tidligst nævnt 1750,¹¹ nedtaget 1788, da det afløstes af ovennævnte pulpiture.

Orgler. 1) 1965, med seks stemmer, ét manual og pedal, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2', Spidsfløjte 1'. Pedal Subbas 16'. Kopler: M-P, P4'-P.⁴⁹ Enkel, tredelt facade, tegnet af H. P. Nielsen. På overetagen i nordre tilbygning (jfr. †orgel). Manualværkets hus er anbragt som rygpositiv og indfældet i brystningen. Orglet er ikke længere i brug og påtænkes solgt.⁵⁰

2) 1996, med 13 stemmer, 2 manualer og pedal, bygget af Marcussen & Søn, Åbenrå. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Spidsgamba 8', Oktav 4', Gedaktfløjte 4', Oktav 2', Mixtur III. Svelleværk: Gedakt 8', Rørfløjte 4', Quint 2 2/3', Blokfløjte 2', Terts 1 3/5', Quint 1 1/3'. Pedal: Subbas 16'. Fælles tremulant for manualværkerne. Orgelhuset, tegnet af Birch & Svenning, er udformet som et skab med profileret krongesims og facader mod nord og øst. Nordfacaden består af tre felter med kvadrat- og diagonalgitre; i østfacaden findes to tilsvarende pibefelter, flankerende et centralparti, bestående af spillebordet, hvorover et felt med mitraformet pibeopstilling. Malet som det øvrige inventar; på sydpulpitret.

†*Orgel*, 1906, med tre stemmer, bygget af A. C. Zachariasen, Århus.⁵¹ Skænket af gårdejer Jørgen Chr. Jørgensen.³² Facaden var sammenbygget med brystningen. På overetagen i nordre tilbygning, i herskabsstolens bevarede, bageste del.⁵²

Salmenummertavler. 1) Tre ens, formentlig fra 1788-89, til skydetal. Rammeværket består af profileret fodstykke og gesims samt sidelister

med kannelurer og rondeller i hjørnerne. Nu malet i en lys blågrøn farve med detaljer i lys grå og guld, antagelig fra 1970'erne; sorte tal på hvide brikker. Fra ca. 1850 til 1971(?) smykket med udskåret topstykke (jfr. fig. 36). 2) To ens, formentlig fra før 1788, til skydetal, beige med stålgrå lister. Nu ude af brug.

Præsterækketavle, o. 1900, af malet træ 172x106 cm. Indskriftfeltet, hvor navne og data står med gul skriveskrift på sort bund, har rigt profileret ramme med tandsnit i rødt, sort, blåt og gult. Nu på våbenhusets østvæg, nordligst, o. 1915 på triumfvæggens nordside.

Kirkestævnetavle (fig. 32), formentlig fra 1800'erne, sortmalet trætavle med svungent topstykke og ophængningshul, 80x34 cm, med gulbrun malet indskrift; til at skrive på med kridt.

Malerier, sandsynligvis fra 1788-89, malet med samme teknik og på samme groft forarbejdede træ som dem i skrifte- og degnestol og på pulpiturer. Malerierne, 71,5x51 cm, forestiller Martin Luther og Philip Melanchthon, begge omgivet af draperi, således som der også har været på stolenes malerier. Farveholdningen er dyster med sorte dragter og sort draperi mod brun baggrund. Billederne flankerer nu Folmer Rosenkrantz' gravsten (nr. 1) på våbenhusets vestvæg, men hang tidligere, muligvis oprindeligt, på korbuens vanger (jfr. fig. 36).

Lysekroner. 1) (Fig. 33), 1695, ifølge indskrift skænket af Frederik Krag og Charlotte Amalie Griffenfeld. Stammen, der består af fladtrykte kugleled adskilt af skiver, krones af en flakt ørn og ender i en stor hængekugle. Kronen har 2x8 svungne lysearme, meget lig dem i Falling (s. 2733), med dobbelt akantusblad som midtled og flad, aftrappet lyseskål med lyseholder formet som en kuglevase. Til det midterste skiveled er fæstnet otte pryddarme af form som havfruer. På hængekuglens ene side den tolinjede graverede versalindskrift: »Given til Wæhr-Kirke af Baron Friderich Kragh, og Friherinde Charlotte Amalia Griffenfeld. A(nn)o. 1695«. På den anden side Kragernes våbenskjold. Kronen omtales tidligst 1702;¹¹ ophængt midt i skibet. 2) Skænket 1908, 2x6 arme, samt seks pryddarme

Fig. 33. Lysekroner, skænket 1695 af Frederik Krag og Charlotte Amalie Griffenfeld (s. 4893). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Chandelier, donated in 1695 by Frederik Krag and Charlotte Amalie Griffenfeld.*

udformet som »lyseslukkere«. På hængekuglen indgraveret versalindskrift: »Anno 1908 er denne lysekroner skænket til Vær kirke af kirkeopsynsmand Erik Jørgensen og hustru Hanssine Sørensen«. Omtalt 1909 i koret,³² hvor den fremdeles hænger.

†*Ligbårer*. 1) Fra 1617, da der blev betalt for eg og fyr samt snedkerens løn.¹⁶ 2) 1702 nævnes i inventariet en ny ligbåre.¹¹

Klokke (fig. 34), 1637, iflg. indskrift støbt af Franciscus Racle og Michel Vovllemot fra Lothringen (F. & M. Bentelli), skænket af kirkeeejer Christoffer Pax (jfr. s. 4867); 78 cm i tv. Klokken, der må være støbt i samme værksted⁵³ som den to år yngre i Hvirring (Nim Hrd.), ligeledes skænket af Christoffer Pax, har om halsen fem bånd (fig. 35). Indskriften er placeret mellem første (øverste) og fjerde bånd, der begge har liljebort, som står spejlvendt i forhold til hinanden. Nederste bort har ligeledes liljer, afbrudt af en række tegn og mærker. Indskriften er tolinjet med reliefversaler:

»Erlig och velactt mand Chresteauffer Pax och Greis Volsenn och Soffrnn Tamesenn/ Kreckverce Anno Domini 1637 et M Franciscus Racle & Michel Vovllemot Lotharingvs ont me fecit« (Ærlig og velagtede mand Christoffer Pax og Greis Volsen og Søren Tamesen kirkeværg(e) I

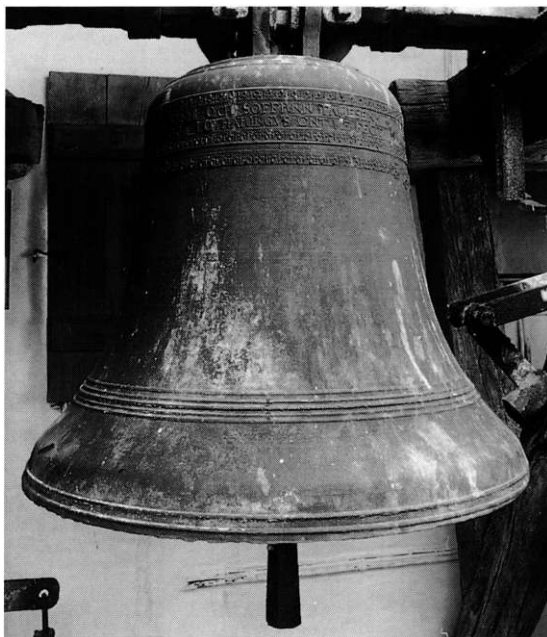

Fig. 34. Klokke, støbt 1637 af Franciscus Racle og Michel Vovllemot, Lothringen, skænket af Christoffer Pax (s. 4893). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Bell, cast in 1637 by Franciscus Racle and Michel Vovllemot, Lothringen, donated by Christoffer Pax.*

det Herrens år 1637 har M. Frans Racle og Michel Vovllemot fra Lothringen gjort mig). Flere steder i indskriften er derudover placeret forskellige mærker; indskriften begynder med et indrammet, latinsk kors i øverste linje og foran dette, skråt over begge linjer, ses en velsignende, behandsket hånd. Efter »Pax« er gengivet en ottetakket stjerne i kvadrat og en gentagelse af den behandskede hånd; foran »Anno« ses en lille ottekant med en klokke, flankeret af reliefversalerne »F V« og igen det samme latinske kors. Ottekanten med klokken forekommer ligeledes efter »Vovllemot« og to steder i mellemrummet mellem fjerde og femte bånd. I femte bånd indgår tre skjoldformede mærker med klokke mellem initialer med reliefversaler, hhv. »F R« (for Franciscus Racle), »M V« (for Michel Vovllemot) og »F V« (uidentificeret). Mellem skjoldene ses dels to af de ovf. beskrevne stjerner og reliefversalerne »F« og »V«. Over slagringens fem lister ses mod syd i relief et latinsk kors, flankeret af to behandskede, vel-

signende hænder som »sidefigurer«. Korset og jordsmonnet derunder er opbygget af dele af liljebåndet. Herunder reliefversalerne: »IHSMARIA«. Derudover ses mod nord monogrammet »IHS« omkranset af latinske kors vekslende med stykker af ovennævnte liljebånd. De latinske kors danner tilsammen et græsk kors, mens liljebåndene udgør et Andreaskors. Klokken er tidligst nævnt 1702.¹¹ Ophængt i slyngebom.

†Klokker. 1) Ved klokkeskatten 1528 måtte kirken afgive en klokke, der med jernfang (tilbehør) vejede 1 skippd.⁵⁴ 2) 1616 omtales endnu en klokke.¹⁶

Klokkestol, formentlig samtidig med tårnets spir, afeg, indrettet til én klokke. Stolen, der er sammenbygget med tårnkonstruktionen, har to stolper, som støttes på hver side af skræstivere, tappet ned i fodbjælkerne.

GRAVMINDER

På linje med bygningen og inventaret udtrykker gravminderne kirkens nære og århundredlange tilknytning til Stensballegård og dens skiftende ejere (jfr. s. 4867), tidligst bevidnet af Folmer Rosenkrantz' og Margrete Gyldenstiernes gravsten (nr. 1, jfr. †gravkrypt). Altoverskyggende er dog kirkens status siden 1700rnes begyndelse som ramme om den styrede rigskansler Peder Griffenfelds sidste hvilested. Her manifesterede sig tidligst den rehabilitering af rigets engang højest placerede embedsmand, hvis første tilløb havde givet sig til kende allerede før hans

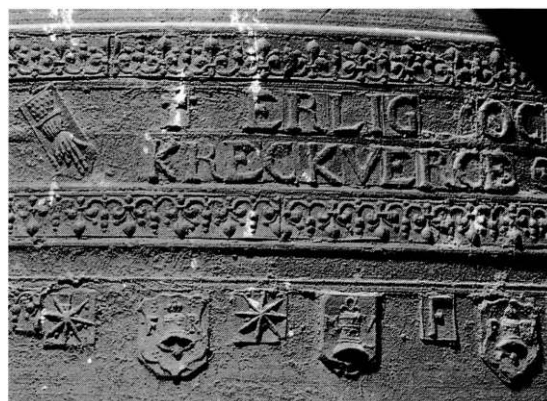

Fig.35. Detalje fra klokke (jfr. fig.34), bånd med ornament, indskrift, velsignende hånd og mærker (s. 4893). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Detail of bell (cf. fig. 34), band with ornaments, inscription, hand in blessing, and marks.*

Fig. 36. Indre set mod vest. Hude fot. 1908 - *Interior to the west.*

Fig. 37. Detalje fra epitaf nr. 1 (jfr. fig. 38), våbenskjolde i topstykket (s. 4898). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Detail of wall monument no. 1 (cf. fig. 38), coats of arms at the top.*

død 1699. Initiativtagerne var rigskanslerens datter, Charlotte Amalie og hendes mand, baron Frederik Krag, der ejede Stensballegård og endnu i Griffenfelds dødsår lod hans jordiske rester (kiste nr. 2) overføre fra Trondhjem og lod dem bisætte på værdig måde i en krypt under koret (s. 4906). Formentlig endnu mens Charlotte Amalie Griffenfeld levede, dvs. før 1703, fik hendes mor, Griffenfelds hustru, Karen Nansens kiste plads samme sted, overflyttet fra Helligåndskirken i København (kiste nr. 1). Den smerte og besværgelse, der var forbundet med denne pietetsfulde gerning, aflæses bogstaveligt af de to plader på Griffenfelds kiste og finder tillige et bevægende udtryk i den indskrift og det sindbillede, der sættes på Charlotte Amalie Griffenfelds kiste, efter hendes død 1703 (kiste nr. 3).

Charlotte Amalie Griffenfelds kiste blev utvivlsomt placeret i det i de foregående år indrettede familiekapel i tårnrummet (s. 4904), hvor muligvis også hendes tidligt afdøde børn blev stedt til hvile. Ved Frederik Krag's død 1728 fik hans kiste (nr. 4) plads i

kapellet, på hvis nordvæg opsattes et monumentalt epitafium (s. 4904). Også krypten under koret (s. 4906) er benyttet til begravelse for medlemmer af familien Krag (kisterne nr. 5-11).

1788-89 iværksatte Sophie Magdalena von Gram den tidligere omtalte ombygning af kirken med tilhørende fornyelser og ændringer af inventaret samt en renovering af gravkapellet i tårnrummet. Dette fik en ny betydning ved, at Griffenfelds kiste flyttedes hertil fra krypten, hvilket markeredes ved en mindetavle (s. 4904), der sidestiller Krag og Griffenfeld. Medvirkende til og måske igangsætter af denne omtolkning af kapellet kan have været Ove Høegh-Guldberg, der var barnefødt på egnen og få år før var udnævnt til stiftamtmand i Århus.⁵⁵

En understregning af kapellets nye budskab fandt sted o. 1820, da Krag's og Griffenfelds kister blev moderniseret for sammen med Charlotte Amalies at udgøre en bedre helhed i det lille tårnrum. Hen imod 1800'ernes slutning synes betegnelsen Griffenfelds kapel at være blevet den almindelige og anvendes i forbindelse med de afbildninger og småartikler, der omkring århundredskiftet vidner om en øget interesse for personen og hans skæbne. Heraf udsprang et ønske om istandsættelse af Griffenfelds kiste. Ved gennemførelsen 1907 (jfr. s. 4911) ignorerede man den omtolkning og omdannelse af kapellet, som havde fundet sted o. 1788 og o. 1820. Til gengæld flyttedes den samtidigt renoverede kiste med hans hustru, Karen Nansen, op i tårnrummet, hvorved navnet Griffenfelds kapel fik øget fylde. Få år senere lod kirkeejeren opsætte et nyt gitter i kapellets åbning mod skibet.⁵⁶

Epitafier. 1)(Fig. 38), 1678-81,⁵⁷ over »Jens Pedersen Bai, Sognepræst til Væhr og Nebel Sogner med 2 sine K. Hustruer Mette Jensdatter oc Anne Giertsdatter samt K. Børn«. Epitafiet, i Peder Jensen Koldings stil, må formentlig være udført i Arent Friederichsen Slaches værksted⁵⁸ og er nært beslægtet med ét i Falling fra o. 1680 (s. 2734). Hængestykket er dateret 1678 ved malet indskrift, mens portrætmaleriet og bemaling af øvrigt træværk sandsynligvis stammer fra 1681, hvilket årstal er malet på topstykket.

Hængestykket, epitafiets formentlig ældste del, kan have fungeret som et midlertidigt epitaf over Jens Pedersen Bays hustru(er) og have markeret præstens fremtidige hvilested. (Han døde først 1687, mens hustruernes dødsår synes uoplyst).⁵⁹ Hængestykket består af en oval, bladomkranset indskrifttavle flankeret af engle-

Fig. 38. Epitaf nr. 1, dateret 1678 og 1681 ved malede årstal, over sognepræst Jens Pedersen Bay og hans to hustruer (s. 4896). Henrik Wichmann fot. 1997. - *Wall monument no. 1, painted dates 1678 and 1681, for the parish priest Jens Pedersen Bay, and his two wives.*

hoveder (hvis rudimentære kroppe ender i volutter) på begge sider af en stor drueklase. På en konsol foroven, formentlig tilføjet ved epitafiets færdiggørelse, sidder en sæbeblæsende putto⁶⁰ på et kranium (fig. 39), en allegori på livets flygtighed,⁶¹ udført efter stik af H. Goltzius fra 1594.⁶²

Storstykket, der hviler på en kraftig, kvart-rund postamentbjælke, er tredelt med maleri,

indrammet af flammelister og flankeret af høj-rektangulære sidefelter med rundbuede arkader. Søjlerne har øreflipvolutter samt profilkapitæler og -baser. Foran sidefelterne står Moses (tv.) og Johannes Døberen som karyatider på høje, bospreydede piedestaler. På hovedet har de korintiske kapitæler, der bærer gesimsen med indskriftfelt. Moses, der er iklædt en dragt med to lag og lang kappe og har langt fuldskæg, frem-

Fig. 39. Detalje fra epitafnr. 1 (jfr. fig. 38), 1678 og 1681. Den sæbebobleblæsende putto og postamentbjælkens malede ranke (s. 4897, 4898). Henrik Wichmann fot. 1998 - *Detail of wall monument no. 1 (cf. fig. 38), 1678 and 1681. Putto blowing bubbles and pedestal beam with painted vine.*

viser lovens tavler. Johannes bærer kort kjortel og lang kappe. Figurerne er skåret efter samme forlæg som dem i Falling. Vingernes kraftige ornamentik har bruskarokke træk med øreflipvolutter og masker i profil. Det samme observeres på det tredelte topstykke, hvor sidefelternes masker dog er gengivet en face. Herover, på små konsoller, står putti, spejlvendt i forhold til hinanden, og ser op mod den velsignende Kristus, som kroner det hjerteformede midtfelts centralt placerede indskriftfelt. På begge sider af Kristus er anbragt kranier, fra hvis øjenhuler kornaks vokser frem, et opstandelsessymbol, som formentlig er udsprunget af teksten i Joh. 12,24 og 1 Kor. 15,35-36.⁶³

Storfeltets portrætmaleri, 96x83 cm, olie på træ, viser sognepræst (og provst) Jens Pedersen Bay og hans to hustruer som knæstykke. Øverst ses den opstandne Kristus med sejrspanen på mørk baggrund malet efter et stik af Willem Swanenburg 1610 efter Paulus Moreelse.⁶⁴

Såvel præsten som hustruerne er gengivet i sorte dragter med hvide detaljer efter tidens mode. Han bærer præstedragt med omfangsrig frakke med brede overærmer og en krave, som støtter den store pibekrave. Syet til kjolelivets spids har kvinderne ens, gennemsigtige forklæder. Ærmerne er posede og ombundet med sløjfer, og hovedbeklædningen består af to huer

oven på hinanden.⁶⁵ Kvindernes gennemsigtige kraver er af forskelligt snit, og dragten fuldendes af et lille halssmykke.

Siden en restaurering i 1976 står epitafiet med oprindelige farver i mørkt rødt og grønt, rødorange, benhvidt og blå samt forgyldning; figurerens karnation er lys gulrød. På postamentbjælkens runding er malet en ranke med blomster og »vildmænd«, beslægtet med Fallings (fig. 39), med grøn lasur med sorte konturer på sølv (dekomponeret). I hængestykkets indskriftfelt er personoplysningerne gengivet med gylden fraktur på sort bund. Gesimsens tekst står ligeledes med gylden fraktur, men direkte på træet: »Eders Been skalle grønnis som græsset oc da skal Herrens Haand kiendis hos hans Tienere. Esa. cap. 66. vers 14«. I topstykkets indrammede felt er malet tre sammenhængende våbenskjolde med hver sin hjelm og hjelm-mærke, fra venstre hhv. fugl, vinget hjerte og blomster, men med fælles hjelmklæde (fig. 37). I de tre skjolde ses fra venstre en drueklase, to spejlvendte månesegl over ternet gulv og Korslammet; herunder årstallet »1681«. 1976 fjernes partielle overmalinger fra o. 1900.⁶⁶

Epitafiet er tidligst nævnt 1880 på skibets syd-væg, hvor det fremdeles hænger.

2) O.1728, over baron Frederik Krag til Stensballegård, jfr. s. 4904.

Gravsten. 1) (Fig. 42), o. 1581, over Folmer Rosenkrantz til Stensballegård (*1523, †1586) og hustru, Margrete Gyldenstiern(e), til. juli 1581, samt »begge dieris sønner som hede bode Knud Roszenkrantz«.

Figursten, af sort skifermarmor, som har mistet sin nedre del med indskriftfeltet, nuværende størrelse 199x143 cm; ud fra Abildgaards tegning (fig. 40) kan den oprindelige højde anslås til ca. 275 cm. Den eksisterende, veludførte og velbevarede fremstilling, i relief, viser inden for en glat ramme ægteparret, let vendt mod hinanden, stående under hver sin dobbelt profilerede, æselrygbuede portal. I siderne hviler den forkrøppede dobbeltbue på joniske, kannelerede pilastre (nedre tredjedels riller delvis udfyldte), og i midten bæres den afjonisk kapitæl på volutkonsol. Herunder er ophængt frugtbundet med vindruklaser. I relief på konsollen er med versaler sammenskrevet »HS«, der snarere er en stenhuggersignatur end et Jesumonogram.⁶⁷

Øverst i midten er gengivet parrets fædre og mødrene våbener, hhv. Rosenkrantz og Knop, Gyldenstjerne og Ulfstand. Hertil slutter sig på hver pilaster seks anevåbener, der som frithuggede, symmetriske skjolde er lagt oven på skafternes kannelering.⁶⁸ I hjørnerne evangelistsymboler, hvert i cirkulær, profileret ramme, hhv. engel med skriftbånd med versaler i relief »S. Mattevs« og en ørn, på hvis skriftbånd står »S. Iohannes«. De to trekantede mellem hjørnemedaljon og arkadens kølbue er udfyldt med englehoved.

Stenen er gennemarbejdet med enkeltheder, der er så fine, at de synes ciseleret i metal. Folmer Rosenkrantz, som en overgang sad som lensmand i Århus, er iført sin stands sædvanlige harnisk, og i overensstemmelse med periodens praksis er den fjerprydede hjælm lagt ved hans venstre fod. Hår og fuldskæg med mustache er gennemtegnet med stor omhu, og det samme gælder hele ansigtet, navnlig øjenpartiet med udborede pupiller. Det er vanskeligt at frigøre sig fra en forestilling om, at stenhuggeren har bibragt manden individuelle træk. Dette gælder næppe hans hustru, der er klædt i tidens frue- dragt med snævre ærmer og pufskuldre. Under

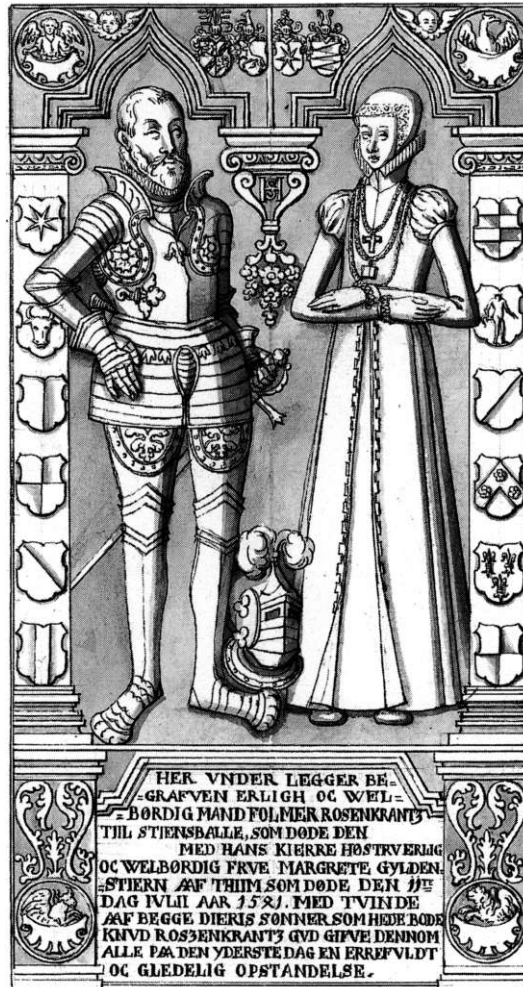

Fig. 40. Gravsten nr. 1 (jfr. fig. 42) ca. 1:20. Søren Abildgaard 1771. - *Drawing of tombstone no. 1 (cf. fig. 42) before the lower part disappeared.*

livet åbner overkjolen sig over oksemuleskoene og giver plads for et langt, kileformet udsnit af den mønstrede underkjole. Hun bærer tre halskæder med hængesmykker, hvoraf to (hhv. kors og bog med Jesumonogram) ses, mens det tredje må tænkes skjult af hendes arme og hænder, der på vanlig vis er lagt over hinanden på tværs af kroppen.

Stenens forsvundne, nedre del med *†*indskriften kendes fra Abildgaards tegning, der i hver side, under et tværgående bånd, som klart adskiller figur- og skriftfelt, viser et postament for

Fig. 41. Gravsten nr. 1 (jfr. fig. 42). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Details of tombstone no. 1 (cf. fig. 42).*

hver af pilastrene ovenfor. Et akantusornament og et evangelistsymbol (hhv. Lukasoksen og Markusløven) pryder deres forsider. Indskriften står med fordybede versaler, Folmer Rosenkrantz' dødsdag og -år er ikke udfyldt, derimod oplyses: »Margrete Gyldenstiern aff Thiim som døde den 11te dag juli 1581«.

I komposition og enkeltheder er stenen, hvis hugning formentlig er sat i værk efter hustruens død, en fornem repræsentant for det såkaldte jyske gravstenværksted.⁶⁹ Da Abilgaard besøgte kirken 1771, stod stenen op mod korets nordvæg,⁷⁰ »ved siden af alteret«, antagelig dens oprindelige plads (jfr. †begravelse), hvilken position forklarer dens fine bevaringstilstand. Det er antagelig i forbindelse med kirkerummets omdannelse 1788, at stenen blev flyttet. Da F. Uldall beskrev kirken 1880, lå den under prædikestolen, hvor sliddet også har været minimalt. Han noterede, at »dens nederste del skjules under stengulvet«. 1902 beordrede synet stenen

opstillet i våbenhuset og »indfattet som den overfor«, dvs. flytning til den nuværende plads midt på rummets vestvæg.

2) (Fig. 43), o. 1784, over to brødre, begge med navnet Casper Ernst Ramsland. Den ældre, *10. aug. 1776, †30. nov. 1778, den yngre, *27. okt. 1779, †14. marts 1784.

Den velbevarede sten, af rødlig kalksten, 110x83 cm, domineres inden for en plan ramme af en glat plade, hvorpå indskriften står med fordybet kursiv, navnene med store skønskriftsbogstaver; her udtrykkes savnet af de »tvd. drengebørn« og forvisningen om at gense dem hisset. Over tavlen er en oval blomsterkrans kombineret med et bånd, der bugter sig ud til rammen. Under tavlen forkrænkelighedssymbolerne timeglas og le samt et bånd, der til den ene side er kombineret med laurbærgren, til den anden med palmeblad.

Drengenes forældre, et forpagterpar på Stensballegård,⁷¹ har sat en sten, hvis nyklassicistiske

Fig. 42. Gravsten nr. 1, 1580erne, over Folmer Rosenkrantz til Stensballegård og hustru Margrete Gyldenstjerne, †1581 (s. 4899). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Tombstone no. 1, of Folmer Rosenkrantz of Stensballegård and his wife Margrete Gyldenstjerne, died 1581.*

Fig. 43. Gravsten nr. 2, o. 1784, over to brødre, begge ved navn Casper Ernst Ramsland (s. 4900). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Tombstone no. 2, c. 1784, of two children, sons of a tenant under the local manor of Stensballegård.*

komposition og enkeltheder står det horsensianske Hiernøværksted nær. Den er placeret sydligt på våbenhusets østvæg, hvor den, som de to andre sten, er indfattet i cementramme.

3) (Fig. 44), o. 1809, over »førhen Gartner ved Steensballegaard« Otto Frederichsen Winther, *14. aug. 1740 i Stensballe, †7. marts 1809 smst., »begrædt af hans efterlevde Enke Ane Magrethe Skriver«, *15. nov. 1752 på Endelave, †1826.

Den velbeholdne sten, af grå Ølandskalk, 175x115 cm, har indskrift med fordybet skrivekrift i rektangulært felt, der flankeres af pilasterinspirerede bånd, hvert med roset på kvadratisk plade foroven, og med kanneleret fodstykke forneden. På en aftrapning på indskriftstavlen overside er opstillet et udvalg af herregårdsgartnerens redskaber, vandkande, stige og målepind. På et slyngbåndsdekoreret fodfelt under tavlen står i midten en bikube, arbejdsom-

hedens symbol, flankeret af olivengren og palmeblad.

Indskriften oplyser, at »taknemmelige børn satte deres retskafne og gode forældre dette minde«. Gartner Winther, der i embedet havde efterfulgt sin far, Friderich Jespersen Winther, †1785, var 1799 af Landhusholdningsselskabet blevet belønnet med guldmedaille for flid i havevdyrkningens udbredelse.⁷²

Stenen hører hjemme i den tradition, der går tilbage til Jens Hiernøes værksted i Horsens.⁷³ Tekstens formulering lader antage, at stenen er fremstillet ved gartnerens død, og at hustruens dødsår (uden dato) er en tilføjelse.

Nuværende placering er midt på våbenhusets østvæg, hvor den ligesom rummets to andre gravsten indfattes af en glat cementramme. Måske er det denne sten, som synet 1898 beordrede flyttet fra en plads »foran døren til pulpituret« til »våbenhusets sidevæg«.

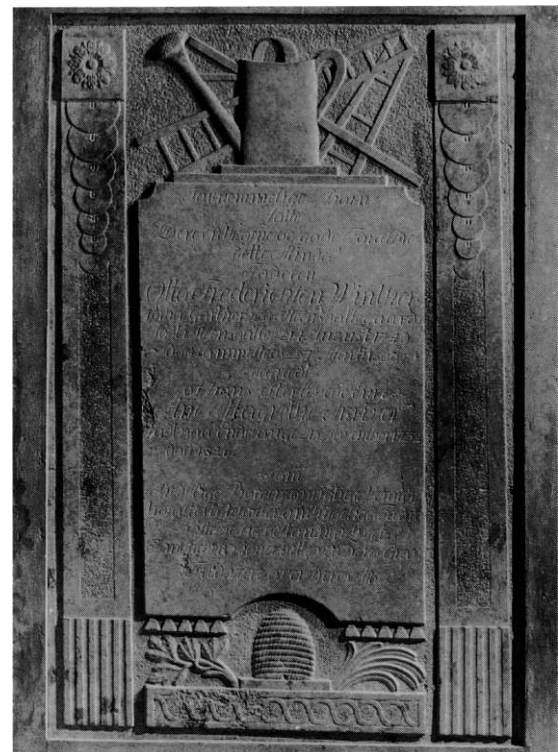

Fig. 44. Gravsten nr. 3, o. 1809, over gartner ved Stensballegård, Otto Frederichsen Winther og hustru Ane Magrethe Skriver (s. 4902). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Tombstone no. 3, c. 1809, of Stensballegård's gardener and his wife.*

Fig. 45. Tårnkapellet (s. 4904) set fra skibet. I forreste række, fra venstre, kisterne nr. 1, 2 og 4, ved vinduesvæggen kiste nr. 3. Henrik Wichmann fot. 1998. - *Burial chapel in the lower storey of the tower, seen from the nave. In the foremost row, from the left, coffins nos. 1, 2 and 4, no. 3 behind.*

Gravkapellet i tårnrummet, der i vore dage normalt benævnes *Griffenfelds kapel* (fig. 45 og 46, jfr. fig. 24), er som tidligere berørt utvivlsomt indrettet af kirkeejeren Frederik Krag (s. 4868) omkring år 1700⁷⁴ som hvilested for sig og sin familie, muligvis foranlediget af sønnen Peters død år 1700 (kiste nr. 5). I hvert fald 1788, 1821 og i begyndelsen af 1900'erne er der foretaget ændringer og udskiftninger blandt de henstillede kister. Disse forandringer har medført bygningsmæssige justeringer, hvis omfang dog ikke lader sig endeligt fastslå.

Til rummets oprindelige indretning som gravkapel kan høre kalkstensgulvet og måske også det langsgående tøndehvælv. Heri er anbragt en stikkappe, der knytter sig til den niche, der ved behugning af nordvæggens murværk er frembragt med henblik på opsætning af Krags epitaf (s. 4904). Den rundbuede arkade, hvormed rummet står i forbindelse med skibet, er formentlig samtidig med kapellets indretning, men bearbejdet, senest ved en »oppudsning« 1821.¹² I ønsket om at skaffe mere plads i rummet er der forinden foretaget udhugninger i begge langvægge. Denne ændring, ligesom vinduets nuværende udformning samt glatpudsning og hvidtning af vægge og hvælv, kan være foretaget 1788, men er utvivlsomt renoveret 1821 og senere⁷⁵.

Den rundbuede åbnings yderst enkle træark, hvis nedre del er fjernet, har kasseformede vederlagsmarkeringer og hidrører tidligst fra 1788. På skibets væg ovenover sidder en høj-oval, 5 cm tyk *tavle*, o. 1788, af sort marmor, 74x46 cm, ophængt i bånd- og bladdekorert ornament. Med indhuggede, forgyldte versaler er på pladen skrevet: »Her lagdes Kragh og Griffenfeld og her hædres dansk blod og dyd af efterslægten«.⁷⁶

Gitterfløjdør (jfr. fig. 24), o. 1910, af blank eg, bekostet af lensgreve Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs, sandsynligvis som en kopi af den o. 1780 opsatte dør ved slægten Frijs' gravkapel i Hammel (s. 3479), men med mindre ændringer tilpasset forholdene. Midt på søndre dør ses sammenskrevet »PG« med femtakket grevekroner over og i øverste venstre hjørne en palmeom-

kranset oval plade med en reliefskåret, stående grif med udbredte vinger, alt for Peder Griffenfeld. I oval på dørens nedre del står hans dødsår 1699. På gitterdørens nordre fløj ses tilsvarende Frederik Krags sammenskrevne initialer, »FK«, under syvtakket friherrekroner, de tre krager fra hans våbenskjold og dødsåret 1728. Tidligere adskiltes tårnrum og skib af et lavt *†jerngitter* (jfr. fig- 46).

I dette kapel står i dag kisterne nr. 1-4, jfr. s. 4906.

Epitaf (nr. 2, fig. 48), o. 1728, over baron Frederik Krag til Stensballegård (jfr. s. 4868), »hvid ridder« (af Dannebrog) og gehejmeråd, *6. marts 1655 i Flensborg. †24. sept. 1728. Han »Levede Udi 3 Ægteskaber, Det 1 Med Geheime Raad Baron Jens Juels Daatter, avfledte Med Hende 2 Børn. Det 2 Med Fordum Canceler Griffenfelds Eeneste Daatter Oc Med Hende avfledte 12 Børn. Det 3 Med Geheime Raad Hr. Niels Kraghs Daatter«. Han tjente under to konger, Christian V og Frederik IV, og var fra 1675 til 1722 »marskalk« ved to ambassader, kammerjunker, ceremonimester, stiftsbefalingsmand over Viborg stift og de sidste ni år vicesatholder i Norge.

Epitafiet består af et højt postament af elmetræ omkring en sort sandstensplade og herover en konsol med portrætmedaljon af hvidt marmor, et ypperligt arbejde beslægtet med værker af Thomas Quellinus. Medaljonen er omgivet af en bladkrans, der flankeres af to stående kvindefigurer og to svævende putti, ligeledes af elmetræ. Træskærerarbejdet kan være udført af den i Horsens bosiddende sønderjyde Christian Jürgen Hansen Skov, der o. 1724 udførte en fløjdør til Frederik Gersdorffs kapel i Hunderup for Frederik Krags søster Edel Margrethe Krag (DK. Ribe s. 3194). Postamentet har forkrøbbet, kraftigt profileret fodstykke og gesims samt pilastre med blomsterguirlander, der flankerer pladen, hvis flade udfyldes helt af indskriften, med reliefversaler. Midt på gesimsen ses skråt ophængt Kragernes kronede våben med Dannebrogordenens stjerne og ordenskors (tildelt 1708), hvorpå læses »RE STI TU TOR« (genopretter). Her-

Fig. 46. Tårnkapellet (s. 4904). Tegning af J. Th. Hansen 1901 anvendt i Trap: Danmark, 3. udg. Fra venstre kisterne nr. 4, 3 og 2. - *Burial chapel in the lower storey of the tower as arranged in 1821, before alterations 1907 (cf. fig. 45). From the left, coffins nos. 4, 3 and 2.*

over portrætmedaljonen, hvis krans er formet af palmegrene omviklet af olivengrene, og øverst endnu en nitakket krone.

Selve portrættet gengiver baronen i riddersnes ordensdragt (fig. 47). Ansigtet, der er vist i tre-kvartprofil, er fyldigt og karakterfuldt med høj, bred pande, store øjne under markante bryn, bred, lige næse, lille mund og fordybning i den ovale hage. Han bærer stor allongeparyk og er iført halsbind med brede kniplinger, rundskåret krave som støtte for den i ordenens statuetter foreskrevne guldkæde, der består af kors mellem vekselvis kronede navnetræk; »W« for Valdemar Sejr og sammenskrevet »C5« for Christian V. Herunder bæres en kappe med ordensstjernen, her med Christian V.s navnetræk synligt på den foreskrevne plads på brystets højre side. Jakken er knappet foran, og ved de velformede hænder ses kniplingsmanchetter. På begge sider af hans hoved, følgende medaljonens krumning, står med reliefversaler: »Fridericvs Krag. Baron«. Kvindefigurerne, som flankerer medaljonen, gengiver hhv. en engel med (dommedags)basun og Retfærdigheden, med bind for øjnene og i venstre hånd en vægt, hvorafnu kun

Fig. 47. Detalje fra epitafnr. 2, (jfr. fig. 48), marmorrelief af baron Frederik Krag (s. 4906). Henrik Wichmann fot. 1998 - *Detail of wall monument no. 2, (cf. fig. 48), marble relief of Baron Frederik Krag.*

håndtaget er bevaret. Begge er ikklædt fodsider, todelte dragter. Medaljonen krones med friherrekronen, og øverst svæver to buttede, næsten nøgne putti med hhv. olivengren og palmegren.

Efter en istandsættelse 1976 har epitafiet igen sine oprindelige farver: postamentets træ er sortmarmoreret, mens indskriftens versaler er forgyldte. Figurer og krans står hvidgrå med forgyldte detaljer samt sort på våbenskjoldet. Herover lå et lag, en opmaling i næsten samme farver, muligvis fra 1800mnes slutning.

Tidligst nævnt 1741 i Kragernes åbne kapel,⁷⁷ hvor Søren Abildgaard 1771 tegnede en skitse af epitafiet, der i hovedtrækkene stemmer overens med dets nuværende tilstand, men adskiller sig i detaljer. Efter istandsættelsen 1976 opstillet ved og ophængt på tårnummets nordmur, formentlig som oprindeligt.

Gravkrypt (fig. 66, jfr. fig. 4). Muret, åben begravelse under korets vestre halvdel, med tøndehvælv i kirkens længderetning, 433-400 cm bred og 555 cm lang. En 126 cm bred trappe fører fra skibets midtgang til kryptens vestside, og en ventilationsåbning er brudt i østmuren. Gulvet består af nyere mursten på fladen. En del af rummet er utvivlsomt identisk med *†gravkrypt* for Folmer Rosenkrantz (jfr. gravsten nr. 1), nævnt 1661 som faldefærdig, »da den aldrig vedligeholdes«. ²²

I gravkrypten står i dag kisterne nr. 5-11.

Kister. I hvert fald nogle af de kister (jfr. fig. 74), der står i kirken, er i tidens løb flyttet fra tårnkapellet til gravkrypten under koret eller omvendt, men det er ikke muligt at redegøre for alle flytninger. Desuden er nogle sekundært ændret. Samtlige bevarede kister opregnes derfor med en fortløbende nummerering i kronologisk rækkefølge efter kistepladernes årstal. Generelt bemærkes, at bortset fra nr. 8 står alle kister på nye eller nyere træklodser, bukke eller bjælkestykker.

1) (Fig. 51), 1672, for Catharina (Cathrine, Karen) Nansen, *1. marts 1656 i København, †17. maj 1672 smst., gift 2. nov. 1670 med Peder Griffenfeld (kiste nr. 2).

Fig. 48. Epitafnr. 2, o. 1728, over baron Frederik Krag (s. 4904). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Wall monument no. 2, c. 1728, for Baron Frederik Krag.*

Den enkle kiste,⁷⁸ af eg, betrukket med sort læder og med kanter af sort stof, fæstnet med søm med prydhoveder med Nansenfamiliens våben (jfr. ndf.), er rektangulær med lavt, hvælvet låg, 191x71 cm (jfr. fig. 74, 1).

På oversiden 71 cm højt bronzekrucifiks med kløverbladsformede ender og langstrakt Jesus-

figur; over korsstammens øvre del indgraveret Jesumonogram, fornedet dødningshoved over korslagte knogler. Korsarmsenderne er fæstnet med prydsøm som de ovennævnte (ét forsvundet). Herunder Nansenfamiliens våbenskjold⁷⁹ (fig. 50) med akantusornamentik som hjælmklæde, af messing, og nederst oval, hvælvet ki-

Fig. 49. Kisteplade på kiste nr. 1, for Karen Nansen (s. 4908). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Brass coffin plate for Karen Nansen on coffin no. 1.*

Fig. 50. Nansenfamiliens våbenskjold på kiste nr. 1 (s. 4907). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Brass coat of arms of the Nansen family on coffin no. 1.*

steplade (fig. 49) af samme materiale, indfattet i dygtigt cisereret blomsterkrans med bl.a. tulipaner og påskeliljer. En tilsvarende blomsterdekoration pryder de plader, hvori de delvis fornyede bærehanke på gavlene og langsiderne er fæstnet. Latinsk indskrift med graverede versaler.⁸⁰

Kisten er fremstillet i København⁸¹ med henblik på placering i det umiddelbart efter hendes død, efter Lambert van Havens tegning, påbegyndte Griffenfjelds kapel ved byens Helligåndskirke. Her stod den i en årrække.⁸² Tidspunktet for flytningen fra København til Jylland synes ikke at fremgå af de gennemgåede arkivalier, men kan antages at have fundet sted på samme tid, som Griffenfjelds kiste blev overført fra Trondhjem. Da Abildgaard 1771 besøgte kirken, stod Karen Nansens kiste i gravrummet under koret; efter istandsættelse 1907 fik den sin nuværende plads ved tårnkapellets sydvæg.

2) (Fig. 45-46), 1699(?), for rigskansler Peder Schumacher, greve af Griffenfjeld⁸³ mv., *24. aug. 1635 i København, †12.⁸⁴ marts 1699 i Trondhjem i Norge.

Den enkle, rektangulære kiste, omdannet 1821 og senest repareret 1907, med dobbelt kisteplade, af fyrretræ,⁸⁵ 203x71 cm (jfr. fig. 74,

2), har svagt skrånede sider, hvis sammensinkinger i hjørnerne er fastgjort med træagler, samt hvælvet låg med kantvulst. Kisten er beklædt med sort læder og artikuleret med kantlister af (oprindelig forgyldt) egetræ, hvoraf hovedparten er fra 1907. Som noget ganske usædvanligt er der på lågets centrale del anbragt *to* næsten lige store, fladovale, hvælvede *kisteplader* (fig. 54-56), lagt oven på hinanden, den øvre fæstnet med hængsel foroven. Den nedre har

Fig. 51. Kiste nr. 1, 1672, for Catharina (Karen) Nansen (s. 4906). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Coffin no. 1, 1672, of Catharina Nansen, wife of Chancellor Peder Griffenfjeld (coffin no. 2).*

Fig. 52. Kiste nr. 2, 1699(?), for rigskansler Peder Griffenfeld (s. 4908). Chr. Axel Jensen fot. 1907, før istandsættelse (s. 4911). - *Coffin no. 2, 1699 (?), of Chancellor Peder Griffenfeld, photographed 1907, prior to its restoration.*

ramme af drevet og gennembrudt messingblik med englehoveder og bladværk med bl.a. tulipaner og kurveblomster. Sømspor lader antage, at hele partiet tidligere har siddet 23 cm nærmere kistens fodende. Læseretningen på begge

plader er parallel med kistens længdeakse.⁸⁶ På den øvre plade, af messing, 24x32 cm, der indfattes af bladværkskrans afjern, er graveret med kursiverede versaler, enkelte ord dog med almindelig kursiv:

»Her under huiler fordum konning C5 uløckelige rigens canzeler som efter 23 aars fengsel paa Munkholm døde paa frie fod udi Trundhiem anno 1699 d 12 martii udi hans alders 63 aar 6 maaneder 18 dage - verte (dvs. vend) - «.

På den nedre plade, af kobber, 32x40 cm, der ligeledes konstaterer, at Griffenfeld døde som en fri mand, er med tilsvarende bogstaver, under hans våben med elefantordenen,⁸⁷ skrevet:

»Her under hviler höye og welbaarne herr Peter Griffenfeld, greve til Samsøe, Bratisborg og Wisborg, ridder af elephanten, og Dannebraage, konning C5 rigens canzeler geheimeraad, og ober secreterer, samt præsidet udi alle hans kongl: mayt: collegier, fød udi Kiöbenhafn anno MDCXXXV den XXIV augusti: der han hafde paa lyckens hiul fra det nedrige indtil den høyeste trappe trin omsvefved ved XLV Aar VII maaneder blef hannem uformodentlig, wed onde menniskers forebringende hans allernaadigste herris og konnings naade beröved anno MDCLXXVT den XI martii, da hand först IV aar udi Castelled for Kiöbenhafn blef saa siden til Trunhiem fört og der paa Munckholm fængeled til sammens XXIII aar: Der

Fig. 53. Kistebeslag fra kiste nr. 2 (s. 4910) (jfr. fig. 52). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Coffin mount from coffin no. 2 (cf. fig. 52).*

Fig. 54. Øvre kisteplade på kiste nr. 2 (s. 4909). Henrik Wichmann fot. 1998. - Coffin no. 2, upper coffin plate of brass (cf. figs. 55 and 56)

hans kongl: mayt: erfarede, at denne hans fange foruden hans verdens modgang, endog af gud med haarde siugdomer war belat, afsteen og dislige ynkedis den milde kongis hierte over hannem saa at commandanten ordre blef skicked, hand fangen skulde paa fri fod sætte, hannem til Trunhiem lade före og omsorg drage, hand vel kunde vorde forpheged[!], og restituered, siden lade hannem være paa anfordring, hans sviger søn, baron Friderich Kragh til Stensballegaard som hans eniste daatter til ec(?)te hafde, fölgactig blefda og paa fri fod sat michel aften

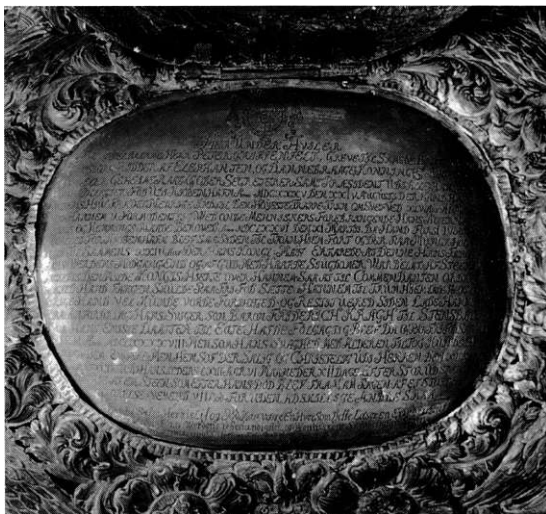

Fig. 55. Nedre kisteplade på kiste nr. 2 (s. 4909). Henrik Wichmann fot. 1998. - Coffin no. 2, lower coffin plate of copper (cf. figs. 54 and 56).

anno MDCLXXXVIII, men som hans svaghed med alderen tiltog kunde hand ey Trundhiem quiteere, men hensof der salig og christelig udi herren den XI[!] martii Anno MDCXCIX udi hans alder LXIII aar, VI maaneder, XII dage efter stor udstanden pine og smerte af en steen, som efter hans död blef fra ham tagen af et stort höns eggs storelse, veýend VII lod foruden adskillige andre smaa.

Denne Salig Herris Lif og Död Maa være EnHver, Som Dette Læser En Erindring, at Der af sees Först Werdens ubestandighed, og Menniskens Skröbelighed, Siden Menniskernis ondskab Den Ene Mod Den Anden, og Der Efter En Naadig KONGIS MILDHED«. ⁸⁸

På lågets hovedende synes at have været anbragt to \dagger våbenskjolde, hvert med to hjelme. I dag sidder der et nyere kors af messingplade med messingstøbt, 25 cm høj krucifiksfigur. Spor lader antage, at det oprindelige kors har været omgivet af dekoreret beslag, måske af samme type som de fire hjørneplader, ligeledes af messing, der hver (fig. 53) har englehoved i bladværk, svarende til midtbeslagets.

På kistens heraldisk højre side sidder et våbenskjold fra 1788-89 (fig. 57), af forgyldt kobber, hvori skjoldet på draperibaggrund krones af tre hjælmprydelser. Kistens bærehanke er renoveret og omplaceret.

Det indre afkisten har været iagttaget 1907 og 1998, ved hvilke lejligheder man konstaterede, at der ingen inderkiste fandtes. Griffenfelds lig, der »ligger om ikke urørt, så dog ret uskadt«, er anbragt på et leje af tykke høvlspåner, dækket af et lag af tørrede urter og plantestængler. Ved skuldre og arme ligger buketter aflavendel, omhyggeligt bundne med lærredsvævede bånd i to farver. ⁸⁹

Kistens nuværende tilstand er resultatet af ændringer 1788, 1821, o. midten af 1800'erne og 1907.

Ældst er påsætning af langsiden våben, der synes tilføjet 1788-89, da kisten endegyldigt blev flyttet op i tårnkapellet ved dettes nyordning, efter at den uden tvivl havde stået i gravkrypten siden ankomsten fra Norge.

Ved tårnkapellets »oppudsning« 1821⁹⁰ blev kisten påsømmet en rustik, nyklassicistisk \dagger beklædning, af fyr, med tandsnit og riflede træstykker i lighed med den samtidige ændring af

Fig. 56. Kiste nr. 2, udsnit af låget med dobbelt kisteplade (s. 4908). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Coffin no. 2, detail of the cover showing the two coffin plates.*

Frederik Krag's kiste (nr. 4). Før istandsættelsen 1907 kunne iagttages en brungul bemaling svarende til den, der fortsat er rester af på kisterne nr. 3 og 4, og som antagelig stammer fra midten af 1800'erne.

Den hidtil seneste ændring, der resulterede i den nuværende tilstand, går som nævnt tilbage til 1907. Da blev kisten på Nationalmuseet sat snedkermæssigt i stand, og alle messingbeslag rensed og afpuddet, efter at de værste skævheder og buler var rettet op. Læderbetrækket fik atter sin sorte farve. Istandsættelsen var en følge af forudgående meldinger om, at kisten var i dårlig stand, hvilket afstedkom en åbning og undersøgelse på stedet. Ved denne lejlighed konstateredes, at både låget og kassen var oprindelig.

I dag står kisten i tårnkapellet, i kirkens hovedakse, umiddelbart inden for gitterlågen. Før Karen Nansens kiste 1907 blev flyttet fra gravkrypten til tårnkapellet, var Griffenfeld placeret i dettes nordre side (jfr. fig. 46). Denne disposition går antagelig tilbage til 1821. Det er usik-

kert, hvor Griffenfelds kiste blev stillet 1788-89 efter at være blevet bragt op fra gravkrypten.

3) (Jfr. fig. 45), o. 1703, kisten antagelig yngre (1764?), for Charlotte Amalia Griffenfelt (1764?), for Charlotte Amalia Griffenfelt, *1. maj 1672 i København, datter af Karen Nansen (kiste nr. 1) og Peder Griffenfeld (kiste nr. 2), gift nov. 1690 med Frederik Krag (kiste nr. 4), †21. sept. 1703 på Stensballegård »efterladende sig V børn, II søner og III døttre, nemlig Erich, Børge, Wibeche Catrine, Helle Margrete og Charlote Amalia Kragh«.

Kisten, af fyrretræ, 220x110 cm, er kraftigt profileret (jfr. fig. 74, 3 og ndf.). Øverst på lågets plane overside en blystøbt, 42 cm høj krucifiksfigur på nyere kors af kobberplade, herunder tværoval, hvælvet kisteplade (fig. 58), af messing, 33x44 cm, med ramme, af kobber, med akantusbølgeranke, indskrift med graverede, kursiverede versaler, desuden fire forgyldte hjørnebeslag af samme materiale. På midten af

Fig. 57. Kistebeslag med Peder Griffenfelds våben, formentlig tilføjet hans kiste (nr. 2) 1788-89 (s. 4910). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Coffin mount of gilded copper with the coat of arms of Chancellor Peder Griffenfeld, possibly added to his coffin (no.2) 1788-89, restored 1907.*

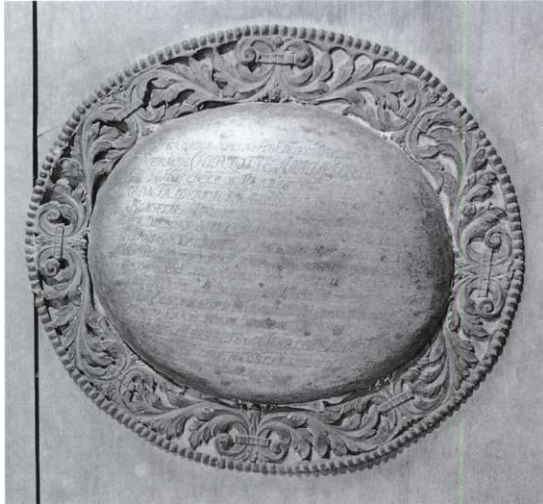

Fig. 58. Kisteplade på kiste nr. 3, for Charlotte Amalie Griffenfeld, †1703 (s. 4911). Henrik Wichmann fot. 1998. - Brass coffin plate with frame of copper on coffin no. 3, for Charlotte Amalie Griffenfeld, †1703, daughter of the chancellor (coffin no. 2), second wife of Frederik Krag (coffin no. 4).

Fig. 59. Emblem og sokkel med indskrift på kiste nr. 3 (s. 4912, jfr. fig. 60). Henrik Wichmann fot. 1998. - Emblem and inscribed plinth of lead on coffin no.3. The inscription signed by a nephew of the chancellor alludes to the name and fame of the father of the deceased (cf. fig. 60).

kistens synlige (heraldisk venstre) side sidder en næsten cirkulær, blystøbt plade (fig. 59), 36 cm bred, med glat ramme, inden for hvilken en grif (rovfuglehoved på vinget løvekrop) med sænket hoved bevæger sig ned ad en fjeldskråning, hvorover en strålende sol bryder frem mellem vigende skyer. Et flagrende bånd er fæstnet til ringen i pladens ophæng. Under emblemet er på kistens nedre vulst fastgjort en konkav sokkel af

bly. På båndet læses med indgraverede skrive-skriftsversaler: »Il nen[!] reste que le nom« (Kun navnet bliver tilbage), mens der på soklen med kursiv er graveret:

»Mortels qui tout troublez de ne voir plus ma face
Regardez Mon Eclipse avec de tristes yeux
Ne croyez pas qu'ainsi ma lumiere sefface
Je ne me cache a vous que pour briller aux cieus.
A. Fog«.⁹¹

Fig. 60. Emblem og vers svarende til beslaget på Charlotte Amalie Griffenfelds kiste (nr. 3)(cf. fig. 59), fremstillet af Griffenfelds nevø, Albert Fog, i anledning af hans tantes død. RA. (s. 4912). - Emblems and stanzas corresponding to the emblem on coffin no. 3 of Charlotte Amalie Griffenfeld (cf. fig. 59) prepared for the burial of the departed by a nephew of her father, the chancellor (coffin no. 2).

(I dødelige, som betragter min forsvinden med be-
drøvede øjne, rystede over ikke længere at se mit
åsyn,

Tro ikke, at mit lys således slukkes
Jeg skjuler mig blot for jer for at stråle på himlen).⁹²

Den dårlige tilpasning mellem emblem og kiste, ligesom mange, nu uanvendte sømhuller, er blandt indiciene for, at emblemet tidligere har siddet et andet sted. Samtidig synes kisten efter omstændighederne at være for beskeden i materiale og forarbejdning,⁹³ hvorfor meget tyder på, at Griffenfelds datter, efterkommernes stammøder, på et tidspunkt er blevet overført til en ny kiste. Denne er da blevet forsynet med det tankevækkende emblem, som uden tvivl er fremstillet umiddelbart efter hendes død, men oprindelig må have siddet anderledes. Overflytningen til en ny kiste kan have været et signifikant udtryk for en ændret vægtning af personer og dermed af kisterne i kapellet. Her har der på samme tid muligvis fundet en omplacering sted. Tænkeligt har ophavsmanden været Charlotte Amalie Griffenfelds datter med samme fornavn, der i årene 1751-71 ejede Stensballegård og kirken. Muligvis angiver vindfløjen, der bærer hendes initialer og årstallet 1764 (s. 4875), tidspunktet for kistens fornyelse.

Inderkiste, muligvis af bly,⁹⁴ blev iagttaget 1998, men blev ikke nærmere undersøgt.

Kisten, hvorpå er rester af utvivlsomt sekundær, brungul bemaling, på beslagene tillige af forgyldning (jfr. kiste nr. 2), har utvivlsomt altid stået i tårnkapellet, hvor den i hvert fald ved sidste århundredskifte stod op ad vestvæggen.

4) (Fig. 45), antagelig fra 1821, med genanvendelse af oprindelige kisteplader, o. 1728, for baron Friderich Kragh til Stensballegård, *6. marts 1655 i Flensborg, †24. sept. 1728 på Stensballegård (jfr. epitaf).

Kisten, affyrretræ, 210x92-75 cm (jfr. fig. 74, 4), er, som den fremtræder i dag,⁹⁵ en fornyelse, der stilistisk svarer til †beklædningen på Griffenfelds kiste og er antagelig udført 1821. Den har højt, profileret låg med let buet overside og stærkt skrånende, svagt hulede sider. Kassens hjørner er påsømmet riflede kantlister, på siderne er vandret rillede felter og foroven, under

Fig. 61. Bronzebuste af baron Frederik Krag til Stensballegård, †1728, på kiste nr. 4 (s. 4913). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Bronze bust of Baron Frederik Krag, owner of Stensballegård manor (cf. fig. 47), husband of Charlotte Amalie Krag (coffin no. 3).*

og på låget, tandsnit. Med en enkelt undtagelse⁹⁶ er beslagene utvivlsomt de oprindelige: Øverst på lågets overside en bronzebuste af Frederik Krag med Dannebrogordenens kæde og storkors (fig. 61), svarende til epitafiebilledet og del-

Fig. 62. Krag's familievåben med Dannebrogordenens kæde på Frederik Krag's kiste (nr. 4) (s. 4914). Henrik Wichmann fot. 1998. - *The Krag family's coat of arms of brass with the collar of the Order of Dannebrog on the coffin (no. 4) of Frederik Krag.*

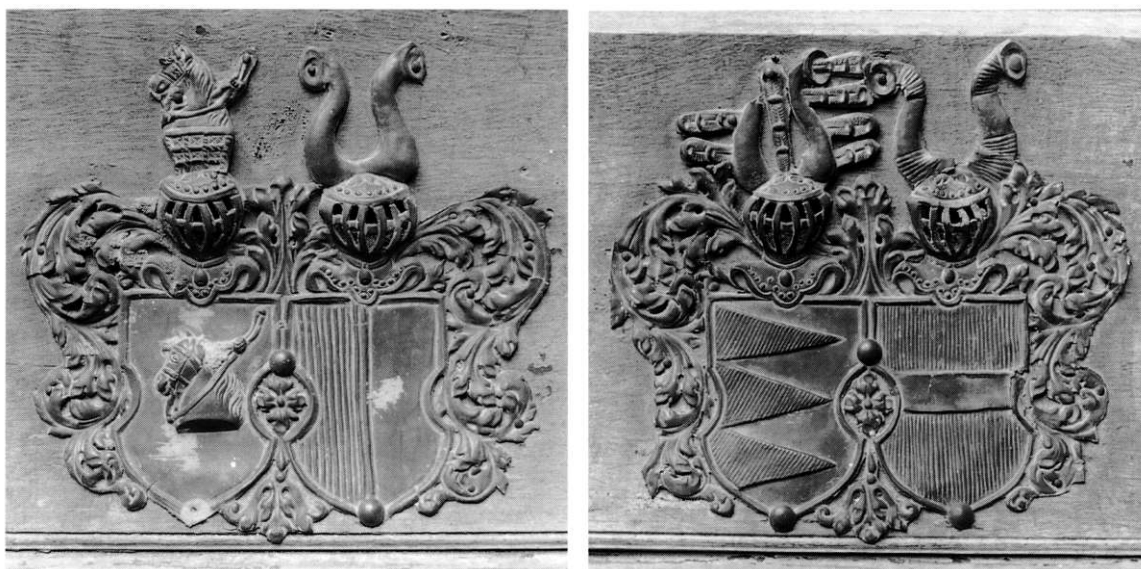

Fig. 63. Eksempler på alliancevåbener på Frederik Krag's kiste (nr. 4). Fra venstre Vind og Rosenkrantz (nr. 3 på kistens heraldisk venstre side) og Ulfstand og Krabbe (nr. 6 på samme side) (s. 4914). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Examples of heraldic achievements on Frederik Krag's coffin (no. 4). From the left, Vind and Rosenkrantz (no. 3 on the coffin's left side, and Ulfstand and Krabbe (no. 6 on the same side).*

vis nedfældet i låget. Midtpå er en plan *kisteplade*, afjern, 34x25 cm (fig. 64), kranset afegeblade med agern. Inden for en hule ramme står med malede, stærkt eroderede skriveskriftversaler tilsyneladende kun personalia⁹⁷ med symmetriske volutornamenter som dekoration for oven og forneden. Nederst på låget er anbragt en gennembrudt og ciseleret messingplade med Kragslægtens hjælmede våben under syvtakket krone, omgivet af Dannebrogordenens halskæde og bladværk, hvis yderste dele er beskadiget.

På lågets sider er fæstnet hjælmede alliancevåbener af kobberblik, omgivet af akantusværk, ét i hver ende og hhv. fem og syv på hver langside. De fleste er beskadiget, et er forsvundet, kun fire er i god behold, og rækkefølgen er forstyrret.⁹⁸ På midten af hver af kistens langsider er fastgjort et hjælmet Kragvåben, af kobberblik, omgivet af gennembrudt akantusbladværk inden for en højoval tovsnoning og indrammet af stærkt fliget ramme med akantusoprulninger og et par store blomster. Kisten har rester af brun-gul bemaling (jfr. kiste nr. 2), også på lågets beslag er der levn af maling.

Kisten står fortsat i tårnrummet, i dag ved nordvæggen, hvilket dog næppe er dens oprindelige plads, jfr. bl.a. fig. 46, hvor den ses opstillet i rummets søndre side.

5) Nyere barnekiste for Peter Kragh, *19. juli 1699 på Stensballegård, †21. aug. 1700 smst. (jfr. alterbillede). Enkel kiste af fyr med buet låg, hvorpå fladoval, hvælvet *kisteplade* med glat fane, af messing; personalia og afsluttende skriftsted (Visd. 4,11) graveret med skriveskrift, overvejende i versaler.⁹⁹ Kisten står i gravkrypten under koret, 1998 anbragt i fyrretræskasse.

6) Nyere barnekiste for Palle Kragh, *16. nov. 1700 på Stensballegård, †2. marts 1702 smst. Enkel kiste af fyr med buet låg, hvorpå fladoval, hvælvet *kisteplade* med glat fane, af messing; personalia og afsluttende vers graveret med skriveskrift, overvejende i versaler. Kisten står i gravkrypten under koret, 1998 anbragt i fyrretræskasse.

7) O.1716, for kaptajn ved infanteriet, baron Erich Kragh, *8. juli 1693 på Stensballegård, †7. feb. 1716 »paa marschen fra Pommeren udi Nymønster« (under Store nordiske Krig).

Kisten, af eg, trapezformet, 204x87-75x78 cm (jfr. fig. 74, 7), barokprofileret med svungne sider og højt låg med karnisformede sider; ved bunden bærestropper. På den flade oversides hovedende er fæstnet støbt, 52 cm højt blykru-cifiks, hvorunder, som ophængt i en tovsnoet ring, følger *kistepladen* (fig. 65), af kobberblik, 26x21 cm, med personalia graveret med skrive-skriftsversaler. Volutdekorationen omkring pladens tovsnoede ramme har foroven et par flankerende engle, hver med et maskelignende dødningehoved. På kistens hjørner er påsømmet kannelerede, svungne trælistler. Det Kragvåben med martialske motiver, som i dag sidder på kiste nr. 9, synes at passe bedst til en kaptajn ved infanteriet. Kisten, der i dag står i gravkrypten under koret, har tidligere været placeret i tårnrummet.⁷⁷

8) (Fig. 66-71), o. 1751, for »Frøherinde og Frue Frue Edele [Nielsdatter] Kragh«, *22. nov. 1686 i København, gift 6. maj 1705 med baron Frederik Krag, enke 24. sept. 1728, †24. maj 1751 på Stensballegård.

Kisten, 229x100-78x88-73 cm (jfr. fig. 74, 8),

Fig. 64. Kisteplade på kiste nr. 4 (s. 4914). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Iron coffin plate on coffin no. 4.*

Fig. 65. Kisteplade på kiste nr. 7, for baron Erich Krag, †1716 (s. 4915). Henrik Wichmann fot. 1998 - *Copper coffin plate on coffin no. 7.*

er rigt smykket og ved sin størrelse og (delvis let arkaiserende) dekoration kirkens mest bemærkelsesværdige. Den relativt enkle kasse, af eg, er såvel på det foroven plane låg som på siderne formet med en stor karnis, der begge steder, foroven og forneden, afsluttes med enkle profileringer. Kistens rige virkning er frembragt ved beklædning med kobberblik med drevet skæltegning,¹⁰⁰ hvorpå er fæstnet dygtigt udførte dekorationer i gennembrudt og ciseret messingplade. Kisten hviler på seks, 18 cm høje kuglefødder, hvorover der på hver er en klolignende beklædning.

På lågets øverste, vandrette flade er i hovedenden, under en nitakket krone, fastgjort den firbladsformede *kisteplade* (fig. 70), 19x23 cm, hvis rundstavsramme dekorerer med perleimi-

Fig. 66. Gravrummet under koret (s. 4906), set fra vest. Henrik Wichmann fot. 1998. - *Crypt below the chancel, seen from the west. In the foremost row, from the left, the coffins nos. 10, 8, 5 and 6, nos. 7, 11 and 9 behind.*

terende stempler og omgives af en stærkt fliget ornamentik af knækkede oprulninger og akantusbladværk. På den centrale del af lågets overside er fæstnet et 106 cm højt kors med profilerede arme, i fladens fulde bredde, og en støbt, 63 cm høj Jesusfigur. Korsstammen fastholdes foroven og forneden med en dekoreret plade med en buste og evangelistnavne graveret med skriveskrift, hhv. »S. Matheus« og »Johannes«. På volutindrammet plade over korsskæringen er med versaler ciseleret Jesumonogram. Nederst på låget er en plade med ramme og form som kistepladen, blot placeret på højkant,

hvorpå med skriveskrift er indgraveret skriftsted (2. Tim. 4,7-8).

Lågets sider er i hovedenden, under nitakket krone, smykket med det kragiske våben, foroven flankeret af palmebladsbærende engle, i fodenden, under tilsvarende krone, af Edele Kragis spejlmonogram. På hver langside er, under femtakke kronen (hvoraf de fleste er beskadigede), otte alliancevåbener, alle forsynet med rammer og asymmetriske bånd, hvorpå de pågældendes navne og titler er graveret med skriveskrift, begyndende i hovedenden med forældrene og fordelt med de fædrener anerkendelse på he-

Fig. 67. Gravlæggelsen. Emblem midt på heraldisk venstre side af Edele Krag's kiste (nr. 8) (s. 4918). Henrik Wichmann fot. 1998. - *The Entombment. Emblem on the left side of coffin no. 8.*

Fig. 69. Emblem med terningkastende putto på ene gavlf af kiste nr. 8, jfr. fig. 71 (s. 4917). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Emblem on coffin no. 8, a putto casting the die (cf. fig. 71).*

raldisk højre side, de mødrene på venstre.¹⁰¹ Hver af kistens fire hjørner smykket foroven med en udbanket og ciseleret, englelignende overkrop, der er kombineret med et støbt hoved af bronze med diamantdekoreret halsbånd.¹⁰² En

jerntap på issen røber en forsvunden top, muligvis en flamme (fig. 73). I øvrigt smykket siderne med rigt indrammede sindbilleder og bibelske scener. På hovedenden putto med Tornekranzen, på fodenden én, der udtrykker tilværelsens

Fig. 68. Eksempler på alliancevåbener på Edele Krag's kiste (nr. 8). Fra venstre Krag og Høg, Rosenkrantz og Gyldenstjerne (nr. 3 og 4 på kistens heraldisk højre side), Sehested og Lykke, Ulfstand og Juel (nr. 14 og 13 på kistens venstre side) (s. 4918). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Examples of the heraldic achievements on Edele Krag's coffin (no. 8). From the left, Krag and Høg, Rosenkrantz and Gyldenstjerne (nos. 3 and 4 on the coffin's heraldic right side), Sehested and Lykke, Ulfstand and Juel (nos. 14 and 13 on the coffin's left side).*

Fig. 70. Kisteplade på kiste nr. 8, for Edele Krag, †1751 (s. 4916). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Brass coffin plate on coffin no. 8.*

Fig. 71. Fodenden af kiste nr. 8, med spejlmonogram for Edele Krag, †1751 (s. 4916). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Foot-end of Edele Krag's coffin (no. 8) with monogram, third wife of Frederik Krag (coffin no. 4).*

usikkerhed ved terningkast¹⁰³ (fig. 69). Under en baldakin, hvis top dækker lågets kantprofil, er på midten af hver langsidescene fra Passionshistorien, på heraldisk venstre Gravlæggelsen (fig. 67), på højre Opstandelsen. Begge steder flankeret af hhv. trompetblæsende, vinget kvindeskikkelse (Fama) og Døden fremstillet som mand med le og timeglas; desuden er der firpas med putti med lidelsesredskaber, flankeret af større, sæbebobleblæsende putti som forkrænkethedsymboler.

Mange steder er der rester af rødt staffering på metalbeklædningens skæltegnede bundflade og af forgyldning på fremtrædende steder, f.eks. kroner og våbener.

Adskillige efterretninger godtgør, at Edele Krag, Frederik Krag's tredje hustru, i sine godt 20 år som enke med stor handlekraft styrede Stensballegård og samtidig tog vare på de kirker i omegnen, hvor hun var patron (jfr. f.eks. s. 4701, 4733 og 4769).

Kisten står i gravkrypten under koret. Muligvis har den oprindeligt været henstillet i tårnkapellet,¹⁰⁴ herfra kan den måske, og senest i for-

bindelse med den omtalte ændring 1788-89, være blevet flyttet ned under koret.

9) (Jfr. fig. 66), o. 1751, for baron Børge Kragh, *14. april 1695 på Stensballegård, til. dec. 1751 på Edelholt på Endelave.

Kisten, af eg, trapezformet, 207x92-84x60 cm (jfr. fig. 74, 9), barokprofileret svarende til nr. 11, har svungne sider og hvælvet låg med karnisformede sider. Der er en bærehank i hver gavl, ved bunden. På lågets plane overside er i hovedenden fæstnet oval, hvælvet *kisteplade* af kobber, 23x20 cm, med slyngbåndsramme, omgivet af dobbeltsymmetrisk akantusbladværk. Indskriften er graveret med kursiv, navnene med versaler i skriveskrift; personalia afsluttes med opbyggeligt vers, signeret »HA«.¹⁰⁵ Blystøbt Jesusfigur uden kors.¹⁰⁶ Forneden Kragvåben, af kobber, under nitakket krone, flankeret af palmeblade og faner, nederst trommer og våben (jfr. nr. 7). Kisten står i gravkrypten.

10) (Jfr. fig. 66), o. 1755, kisten fornyet år 1900 iflg. messingskilt på lågets hovedende, for baronesse Wibeche Cathrine Kragh, *28. maj

1696 på Stensballegård, †4. jan. 1755 smst., levede siden sit 18. år i Roskilde adelige frøkenkloster.

Kisten, af eg, trapezformet, 207x97-86x75 cm (jfr. fig. 74, 10), er barokprofileret med svungne sider og højt låg med karnisformede sider og messingbeslag på hjørnerne. På lågets plane overside er øverst et trækors, hvis kobberbeklædning er bevaret foroven, uden krucifiksfigur. I midten en oval, hvælvet *kisteplade*, af kobber, 22x19 cm, indskriften graveret med skriveskrift, navne med versaler, personalia afsluttes med to opbyggelige vers, hvor »Hendes Eneste Efterladte Frøken Søster« udtrykker sin fortrøstning ved, at de snart skal samles. Svagt asymmetrisk ramme af fliget bånd- og blad-

Fig. 72. Kisteplade på kiste nr. 11, for Charlotte Amalie Krag, †1771 (s. 4919). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Coffin plate of gilded copper on coffin no. 11, for Charlotte Amalie Krag, the surviving grandchild of the chancellor (coffin no. 2) and owner of the manor of Stensballegård from 1751 until her death in 1771.*

Fig. 73. Hjørnehoved på Edele Krags kiste (nr. 8) (s. 4917). Henrik Wichmann fot. 1998. - *One of the heads on the corners of coffin no. 8.*

værk, under femtakket krone, og flankeret af engle med dødningehoveder; forneden snoede bånd med frugt- og blomster. Nederst på låget familien Krags våben, under nitakkets krone, med asymmetrisk, rokokopræget ramme. Kisten står i gravkrypten.

11) (Jfr. fig. 66), o. 1771, for baronesse Charlotta Amalia Kragh, *14. aug. 1702 på Stensballegård, til. feb. 1771 smst. Hun indgik i sit 24. år i Roskilde adelige frøkenkloster, som hun forlod 1751 for »at indtage SteensballeGaard og Gods, som Hindes tilfaldne Ejendom og Sæde«. Samtidig blev hun den længstlevende af Griffenfelds børnebørn.

Kisten, af eg, svarer i størrelse og form til nr. 9 (jfr. fig. 74, 11). På lågets plane overside er øverst en oval, hvælvet *kisteplade* (fig. 72), af forgyldt kobber, 23x19 cm, med indskrift i graveret kursiv, navn med versaler. Personalia afsluttes med en forsikring om afdødes fromhed og oprigtighed samt fire opbyggelige vers, hvori Charlotte Amalie Krag selv giver udtryk for sin fortrøstning. Rammen, med femtakkets krone, svarer omtrent til den på søsterens kiste (nr. 10). Herunder krucifiksfigur, blystøbt, uden

kors, og nederst Kragvåben under nitakket krone. Kisten står i gravkrypten under koret.

En ikke lokaliseret, åben *†præstebegravelse*¹⁰⁷ blev sløjfet ved renoveringen 1788-89.

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Fig. 77), o. 1788, over sognedegn for Vær og Nebel menigheder, Peder Pedersen Ullerslev, *1720 i »FP«, †[21. april] 1788 i Stensballe degnebolig.¹⁰⁸

Såkaldt bondegravsten, af gråbrun granit, svagt trapezformet, 139x49-45 cm, foroven smykket med spejlmonogram (Jesumonogram?), hvorunder den delvis ulæselige indskrift, med indristede, lidt primitive versaler. Placeret i urnegravplænen, nord for koret.

2) (Fig. 75), 1880'erne, over ejere af Stensballegård og familiemedlemmer: Baron Jens Carl Krag Juel Vind Arenfeldt,¹⁰⁹ *12. okt. 1767, †12. maj 1855, og hustru Mette Johanne Reedtz (jfr. oblatæske), *14. marts 1770, †19. maj 1817, samt børn: baron Jens Holger, *20. nov. 1790, †19. aug. 1858, baron Friderik Sigfred, *2. nov. 1791, †13. juli 1866, Sophie Catrine, *18. april 1797, †25. juli 1876, og Elisabeth Eleonore Christine, *6. aug. 1806, †9. okt. 1881.

Det nyklassicistiske monument, af bremer-sandsten, i alt 257 cm højt, er tvedelt og placeret på en fod af tre trin. Et kors af hvid marmor

kroner den øvre, sarkofagformede del, hvorpå, i et cirkulært felt, under en syvtakket krone, er anbragt slægtsvåbenet, flankeret af hesteproto-mer (hoveder med hals). En halvcirkulær laurbærkrans, ophængt i bånd, danner bundramme for marmortavlen. På monumentets nedre, trapezformede del, hvis sider er udformet som steleimitationer, er indfældet en marmorplade med navnene indhugget i antikva med versaler.

Monumentet er opstillet op ad nordre hegns-mur, der på en strækning, som bagvæg for fa-miliens gravsted, er øget i højde og afdækket med granitkvadre. På de tre andre sider omgives området af »solidt jerngitter i granitfod-stykke«,¹¹⁰ renoveret 1998.

3) O.1860, over sjælesørger for Vær og Nebel menigheder i 51 år Henrik Christopher Schmidt, *5. maj 1774 i Vær, †21. maj 1848 smst., samt hustruerne Anna Christiane Gamst, *[15.juni] 1779 i København, †12. marts 1804 i Vær, og Adriette Brøndlund, *22. marts 1799 i Thisted, †25. juni 1860 i Horsens.

På stenens modsatte side er indsat ældre plade: Over provst, sognepræst for Vær og Nebel me-nigheder 1771-99, Jens [Henriksen] Schmidt, *10. jan. 1740 i Vardal, †16. aug. 1801 i Vær, og hustru Ida Barbara Hörup, *1748 på Lolland, †27. aug. 1791 i Vær.¹¹¹

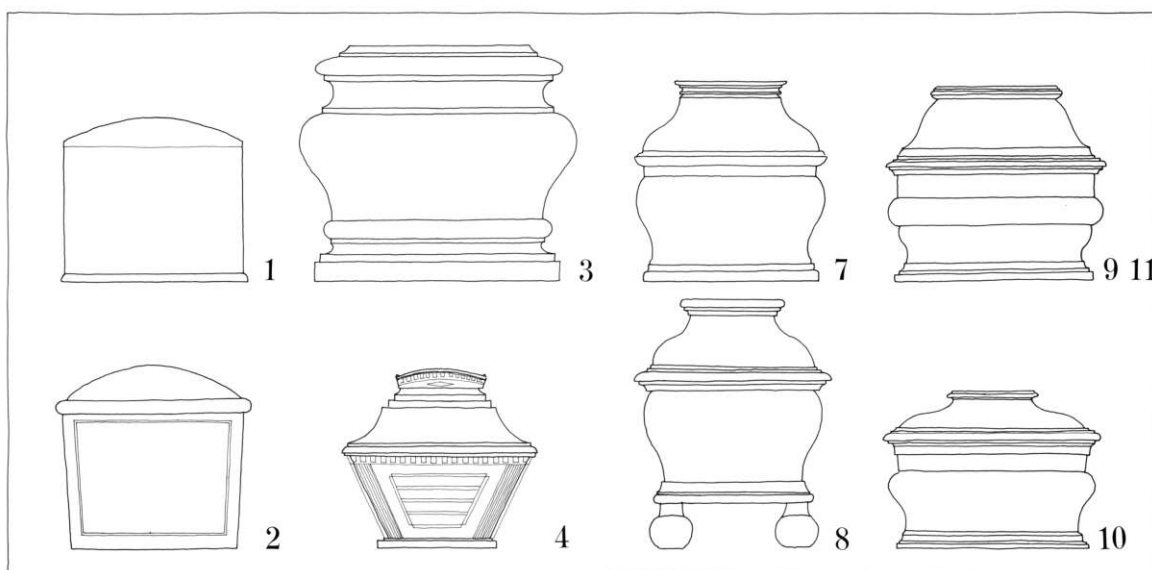

Fig. 74. Skitse-mæssige omrids 1:30 af voksenkisterne i kirken. KdeFL 1999. Tallene refererer til kisternes num-mering i teksten (s. 4906f.). - Sketch of the church's coffins for adults. The numbers correspond to those in the text.

Fig. 75. Kirkegårdsmonument nr. 2, 1880erne, over ejere af Stensballegård, begyndende med baron Jens Carl Krag Juel Vind Arenfeldt og hustru Mette Johanne Reedtz, samt børn (s. 4920). Henrik Wichmann fot. 1998. - Churchyard monument no. 2, erected in the 1880s to the owners and family of Stensballegård between 1792 and 1855.

Den enkle sten, af rødlig granit, 143x66 cm, foroven tagformet afsluttet, mens tykkelsen aftager fra 40 til 30 cm, står over søn og far og har på hver side indfældet en foroven buet marmorplade med indskrift i fordybet antikva. Indskrif-

ten på Jens Henriksens plade indledes med »I kirkens skygge på dens nordre side«, hvorfor det utvivlsomt er sønnen, der har ladet dobbeltstenen fremstille. Personalia afsluttes med skriftsted (hvv. Rom. 6,23 og Hebr. 4,9).

Fig. 76. Gravsten, o. 1980, over kunstneren Mogens Zieler og hustru (s. 4922). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Tombstone, c. 1980, of the artist Mogens Zieler and his wife, drawn by himself*

Står sammen med nr. 4 og andre på en plads, der på de tre sider kantes af lave fyr, ved nordre hegnsmur, vest for hovedporten.

4) (Fig. 76), o. 1980, over kunstneren Mogens Zieler, *[6. marts] 1905 [i København], †[17. marts] 1983 [i Odder], og hustru Bennie [Birgit] Zieler [f. Winge Reimers], *[12. juni] 1908 [i Skåde], †[8. aug.] 1979 [i Sønderup].¹¹²

Den rektangulære, kantprofilerede, plane sten, af gråbrun sandsten, 102x70 cm, har foroven fordybet felt med familienavnets initial samt en kat, i relief, på nopret bund. Står samme sted som nr. 3.

KILDER OG HENVISNINGER

Jfr. fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Gammel Skanderborg amt i almindelighed s. 2874 samt forkortelser s. 2875. Fagordbog s. 15.

NM: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker II, 1880 og 1901, s. 233-36. - Indberetninger ved Eigil Rothe 1899, V. Steffensen 1903 og Chr. Axel Jensen 1907 (Griffenfelds kiste), Mogens Larsen

1971 (inventar), Lucien Hecklen og Jens Johansen 1975 (inventar), Georg N. Kristiansen 1976 (epitaf), K. Larsen 1989 og 1998 (vægge og kalkmalerier), Pia Bennike og T. Bartholin 1998 (Griffenfelds lig og kiste), S. Noerbel 1998 (*møbler fra ðherskabsstol) og Irene Skals 1999 (tekstiler fra Griffenfelds kiste).

Notebøger. NM: Søren Abildgaard IX, 1771 (inventar og gravminder). N. L. Høyen VIII, 1830, s. 74 (bygning, klokke). Henry Petersen I, 1890, s. 83-86 og 96-101 (gravminder).

Tegninger og opmålinger. NM: Epitaf og gravsten ved Søren Abildgaard 1771. Fontefod ved J. Magnus-Petersen 1874. Griffenfelds kiste ved Chr. Axel Jensen 1907. Gravsten, usign., udat. *Kunstakademiets Bibliotek*: Opmålingssæt og beskrivelse ved Else Bryndum 1937. Kgl. bygningsinsp. Århus: Korresp. og tegninger siden 1919. *LAVib*: Ny dør til våbenhus 1901. Bygn. insp. Århus (B 239. 126). *Byhistorisk Arkiv, Horsens*: Tårnets spir 1857. *Horsens Museum og Det National-*

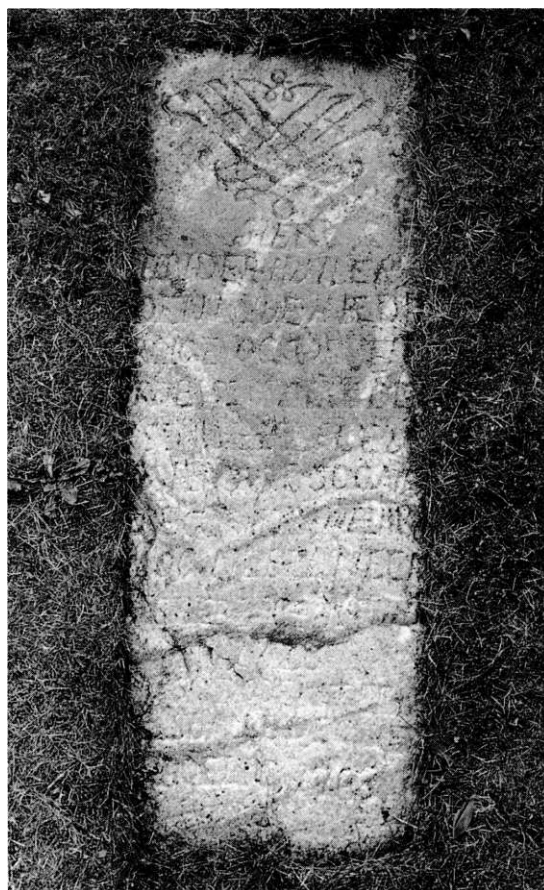

Fig. 77. Kirkegårdsmonument nr. 1, såkaldt bondegravsten, over sognedegn Peder Pedersen Ullerslev, †1788 (s. 4920). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Churchyard monument no. 1 (a so-called peasant grave-stone) of the parish clerk Peder Pedersen Ullerslev, †1788.*

historiske Museum på Frederiksborg: Gravkapel i tårnrummet, malerier af Chr. Tielemann-Petersen, hhv. 1921 (inv.nr. HOM 1X8293) og 1909 (inv.nr. A 1887). 1976 er kirken målt op af elever fra Byggeteknisk Højskole i Horsens.

Litteratur: E. Egeberg: Væhr Kirke, i *Søndagsbladet* 1898, s. 411-12, P. Martinussen: Griffenfeldts Grav, i samme 1907, s. 324, Chr. Christensen: Griffenfeldts Grav, i *Krig og Fred* 1909, s. 135, O. Norn: Bygmeister Anders Kruse, i *Kulturminster* 1944, særligt s. 59-60, A.J. Geilager: Væhr Kirke og nogle af dens Præster, i *ØJyHjemst.* XVI, 1951, s. 104-12, *Medd-ÅrhSt.* 1971, s. 79 (selveje), 1973, s. 77 (hovedrestaurering), 1976, s. 60 (inventaristandsættelse), 1992, s. 134f. (indvendig restaurering), S. Fritz: Oblatæskan i Vær kirke, i *Horsens Museums Årsskrift* 1987-88, s. 51-54, *Landskabskontoret i Vejle amt: Kirkernes omgivelser*, 1989, s. 89, Holger Jørgensen: *Horsens Nørrestrand*, Horsens 1997. Jfr. desuden note 83.

Historisk indledning ved Lars Bisgaard, beskrivelse af kirkegård, bygning og gravminder (med indledning) ved Kjeld de Fine Licht, kalkmalerier, inventar og epitafier ved Sissel F. Plathe og orgel ved Ole Olesen. Engelsk oversættelse ved Jean Olsen.

Redaktionen, der er afsluttet marts 1999, har under arbejdet ført udbytterige og inspirerende samtaler med lokalhistorikeren Holger Jørgensen, historikeren Sebastian Olden-Jørgensen, der forbereder en monografi om Griffenfeld, og de heraldisk kyndige historikere Nils G. Bartholdy og Knud Prange.

¹ DiplDan. 3. rk. I, nr. 32. Sognepræsten Ove var øjensynlig i familie med den daværende ejer af Stensballegård.

² Repert. II, nr. 1987.

³ DaMag. 4. rk. II, s. 40. I herredet svingede kirkerens bidrag mellem 8 og 22 mk.

⁴ RA. DaKanc. Registerbøger over tiender i Fyns, Århus, Ribe og Viborg stifter til bortfæstelse.

⁵ Lensmand Laurits Ebbesen havde 27. juni 1622 meddelt, at kirken var bygfældig, KancBrevb. Smst. 19. juni 1626 omtales Anne Friis' sag, og det fremgår, at hun var kirkevæрге. Det aflæses tillige i disse år, at også Stensballegård var i dårlig forfatning, og at Anne Friis' økonomi overhovedet var anstrengt.

⁶ KancBrevb. 10. sept. Stednavnet er usikkert. En sag om stolestader verserede i 1633, KancBrevb. 9. juli og 22. oktober (den ene gang benævnes kirken »Stensballes«), jfr. ovf. s. 4351 ang. Åle kirke, hvor i hvert fald broderen Morten også var på færde som ejer af sognets hovedgård Bjerre. Mogens Pax' hustru, Sidsel Glambek, skrev sig til Værholm.

⁷ Kronens Skøder 30. sept., jfr. ovf. s. 4701, 4733 og 4769.

⁸ Johan Jørgensen: *Rentemester Henrik Müller*, 1966, s. 122.

⁹ LAVib. Århus bispearkiv. Adkomster på jura patronatus 1615-1712 (C3. 1152) og Specifikation af stiftets kirketiender og deres ejere 1690 (C3. 1164).

¹⁰ Han anføres som ejer 1695 (foregående note).

¹¹ LAVib. Århus bispeark. Kirkesyn 1700-1803 (C3. 1166-76).

¹² LAVib. Provsteark. Århus amts sdr. provsti. Synsprot. 1817-54 (C30I. 2).

¹³ 1998 er det på tale at sætte en lav hæk på den åbne strækning i sydsiden ud for våbenhuset.

¹⁴ Abrahamsen: *Orientering*, s. 58: 2,8°.

¹⁵ Op til sydsiden af dørens trinsten ligger en halvrund, ca. 20 cm tyk, på begge sider glathugget sten af grå granit med røde korn. Den er 75 cm høj og 143 bred. F. Uldall har i sin beskrivelse af kirken, hvor stenen nævnes for første gang, spurgt sig selv, om den har fungeret som portalens tympanon. Forslaget forekommer imidlertid lidet sandsynligt.

¹⁶ RA. DaKanc. 6 års kirkeresk...1620.

¹⁷ Holger Jørgensen, s. 306-07.

¹⁸ LAVib. Provsteark. Voer hrd.s provsti. Adsk. sager 1799-1812 (C30D. 9).

¹⁹ LAVib. Godsark. Stensballegård. Breve (G354. 47).

²⁰ Foregående note. Til denne sag hører formentlig den tegning, der fra Glud museum er kommet til Horsens byarkiv.

²¹ Holger Jørgensen, s. 208, formoder i fortsættelse af A.J. Geilager i *ØJyHjemst.* XVI, 1951, s. 105, at der har været en ældre tilbygning på samme sted, hvilket nu næppe lader sig afgøre.

²² LAVib. Århus bispeark. Voer herredsbog 1661 (C3. 1102).

²³ Kirkesyn (note 11) sammenholdt med DaAtlas, s. 203-04.

²⁴ LAVib. Provsteark. Voer hrd.s provsti. Indk. breve 1780-1812 (C30D. 7).

²⁵ Noterne 11 og 24. Stedets præst, provst Jens Schmidt, har i sine optegnelser 1788 noteret, at geheimerådinde Krag ønskede kirken underkastet en hovedistandsættelse. Angående Anders Kruses arbejder jfr. O. Norn i *Kulturminster* 1944, s. 33-79 og Jacob B.Jensen: *Arkitekten som bymatador*, i *Synligt og usynligt. Studier tilegnede Otto Norn*, Herning 1990, s. 237-50. I sidstnævnte artikel redegøres bl.a. for Kruses forbindelser til herregårdsbesiddere i omegnen af Horsens.

²⁶ F.eks. E.Sloth Arentzen og Kjeld de Fine Licht: *Kirker og bygninger fra Geodætisk Instituts arkiv*, 1974, s. 144 (1874).

²⁷ Når Trap: *Danmark i sin første udgave, Speciel del II*, s. 701, omkring midten af forrige århundrede, ubestemt anfører, at der findes spor efter tidligere overhvalvning, må oplysningen angå skibet. I dag findes her intet, som tyder i den retning, ej heller er hvælv fundet omtalt i de fa bevarede og gennemgæede kilder.

²⁸ Jfr. f.eks. reskript af 29. juni 1804, der påbød trægulv i forbindelse med præstens stol bag alteret, Kolderup-Rosenvinge: Reskripter og Forordninger III, 1840, s. 294.

²⁹ Holger Jørgensen, s. 205, 229.

³⁰ LAVib. Århus bispeark. Kirke- og præstegårdssyn 1830-35 (C3. 1177).

³¹ Min. for Kirke- og undervisningsvæsenet. 1. kt. Journ.nr. B 924/76.

³² LAVib. Provsteark. Voer-Nim hrdr. Synsprot. 1855-1938 (C34. 3-4).

³³ Note 11. Samme flade karnisprofil genfindes på pulpiturene.

³⁴ Jfr. Niels-Knud Liebgott: Dansk middelalderarkæologi, 1989, s. 154-65; Jes Wienberg: Gyldne altre, kirker og kritik, i hikuin 22, 1995, s. 63.

³⁵ 1776 var hun blevet enke efter Jens Krag-Juel-Vind. Sammen havde ægteparret o. 1750 istandsat deres kirke i Halstedkloster (DK. Maribo s. 602f.).

³⁶ Året efter udførte F. L. Storch et maleri, Kristus i Emmaus, til nabokirken †Nebel, nu i Serridslev.

³⁷ Dateringen er tilsyneladende en fejlslagsning for 1578.

³⁸ Holger Jørgensen, s. 226, formoder, at hele kalken er en kopi af den i Serridslev og udført 1899-1900 af Rasmus Jensen, Horsens.

³⁹ Ulla Haastrup: Bemalede romanske døbefonte i det middelalderlige Danmark, i hikuin, 22, 1995, s. 7f. Fonten i Vær nævnt s. 24.

⁴⁰ NM. Korrespondanceark.: Brevveksling mellem malermester Rosenstand, Horsens, Høegh-Guldberg og Museet, sept.-nov. 1874. Provsten formodede, at de to dele hørte sammen. Sammenligning mellem de to deles relieffer, såvel stilistisk som håndværksmæssigt, samt det forhold, at foden tilsyneladende er for lille til kummen, taler dog for, at fodstykket oprindeligt har hørt til en anden kumme. Før foden kom til kirken, havde den været omkring Nationalmuseet.

⁴¹ NM. Korrespondanceark., brev af 22. okt. 1874.

⁴² Jfr. Odense Vor Frue (DK. Odense s. 1103, note 275).

⁴³ Skiltet er nu sekundært fæstnet med maskinsøm.

⁴⁴ Oversat af Peter Zeeberg.

⁴⁵ Erik Skov: Skriftemål og skriftestol, i Kirkens Bygning og Brug. Studier tilegnet Elna Møller, 1983, s. 109f. specielt s. 118.

⁴⁶ RA. KancBrevb. 22 okt. 1633, samt Indlæg til KancBrevb. 9. juli 1633. Tilsyneladende var den oprindelige fordeling af stolene, både til herskabet på Stensballegård og Værholm, gået i glemmebogen, og Mogens Pax havde disponeret over alle de øverste stole med våbenskjolde.

⁴⁷ J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn, 1843, s. 373f.

⁴⁸ Holger Jørgensen, s. 213, formoder, at malerierne kunne være udført af kunstmaler Gregers Gjedsted, der (1710-53) fæstede Edelsholm på Endelave af baron

Frederik Krag og boede der sammen med sidstnævntes søn indtil dennes død 1753.

⁴⁹ Subbassen er udbygget med en ekstra oktav afhensyn til oktavkoplet P4'-P.

⁵⁰ Iflg. meddelelse fra kirken vil orglet antagelig blive flyttet til Volling kirke (Viborg amt).

⁵¹ A. C. Zachariasen: Fortegnelse over leverede orgler, i Den Danske Orgelregistrant.

⁵² På et ældre fotografi anes brystningen og orgelfacaden fra 1906. Facaden har antagelig været sammenkomponeret med brystningens tredelte midtparti.

⁵³ Hans Nyholm: Kirkeklokker i Danmark, 1996. Værkstedet har også leveret en af klokkerne, dateret 1631, i Assens på Fyn.

⁵⁴ RA. Rtk. Rgsk. indtil 1559. Fortegnelser over indkrævede klokker.

⁵⁵ I løbet af 1700erne, med historikere som Ludvig Holberg og Caspar Peter Rothe som indflydelsesrige talerør, havde der til vide kredse udbredt sig en interesse og gryende forståelse for Griffenfeldts usædvanlige format og hans betydning bl.a. for Kongeloven, den tidlige enevældes statsadministration og hans fremtrædende rolle i landets bevægede udenrigspolitik. Det første ydre udtryk for en nyvurdering turde være opstilling 1777 af Griffenfeldts sten i »lysthaven« ved Jægerspris. Ove Høegh-Guldberg havde som statsminister taget initiativet til hele den bemærkelsesværdige samling af mindesmærker over betydelige skikkelser i vor historie. Griffenfeldts sten var blandt dem, der blev truffet beslutning om allerede i anden etape, jfr. Hakon Lund: Mindelunden ved Jægerspris, Jægerspris 1976, bl.a. s. 21 og 86.

En passant bemærkes, at i 1780erne sad den ovennævnte C. P. Rothe som ejer af hovedgården Urup (jfr. s. 4438), der ligger en halv snes kilometer fra Vær.

⁵⁶ Som den ultimative genoprejsning af Griffenfeldt blev hans bronzestatue, udført af Carl Martin-Hansen, 1922 opstillet i gården bag Kunstkammerbygningen i hjertet af hans gamle arbejdsplads, Slotsholmen.

I sin bog, Griffenfeldt, 1910, går Knud Fabricius så vidt som til at foreslå rigskanslerens kiste ført til København.

Fig. 78. Detalje fra beretelssæt, mestermærker og Horsens-bymærke med årstallet 1737 under bunden (s. 4882). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Detail of the Communion set for the Sick, maker's mark and the Horsens mark with the date 1737 under the base.*

⁵⁷ Jfr. epitafi Hansted, s. 4852.

⁵⁸ Billedskærerarbejdet ser ud til at være udført af to forskellige billedskærere, hængestykket er formentlig gjort af mesteren selv, mens resten muligvis er blevet skåret af Søren Pedersen (†8. feb. 1694). Han blev indskrevet som mester i Horsens snedkerlav 29. sept. 1684, men har antagelig boet og arbejdet i byen før den tid, i det mindste fra 1681, da Arent Friederichsen Slache 14. dec. dette år var fadder ved hans søn Peders dåb. Otto Norn: En dansk billedskærer fra senbarokken, i Tilskueren, November 1937, s. 366-80, formoder, at Søren Pedersen var Peder Jensen Koldings direkte elev og identisk med den såkaldte »Fallingmester«, og tilskriver ham flere arbejder i området (samt i Horsens klosterkirke). På baggrund af senere fremkomne arkivalske oplysninger, der dokumenterer at Søren Pedersen udførte hhv. altertavlen, prædike- og (skriftestolen) i Hundborg og skriftestolen i Janderup (DK. Thisted s. 437, 440f., 457), er epitafiet i Falling (s. 2734) atter tilskrevet Arent Friederichsen Slache. Se i øvrigt Vibeke Michelsen: Snedkere og billedskærere i Horsens snedkerlav 1603-1745, i Synligt og Usynligt, Studier tilegnet Otto Norn, 1990, s. 132; Merete Bergild og Jens Jensen: Horsens-billedhuggeren Arent Friederichsen Slache 1642-1709, i Årskrift fra Horsens Museum 1987-1988, s. 43-50, specielt s. 44.

⁵⁹ Jfr. epitafi Hansted, s. 4855.

⁶⁰ Hænder og tær er formet af kit, og i stedet for pusterør er påsat nyere jernspiger.

⁶¹ Rudolf Wittkower: Allegory and the Migration of symbols, Hampshire 1977, s. 159f. Se også Carsten Bach-Nielsen: Tidens tegn. Lidt om vanitasmotiver i 1600-tallet, i Iconographisk Post, 1986/4, s. 1-12.

⁶² Den kgl. Kobberstiksamling, København. Gengivet bl.a. i John B. Knipping: Iconography of the Counter Reformation in the Netherlands. Leiden 1974, bd. 1, s. 86, fig. 82. Samme figur er benyttet o. 1680 i epitafierne, tilskrevet Arent Slache, over provst Hans Rasmussen Skjolde i Falling (s. 2734) og Christen Nielsen Thonboe (†1707) i Horsens klosterkirke. Derudover findes samme figur i to kirker i Randers amt, Dråby og Øster Tørslev.

⁶³ Rudolf Wittkower (note 61), s. 162f. Se også Carsten Bach-Nielsen: Dødens steder. Fire spejlinger af den førromanske død, i Kredsen, 56. årg., nr. 2, 1990, s. 72f.

⁶⁴ Jfr. Sigrid Christie II, s. 168, fig. 347.

⁶⁵ 1976 viste det sig, at personernes hoveder fra først af var større, men at de formentlig blev gjort mindre allerede før maleriet var færdigt.

⁶⁶ Ved den ældste overmaling var hængestykkets indskrift opmalet og på postamentbjælken var en bladranke i grøn lasur på uægte guld kantet med sort. Figurenes karnation var ændret til gråhvidt, mens dragter og ornamentik stod i blå og røde nuancer

samt grøn lasur og forgyldning. Senest var påført rødt, blåt og hvidt på træskærerarbejdet samt forgyldning på hængestykkets indskrift og som underlag for postamentbjælkens grønne lasur.

⁶⁷ Jfr. Gregers Ulfstands sten i Fausing, Jensen: Gravsten, nr. 639.

⁶⁸ Knud Prange har meddelt, at rækkefølgen svarer til den, der angives i f.eks. DaAdÅrb., senest CXI, 1988, s. 639ff. Folmer Rosenkrantz tilhørte ikke slægtens mest fremtrædende medlemmer, omend han som lensmand havde en vis position under Frederik II. Mandslinjen uddøde år 1600 med sønnen Gert. K. Barner: Familien Rosenkrantz' Historie I, 1874, s. 126 og 221 (stamtavler) og II, ved A. Heise 1882, s. 6.

⁶⁹ Jensen: Gravsten II, 65-75, kat.nr. 634.

⁷⁰ Tilsvarende MarmDan, s. 181 og DaAtlas. II, 203.

⁷¹ LAVib. Kirkebog (C412. 5).

⁷² N. P. Østergaard: Prisbelønnede Landbrugere i Østjylland 1774-99. ØJyHjemst. Skriftrk. II, 1945, s. 25, jfr. A. J. Geilager: Særlige Industrier i Væhr Sogn, i ÅrbÅrhSt. XIV, 1921, 71-84, om Stensballegårds gartnerne, s. 73-74, delvis på grundlag af J. C. Schythe: Skanderborg Amt. Beskr. efter Opfordring af Det kgl. Landhusholdnings=Selskab, 1843, s. 527. Jfr. Mette Sophie Tikiøb i Lundum (gravsten nr. 4, s. 4821).

⁷³ Jfr. J. Vellev: Billedhuggeren og arkitekten. Om gravstenene for to Horsenskunstnere: Jens Hiernøe og Anders Kruse, i Synligt og usynligt. Studier tilegnede Otto Norn. Herning 1990, s. 251-54. Fig. 2-4 sammenstiller gartnerens sten med de to nært beslægtede, hhv. Hiernøes (†1801) og Kruses (†1811).

⁷⁴ Iflg. HofmFund. II, 317, stod »paa Begravelset 1701«.

⁷⁵ Ud over fig. 46 er denne tilstand i tårnkapellet fastholdt af Karl Jensen, i M. Galschiøt: Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere I, 1887, s. 359. Maleri fra 1921 af Christian Tilemann Petersen i Horsens museum (inv.nr. HOM 1X8293).

⁷⁶ Iflg. Luxdorps Dagbøger II, ved E. Nystrøm, 1925-30, s. 416, under 19.juli 1788, bad »frue Juell-Wind ham gøre en inscription, dog efter hendes egen ide«.

⁷⁷ MarmDan. s. 182f.

⁷⁸ Blandt beslægtede kister fra samme periode kan nævnes Augusta Margrethe Marschalcks i Roskilde domkirke, Niels Jørgen Poulsen: Ove Skades Krypt i Roskilde Domkirke, i NMArb. 1976, s. 90, samt Henning Valkendorfs og Anne Brockenhuus' (begge †1658) og Margrethe Blomes (†1679) i S. Knuds kirke i Odense, DK. Odense, s. 839-42.

⁷⁹ Det tvedelte skjold med fugl og tre roser svarer til de (spejlvendte) seglaftryk i RA.s saml. Borgerlig Herold ved P. B. Grandjean og Ole Rostock 1980.

⁸⁰ Ældste publicerede gengivelse af indskriften er antagelig MarmDan. I, 90.

⁸¹ I den sektion af Griffenfolds husholdningrsgsk. blandt hans papirer i RA. (pk. 16), der er anlagt dagen efter hustruens død, anføres ikke udgift til selve træ-kisten. Derimod optræder adskillige poster hørende hertil og til begravelsen, således under 28. maj 500 som »med våben på«, under 12. juni drikkepenge til snedkersvendene for »den salige frues kiste«, under 2. aug. guldsmeden for en gravskrift til »den sal. frues ligkiste« og under 15. nov. sværdfegeferen for håndgrebene »udi den sal. frues ligkiste at forgylde«.

⁸² Jfr. DK. Kbh. By I, s. 656-58, og Søren Kaspersen i Forblommet antik. Studier tilegnede Hakon Lund, 1988, s. 43-44. Det forekommer ikke nødvendigt at antage, at Karen Nansens kiste blev stående i kapellet, til dette 1732 erhvervedes af Helligåndskirken.

⁸³ Af den omfattende litteratur om Griffenfeld har navnlig været konsulteret: C. P. Rothe: Forsøg... Peder Greve af Griffenfolds Liv og Levnet... I-II, 1747, Odin Wolff: Greve Peder Griffenfolds Levnet, 1820, Otto Vaupell: Rigskansler Peder Griffenfeld I-II, 1880-82, A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I-II, 1893-94, Knud Fabricius: Griffenfeld, 1910, K. Carøe: Griffenfeld's Sygdomme og Død, i Fra Arkiv og Museum, 4. serie, I, s. 97-110.

⁸⁴ Det er bemærkelsesværdigt, at kistepladerne skrives hhv. 11. (øvre) og 12. (nedre). Den alment accepterede dato er 12. marts, som tillige fremgår af korrespondancen fra Trondhjem, der nævner søndag som dødsdagen (jfr. foregående note).

Senest Holger Jørgensen, s. 230 og 255, meddeler den lokale efterretning om, at kisten ankom den 16. juni 1699 til Vær, hvor en højtidelighed fandt sted 3. november.

⁸⁵ Iflg. T. Bartholin 1998 »antagelig af nordisk oprindelse, bedømt ud fra veddets smalle årringe og høstvedszoner«. Til supplerung af biografiernes skildringer af Griffenfolds død og bisættelse i Vor Frue kirke i Trondhjem (note 83) kan fra general Johan Vibes redegørelse, der er påskrevet den kgl. resolution af 31. marts 1699 om dækning af udgifterne (i RA), bemærkes, at kisten, der med borten leveredes af snedker Ole Jonsen, kostede 2 rdl. Beslag besørgetes af Jens Seested og staffing af Jonas Petersen. Jfr. »Små stykker« i Norsk HistTidsskr. 3. rk. I, 1890, 376-77.

⁸⁶ Bl.a. rammedekorationens bredde udelukker, at den ved en flytning er blevet vendt. Den usædvanlige læseretning kan referere til kistens oprindelige placering.

⁸⁷ Våbenet svarer til det på hans medalje fra 1674, G. Galster: Danske og norske Medailler og Jetons, 1936, s. 72-75 med fig. 103.

⁸⁸ Denne tekst er antagelig forfattet efter Christian V.s død, der indtraff få måneder efter Griffenfolds.

⁸⁹ En botanisk undersøgelse af underlaget i kisten foreligger ikke, men tekstilerne er 1999 på Nationalmuseets bevaringsafdeling blevet gransket på grundlag

af fotografier. I rapporten bemærkes bl.a., at »nærmest som støv ligger over ansigt, overkrop og lår de fuldstændigt nedbrudte rester af et tekstil. Støvet dækker tilsyneladende ikke hænderne.« På baggrund af et sådant ligklædes sædvanligvis meget hastige nedbrydning konkluderer restaureringstekniker Irene Skals, at liget næppe har været udsat for omflytning.

Rapporten 1907 fremhæver, at Griffenfeld ligger »i en ikke usædvanlig stilling«, udstrakt, med hovedet vendt mod højre, og hænderne foldede over mellemgulvet; ind under dem er stukket en aflavendelbuketterne. Som en korrektion af målet fra 1907 blev legemshøjden 1998 anslået til omkring 165 cm, hvilket svarer til det normale i perioden. På baggrund af Griffenfolds egen interesse for kranie størrelser og -former skal her refereres, at kraniets omkreds på 52 er normal, mens et kranieindeks på 65,3 cm er udtryk for en meget langskallet form (jfr. fig. 79).

⁹⁰ Note 12. Sognepræst H. C. Schmidts brev af 31. juli 1822 til J. C. Riises Archiv for Historie og Geografi XXV, 1826, s. 94-96 (KglBibl., NyKgl-Saml. fol. 1318 C), jfr. ØJyHjemst. XVI, 1951, s. 106.

⁹¹ Emblemet med den faldne grif alluderer til Griffenfolds våben fra tiden forud for adlingen, der modsat viser en stigende grif. Iflg. den klassiske forestillingsverden færdedes fabeldyret på hyperboræernes vildmarker, og det blev med norske fjelde som baggrund, at Peder Schumacher oplevede yderpunkterne i sit liv.

A. Fog(h), der underskriver hele fremstillingen, må være Griffenfolds nevø, Albert, søn af Jørgen Fogh, der var blevet forvist til Århus. Som forlæg må han have benyttet et embleme, som spanieren Diego de Saavedra Fajardo offentliggjorde 1659, jfr. Emblemata, udg. af A. Henkel og A. Schöne, Stuttgart 1967, sp. 31. Her sammenlignes to fyrster med henholdsvis sol og måne, der normalt samvirker upåklageligt, mens der kan indtræde en katastrofe for tredje mand, når den ene dækker for den anden.

Hvad der synes at være forlæg for kistens embleme sammen med tekst (på latin) til kistepladen er bevaret i RA. HåndskrSaml. I, Terkel Klevenfeldts papirer. Her optræder desuden en variant af emblemet og et vers på latin, der udtrykker samme tankegang med forvisningen om, at navnet bliver stående.

Albert Fog har givetvis haft morbroderen og kusinen i sine tanker på samme tid.

⁹² Der er stavefejl i den franske tekst. Fuldmægtig Jens Ulf Jørgensen, Kirkeministeriet, og Sebastian Olden-Jørgensen har medvirket ved oversættelsen.

⁹³ Måske har der blot være tale om en fornyelse. H. Petersen, der 1890 gjorde notater om kisten, sammenligner den typologisk med Christian V.s og Frederik IV.s sarkofager i Roskilde domkirke (DK. Kbh. Amt, s. 1875ff).

⁹⁴ H. Petersen blev 1890 af den stedlige præst fortalt,

Fig. 79. Peder Griffenfelds hoved i kiste nr. 2 (s. 4908 og note 89). Henrik Wichmann fot. 1998. - *Coffin no. 2. The head of Chancellor Peder Griffenfeld.*

at Charlotte Amalie Griffenfeld oprindelig lå i en kiste af bly.

⁹⁵ Der har ikke været mulighed for at åbne kisten.

⁹⁶ Nyere og formentlig uredkomme er en sløjfe, af messingblik, hvorpå er indgraveret med en blanding af skriveskrift og fraktur: »Fra Sæby kommune«.

⁹⁷ Iflg. MarmDan. (note 77) var indskriften og et mindedigt forfattet af Christian Gersdorff, hvilket ikke omtales af Abildgaard.

⁹⁸ Ved at sammenholde med Abildgaards hastige skitse har Knud Prange kunnet angive den sandsynlige, oprindelige rækkefølge på baronens stamtræ og samtidig konstatere, at de fædre alliancevåbener har været placeret på kistens heraldisk højre side, de mødre på den venstre. I modsætning til systemet på Edele Krags kiste (nr. 8) indgår både fædre og mødre våbener i rækkefølgen på hver side, men ligesom på Edele Krags kiste, og som noget temmelig usædvanligt, er våbenerne spejlvendte om kistens hovedakse, således at kvinden på venstre side går forud for manden.

⁹⁹ Man bemærker, at drengen er født få måneder efter bedstefaderens død. Det citerede stykke fra Visd.

stemmer ikke ganske overens med den nyligt udkomne (1998), autoriserede udgave af Det Gamle Testamentes Apokryfe Bøger.

¹⁰⁰ Bl.a. ved dette træk viser kisten slægtskab med søsteren Vibekes knap en halv snes år yngre kiste i Kundby kirke (DK. Holbæk, s. 662).

¹⁰¹ Mands- og kvindenavnene står symmetrisk om kistens hovedakse. På heraldisk højre side, begyndende ved hovedenden:

»1. Herr. Herr. Niels Kragh til Egeskov, Løgelved, Skiolddenna og Flintholm. Ridder, Ho... Geheime Raad og Første

Deputerede for Finan...(Læsningen usikker).

2. Herr. HR Otto Kragh til Wolbiereg, Egeskow S Dan: Rigens Raad Og Kongel. Maistts: Befalings Mand Paa Riiber Huus

Frue Frue Anna Rosenkrantz

3. Herr. HR Niels Kragh til Wolbiereg, Trudholm og agerskrog Dan: Rigs Raad. Landsdommere, i. Nørre Jydland og Hans Konl. Maitt. befalnings Mand: og-ver Borglun Closter

Frue Frue Jutte Höy

4. Herr. HR Holger Rosenkrantz: til Glimminge og Demestrup etc. Kongl: Maytt: befalningsmand Paa Borringholm

Frue Frue Lene Guldenstiern

5. Herr. HR Mogens Kragh til Wolbiereg Og Egevekrag

Frue Frue Sophia Juel

6. Herr. HR Stüge Hög til Vang

Frue Frue Anna Uistand

7. Herr. HR Axel Rosenkrantz til Glimminge og Orup

Frue Frue Mette Grube

8. Herr. HR Mogens Guldenstiern til Kiersgaard

Frue Frue Helle Uhlfelt.

På lågets heraldisk venstre side, begyndende ved hovedenden:

A. Frue Frue Sophia Juel

B. Frue Frue Margretha Uldfelt

Her. HR Niels Juel til Torssing. Evingsholm og Tosterup Ridder af Elephant Kongl Maytts ghime Raade Og general Admiral lieutn Saa og President udy Admiralitæts Collegio

C. Frue Frue Sophia Sehested

Herr Herr Erich Juel til Hundsbech Dan: Rigs Raad og Kongl: Maytts. Befalnings Mand Paa Borglum

D. Frue Frue Wibeke Pudbus

Herr Herr Knud Uhlfelt til Svenstrup Molrod og Wemmetofte Ridder af Elephant general en chef. I. Skaane og Kongl. Maytt. befalningsman paa Lands Crone Slot.

E. Frue Frue Margrete Uistand

Herr Herr Peder Juel til Alsland

F. Frue Fru Anna Lücke

Herr Herr Claus Sehested til Holmgaard, Reghave og

Hoyriis. kongl. marsk statholder paa Ossel og befalningsmand paa Arensbjerg

G. Frue Frue Maren Urup

Herr: HR: Christoff Uhlfelt til Svenstrup Ridder af Eleph. Dan. Rigs Raad og Kongl. befalningsmand til Helsingborg slot

H. Frue Frue Anna Ulvstand

Herr: HR: Claus Pudbus til Knorup, Wemmelöft Krappereup Barsbeck og Kavsholm«.

Jfr. bl.a. anetavler og våbenskjolde i Krag's kapel i Roskilde domkirke, DK. Kbh. Amt. s. 2115-22.

¹⁰² Bl.a. på Edele Bielkes kiste fra 1700rnes første årti, i Ove Skades krypt i Roskilde domkirke, sidder beslægtede hjørnehoveder, Niels Jørgen Poulsen (note 78), s. 97-98.

¹⁰³ Terningspil som billede på livets omskiftelighed er ikke usædvanlige fra 1600rne, jfr. Emblemata (note 91), sp. 1120 ff.

¹⁰⁴ Placeringen nævnes ikke af Abildgaard.

¹⁰⁵ Initialerne kan antages at referere til sognepræsten på Endelave, Holger Jensen Assenius. Børge Krag, der beskrives som mentalt syg, tilbragte det meste af sit liv på denne ø, som hans far 1695 havde lagt under

Stensballegård. Jfr. Holger Jørgensen 1997, s. 266-67.

¹⁰⁶ Denne og den anden »løse« Jesusfigur kan være byttet om.

¹⁰⁷ A. König: Historiske Meddelelser om Præsterne ... Aarhus Stift (KglBibl. NyKglSaml. 1194, 4°) og LAVib. Godsark. Stensballegård. Forsch. (G354. 29), jfr. A.J. Geilager, i ÅrbÅrhSt. III, 1910, s. 125f. og samme 1951, s. 108.

¹⁰⁸ Personalia suppleret efter A.J. Geilager: Skolevæsenet i Væhr og Nebel Sogne, i ÅrbÅrhSt. XII, 1919, 142-63, navnlig s. 152 og 160.

¹⁰⁹ Jens Carl, der var barnebarn af Frederik Krag og Charlotte Amalie Griffenfeld, arvede Stensballegård efter sin fars død 1776. I hans periode som umyndig blev godset styret af hans mor, Sophie Magdalene von Gram (jfr. s. 4873).

¹¹⁰ Sognepræsten F. Høegh-Guldbergs indb. af 5. maj 1890 i NM. Her oplyses tillige, at der samme år er stiftet et legat til vedligeholdelse, jfr. Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark IV, 1898, s. 115.

¹¹¹ Suppl. efter Wiberg: Præstehist.

¹¹² Suppl. efter Weillbach: KunstLeks.

SUMMARY

The relatively small church in *Vær* was built c. 1200 of granite ashlar without any special details, at least none have survived. The preserved north portal is exceptionally plain. In the period prior to the Reformation in 1536 additions were made of a porch to the south wall of the nave, and a small tower at the latter's west gable.

Today the building bears in several ways the mark of alterations, particularly those made in the 18th century, after the church patron, owner of the nearby manor of Stensballegård, turned the simple chamber on the ground floor of the tower into a sepulchral chapel for himself and his family. A later owner of Stensballegård carried out an extensive renewal in 1788-89 in the provincial neo-classical idiom of the period. In so far as the fabric was concerned, it included alterations to the porch's facade, the addition of an annex to the north wall (in connection with a

†manorial gallery, removed in 1906), and alterations to the interior of the church. The building's characteristic windows in the Gothic style date from the mid 19th century.

The renewal of the 1780s was spurred on by a desire to give the sepulchral chapel in the tower a new function as a worthy setting for the last resting-place of Chancellor Peder Schumacher Griffenfeld (1635-99).

Griffenfeld is a prominent figure in 17th-century Danish history. Although not of noble birth he succeeded in reaching the highest post in the land directly answerable to the king. After four years at the zenith of his career he fell from power in 1676 during the political intrigues of those troubled times, and was forced to spend the rest of his life as a prisoner of the State. His daughter and son-in-law, Frederik Krag, who owned Stensballegård at that period, saw to it

Fig. 80. Udsnit af matrikelkort over Stensballegårds jorder 1:10.000. Målt 1782 af Daniel Wesenberg. Rettelser medtaget til 1862. Kopieret 1996 af Jørgen Wichmann. - Map of the area around the manor of Stensballegård. The church and the parsonage are located at the top of the map.

that his coffin was moved to Vær church where to begin with it was placed in the burial vault. In the course of the 1780s it was transferred to the sepulchral chapel at the west end of the nave. Public opinion has in more recent times contributed in different ways towards rehabilitating this fallen statesman. For example, the sepulchral chapel is nowadays known as the Griffenfeld chapel, and it is the chief reason why there are always many visitors to the church.

All that survives of the medieval furnishings is a Romanesque font composed of a basin, which has probably always stood in the church, and a base that possibly comes from a demolished neighbouring church. That Vær church has once had one of the distinctive »golden altars« is revealed by a little fragment from c. 1200 which came to light in the chancel in 1972. The decades following the Reformation saw the acquisition of new altar candlesticks and a baptismal dish. Then after this the furnishings were influenced by the patrons of the church from Stensballegård. Gert Rosenkrantz (p. 4867) most likely donated the pulpit dated 1587, and in 1593 the †manorial pews bearing the coats of arms of himself, his sister, Birgitte Rosenkrantz, and of Anna Friis and her husband, Claus Nielsen Glambæk. Through Birgitte Rosenkrantz the manor of Stensballegård was inherited by her daughters, who married the brothers, Morten and Mogens Pax. The latter's son, Christoffer Pax, gave the church a new bell in 1637.

At the close of that century the above mentioned Frederik Krag and Chancellor Griffenfeld's daughter, Charlotte Amalie, were responsible for the renewal of the furnishings. In 1691, a year after their marriage, they donated new altar plate, used today at the neighbouring Serridslev church. In 1693 they gave a †font cover in memory of their son Erik, and two years later a chandelier, then in 1699 an altarpiece, also possibly an altar, to mark the birth of their son Peter on 19. July. As mentioned the most extensive changes to the interior were carried out in

1788-89, when Sophie Magdalene von Gram completed the memorial to Griffenfeld through her refurbishment of the interior. Most of the furniture was replaced with new, whereas one or two pieces were altered to suit contemporary taste. In the chancel, changes were made to the altarpiece, and a new confessional and parish clerk's pew were linked to the altar and altarpiece by two portals. The Romanesque font had to make way for a smaller font of wood. A (†)manorial gallery was built on the north wall opposite the pulpit. It displayed paintings of the Evangelists, Salvator Mundi and Moses; these are now reused on the confessional and parish clerk's pew.

†The manorial gallery was furnished with pieces of furniture in the Louis XVI style. Instead of a †west gallery, two new galleries with paintings of the apostles and prophets were installed along the south and north walls of the nave, which achieved an unobstructed view of the sepulchral chapel with the coffins of Griffenfeld and Frederik Krag in the tower chamber. In 1792 the next generation, Jens Carl Krag-Juel-Vind and his wife, Mette Johanne Reedtz, donated a new set of altar plate made by Nicolai Brandt of Horsens, a commissioned copy of the set from 1688. The fine small Communion set, c. 1800, for visitations to the Sick is by the hand of the same master craftsman.

Today the whitewashed walls of the interior, and the pale nuances of dusty green and blue of the furnishings, with gilded detail here and there, are the colour scheme composed in 1975 by Ernst Trier. Only the altar's earlier polychromy in grey and reddish-brown, and the bright blue and gilding of the altarpiece bear witness to an older colour choice. At the refurbishment of 1788-89 the furnishings were painted white, pearl grey, greyish-green, shades of brown, and with touches of gilding. This polychromy, which can be followed through four layers, has been kept with minor variations until the present day.